ÎMBLÂNZIREA
DIFERENȚEI
EuroPress
GROUP

•

Îmblânzirea diferenței
Stereotipizarea socială a scriitorului

Colecţia: Ochiul magic
Coperta: Florin Afloarei
Lector: Vlad Roman
Tehnoredactor: Carmen Dumitrescu

Editura EuroPress Group
OP-22, CP-113, Sector 1, Bucuresti,
Cod 014780, Romania
Tel/Fax: 4021-2125692; 4021-3106618
E-mail: office@europressgroup.ro
http://www.europressgroup.ro

Anul apariţiei: 2013
Ediţie Digitală (pdf)
ISBN 978-606-668-045-5

Copyright © 2013 EuroPress Group

Parteneri:
www.librariapentrutoti.ro
www.bibliotecaeuropeana.ro
www.ideeaeuropeana.ro
www.contemporanul.ro

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiei, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepsesc penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Îmblânzirea diferenței
Sterotipizarea socială a scriitorului

Anchetă de
Adriana TEODORESCU

EuroPress GROUP

Premiile Conte

■ Gheorghe Schwartz ■ Daniel Vighi ■ Răzvan Ţupa ■ Şerban Axinte ■ Ovidiu Baron ■ Emil Rațiu ■ Maria-Ana Tupan ■ Dorin Ştefănescu ■ Mariana Gorczyca ■ Rita Chirian ■ Petrişor Militaru ■ Nicoleta Dabija ■ Titu Popescu ■ Daniel D. Marin ■ Constantin M. Popa ■ Francisc-Norbert Ormeny ■ Tatiana Dragomir ■ Alexandru Ciocan ■ Mircea Gheorghe ■ Mihai Vieru ■ Anda Ionaş ■ Paul Tumanian ■ Adriana Teodorescu ■

Anchetă de
Adriana TEODORESCU

Premiile Contemporanul

O să vă invit la anchetă simplu, fără multă teoretizare. Dacă va fi nevoie de ea, o vom chema la sfârşit, să o clădim împreună, din şi peste opiniile noastre adunate laolaltă. De fapt, o să vă explic de ce am nevoie de dumneavoastră.

Iniţial am avut impresia că cel ce m-a determinat să vă propun spre analiză procesul de stereotipizare pe care societatea îl aplică, în anumite circumstanţe, scriitorului, a fost un bun prieten pe ale cărui cuvinte canalul generos al Messenger-ului mi le-a azvârlit de vreo două zile în faţă: nu-i aşa că scriitorii devin, pe măsură ce înaintează în vârstă, tot mai orgolioşi? Apoi mi-am dat seama că ideea unei discuţii pe această temă trebuie să-mi fi apărut, măcar aşa, într-o sclipire, de fiecare dată când mi-a fost dat să aud că scriitorii sunt dezorganizaţi, lipsiţi de pragmatism, visători, sentimentali, lubrici, parazitari, slabi la matematică, mai buni morţi decât vii. Şi, pe de altă parte, de fiecare dată când mi-a fost dat să văd scriitori purtându-şi ocupaţia prin lume ca pe o haină, răsfoindu-şi propriile cărţi la cenaclu, creându-şi nu doar opera, ci, cu stridenţă, imaginea, înfruntând, cu plete şi carnet de notiţe, ploaia, sau confraţii.

Totuşi, vreau să vă dezvălui că n-am răspuns nimic acelui prieten, că am rămas în tăcere, împărţită între senzaţia că da, e tipic, şi sentimentul că generalizarea aceasta e un fel de lesă pe care foarte probabil cineva o va apuca. Ar fi fost simplu să-i spun că acesta e un clişeu, că diferenţa şi limita e ceea ce ne face să fim. Dar prietenul meu, versatil cum e, mi-ar fi putut răspunde că, până la urmă, realităţile noastre au aţele lor roşii care ne traversează şi ne fac vizibili unii altora, care ne colectează adesea, ca pe mărgele într-un şirag. Că experienţa şi caracterul, expectanţele şi cunoştinţele, comportamentul şi cuvintele noastre se repetă mai mult decât diferă şi toate ar putea, în ultimă instanţă, să nu se dovedească decât un stereotip.

Vă propun, împreună cu redacţia revistei Contemporanul, ca, departe de a abandona o atitudine personală referitoare la acest subiect şi, totodată, departe de a anula distincţiile într-o masă amorfă, să descoperim împreună cât mai multe aspecte, semnificaţii, relevanţe ale stereotipizării scriitorului şi poate chiar a stereotipizării într-un sens mai larg.

Puteţi răspunde la oricare şi la oricâte din întrebările de mai jos. În câteva cuvinte, în câteva propoziţii, într-un eseu, într-o construcţie teoretică, în oricare mod vă puteţi apropia mai bine subiectul. Puteţi să uitaţi toată această introducere, să nu luaţi în seamă nicio întrebare şi să vă creaţi alte intrări, alte abordări. Vă vom fi însă extrem de recunoscători dacă veţi dori să meditaţi asupra acestei teme şi să ne împărtăşiţi opiniile dumneavoastră.

● Care au fost primele stereotipuri cu care v-aţi confruntat, în calitate de scriitor?

• Care considerați a fi cele mai frecvente stereotipuri legate de scriitor?

• Stereotipizarea s-ar traduce exclusiv prin fabricarea de stereotipuri?

• Ambiguitatea statutului de scriitor (nu neapărat o meserie, nu neapărat garanția unei vocații) constituie, oare, un factor care generează vulnerabilitate în fața stereotipiilor? Sau, din contră, spre deosebire de alte realități ale lumii, scriitorul se sustrage mai uşor stereotipizării tocmai datorită acestei ambiguități?

• Ce legături considerați că există, dacă există, între stereotip şi construirea socială a realității, între stereotip şi arhetip, stereotip şi model sau între stereotip şi mit?

• Au stereotipurile valențe cognitive? Pentru cine?

• Sunt stereotipurile generatoare de kitsch?

• Care credeți că sunt mecanismele socio-culturale prin care se generează stereotipurile?

• Este stereotipizarea o consecință a depărtării scriitor-cititor, a unei diferențe resimțite problematic, sau este în firea lucrurilor ca, până la urmă, orice să poate fi stereotipizabil?

• Stereotipul se manifestă el diferit în fiecare dintre relațiile: scriitor-cititor, scriitor-scriitor, scriitor-necititor/opinie publică?

• Credeți că notele romantice prezente în diversele stereotipuri legate de scriitor îşi mai păstrează aceeaşi forță sau încep să pălească?

• Puteți să identificați existența mai multor sub-stereotipizări ale scriitorului (ca de pildă, asociate scriitorilor tineri, scriitorilor moderni, poeților, prozatorilor)?

• Se poate vorbi despre existența unei supra-stereotipizări a scriitorului? Stereotipizarea scriitorului poate fi privită ca o subcategorie a stereotipizării artistului sau a intelectualului?

• Scriitorii-cult contribuie la sedimentarea unor clişee, sau, dimpotrivă sunt rupți de ele, le contrazic într-o bună măsură?

• Putem vorbi despre anumite funcții sociale ale stereotipizării în general şi ale stereotipizării scriitorului în particular?

• Ați întâlnit situații în care stereotipiile să conducă la o discriminare pozitivă a scriitorului?

• Ați folosit sau ați observat la alți scriitori folosirea, conştientă sau nu, a unor stereotipuri pentru a obține diverse beneficii: de relație, de imagine etc.?

• Credeți că stereotipizarea, în special cea a scriitorului, ar putea fi şi o formă de „îmblânzire" a celuilalt, a diferenței?

• Este stereotipizarea o formă de ficționalizare îngustă sau una de generalizare forțată?

• Prin stereotipizare societatea se apropie sau se îndepărtează de scriitor?

• Există stereotipizări ale scriitorului în care vă regăsiți sau pe care le creditați parțial?

• Cel care aplică stereotipuri asupra scriitorului manipulează sau este manipulat? Pe cine manipulează sau de către cine este manipulat?

• În relația scriitorului cu sine însuşi poate să apară fenomenul de auto-stereotipizare? Este aceasta diferită sau echivalentă cu auto-mitizarea?

• Considerați că tendința de a cataloga stereotipiile (legate sau nu de scriitor) ca fiind, în general, negative este un stereotip?

Adriana Teodorescu

Gheorghe SCHWARTZ
Stereotipiile ne economisesc mult viața

1. În DEX (vizual), STEREOTIPIE este definit drept: „s.f. 1. (Instalație sau procedeu de) reproducere şi multiplicare a unei forme tipografice, prin turnare într-un metal sau prin mulare în cauciuc ori în alt material plastic a unei copii după această formă. ** Formă de tipar obținută prin stereotipie (1). 2. Faptul de a se repeta ceva, de a fi mereu acelaşi. ** Simptom al unor boli mintale constând în repetarea automată de către bolnav a aceloraşi cuvinte sau a aceloraşi gesturi. [Pr.: *-re-o-*] - Din fr. Stéréotypie".

Pe de altă parte, dacă am înțeles bine, ancheta aceasta s-a născut din declicul pe care l-a produs afirmația: *„Nu-i aşa că scriitorii devin, pe măsură ce înaintează în vârstă, tot mai orgolioşi?"*

Căutând o legătură logică între definițiile de mai sus şi enunțul în cauză, mi-a fost imposibil să decriptez în toată complexitatea urmuziană legătura dintre „o instalație sau [un] procedeu de reproducere şi multiplicare a unei forme tipografice, prin turnare într-un metal sau prin mulare în cauciuc ori în alt material plastic a unei copii după această formă" şi nici chiar între o „** Formă de tipar obținută prin stereotipie" şi prejudecățile sociale despre scriitori sau cele ale scriitorilor înşişi.

Gheorghe Schwartz

Janina şi Ion Ianoşi, Nicolae Breban şi Nicolae Balotă

Mai măgulitoare pentru creatorul nostru este „2. Faptul de a se repeta ceva, de a fi mereu acelaşi", chiar dacă se face trimitere şi la „** Simptom al unor boli mintale constând în repetarea automată de către bolnav a aceloraşi cuvinte sau a aceloraşi gesturi". Este într-adevăr măgulitor să se spună despre tine că eşti mereu acelaşi, deşi de aici trebuie să iei în considerare că dacă „eşti mereu acelaşi", nici nu progresezi în vreo direcție. Da, dar nici nu regresezi. Ceea ce nu e puțin lucru! Iar dacă acceptăm definiția „normalului" drept o medie a contrariilor, e limpede că un autor autentic nu este o medie, deci nu este normal.

2. Dând la o parte definițiile, tind să accept mai degrabă contextului sensul de prejudecată. Pentru că nici stereotipiile şi nici prejudecățile nu pretind un act de gândire, ci se mulțumesc să declanşeze nişte automatisme. Da, automatisme există destule şi în percepția scriitorului şi despre scriitor. Ca de exemplu: „Artistul (scriitorul) este acea ființă care este înzestrată cu un simț special, capabil să intre în contact cu *inspirația*". Iar despre inspirație s-au clădit numeroase tomuri roz, pline de cugetări admirative. Sau chiar propoziția amintită în deschiderea anchetei: *„Nu-i aşa că scriitorii devin, pe măsură ce înaintează în vârstă, tot mai orgolioşi?"* Păi, dacă un prozator ar aştepta plin de încredere apariția esoterică a inspirației pentru a aşterne pe hârtie romanul său de 600 de pagini, nu i-ar ajunge nici zece vieți norocoase spre a-şi termina proiectul. Or, puțini prozatori au parte de zece vieți norocoase. Iar scriitori orgolioşi am întâlnit destui chiar şi la vârste june, chiar şi în lipsa existenței unei opere.

3. Stereotipiile nu sunt, în fond, decât nişte reflexe la situație. Nu trebuie să fii neapărat câinele lui Pavlov pentru a saliva la mirosul unei mâncări bune sau chiar la clopoțelul care te invită la masă. Reflexul la situație, stereotipia, reprezintă instalarea unui răspuns constant la un excitant care în mod obişnuit nu stimulează un anumit receptor. (În situații obişnuite, fără a se fi format stereotipul, nici un câine nu salivează la aprinderea unui bec…) Toată educația şi instrucția asta face: creează deprinderi care, din acte conştiente, devin acțiuni automatizate. Fără asemenea deprinderi ar trebui să învățăm şi să reînvățăm din nou şi din nou toate actele noastre. Problema nu este că devenim roboții unor automatisme, ci ce şi cum învățăm, ce şi cum se transformă în stereotipiile noastre zilnice. Doar geniile sunt cele ce pot să iasă din ele: de pildă, Newton, în legendă, a meditat sub un pom şi vântul a smuls un fruct de pe o ramură, fruct care i-a căzut savantului pe creştet. Păi, orice om normal ar fi hotărât că lucrul cel mai bun e să se mute de sub un pom din care cad poame care te pot lovi. În loc de aceasta, Newton ar fi extras din această întâmplare legea gravitației universale. Da, are dreptate dicționarul: geniile nu raționează la fel ca toți oamenii, deci nu sunt normale. Dovadă că numeroase genii n-au fost în stare să-şi administreze cu folos viața, prea multe dintre ele au murit în mizerie, deşi aveau oul de aur în mână.

4. Stereotipiile ne economisesc mult viața: dacă ar trebui să analizăm de fiecare dată orice cuvânt, ne-ar trebui neuronii unui calculator supra-performant pentru a ne putea descurca cât de cât în viață. (Dar şi calculatoarele sunt unele mai inteligente, altele mai puțin. Un program de şah va analiza de fiecare dată toate răspunsurile posibile, chiar şi mutările pe care le-a aplicat de nenumărate ori. Şi va face aceleaşi greşeli.)

Stereotipizarea socială a scriitorului reprezintă tot un set de deprinderi însuşite prin educație. Scriitorul este o ființă specială, cam boemă, dezordonată, incapabilă de viața tih-

Ion Pop

Nicolae Breban
şi Nicolae Manolescu

nită, „mic-burgheză” în sensul călduț al cuvântului. Şi, pe deasupra, scriitorii au şi ciudățeniile lor, ticurile lor. Mulți sunt pur şi simplu de nescos în societate. Şi, să nu uităm, scriitorii – ca şi alți artişti – stau zile şi nopți în cârciumile cele mai imunde, se ceartă între ei şi se pare că îşi extrag seva creatoare din medii atât de nesănătoase. Despre viața intimă a scriitorilor nici nu e măcar pudic să dai prea multe amănunte: se îndrăgostesc uşor, au un libido nesătul, încearcă să profite de orice femeie. Dar ce femeie normală poate să suporte stilul lor de viață? Aproape că putem face şi un portret robot al scriitorului (destul de asemănător, de altfel, cu cel al criminalilor, încât e de mirare cum de nu s-a ocupat Lombroso mai mult de aceşti indivizi atât de incomozi, deseori atât de greu de stăpânit. Şi nici Lavater nu s-a aplecat suficient asupra fizionomiei scriitorilor. Probabil pentru că portretul robot al scriitorului era de acum gata finisat în mintea majorității populației: un cap fie cu părul vâlvoi, fie chel, o față acoperită de o barbă bogată, o ținută fie fals academică, fie stridentă etc.) „Un scriitor care nu se încadrează în aceste clişee este de aşteptat să nici nu producă opere de valoare.”

Prin felul lor de a fi, prin aparițiile lor stranii, mai nou prin covorul roşu pe care se plimbă toată ziua, scriitorul este un personaj inspirând cea mai mare admirație. (În presa din România, dar nu numai, jurnalişti de certă notorietate, directori de opinie, țin ca sub numele lor să apară şi specificarea că sunt scriitori, ba chiar membrii ai Uniunii Scriitorilor. Asta deşi publicul îi cunoaşte din editoriale şi de pe ecranele televizoarelor – unde sunt veşnic prezenți – şi nu din literatura lor, care nu le-a adus nici o popularitate.) Zeii, se spune, nu este bine să coboare printre muritori. Am auzit de foarte multe ori că autori celebri au dezamăgit profund, atunci când au fost cunoscuți în carne şi oase, dovedindu-se că mulți dintre ei nu se dovedesc defel capabili de performanțe orale, că alții sunt chiar antipatici, că unii dintre ei – fără barbă, fără chelie, fără nici un fel de semn particular remarcabil – nu sunt mai interesanți decât majoritatea trecătorilor de pe stradă. „Să-l fi văzut cum s-a bulucit la bufet şi cum s-a mânjit tot în vreme ce înfuleca a treia porție. Eu nu-l voi mai putea citi niciodată!” „Dar l-ai zărit de atâtea ori la televizor!” „Ei, acolo parcă-i altă persoană! Acolo nu înfuleca atât de dizgrațios!”.

5. Aşadar, se precizează în definiție „2. Faptul de a se repeta ceva, de a fi mereu acelaşi. ** Simptom al unor boli mintale constând în repetarea automată de către bolnav a aceloraşi cuvinte sau a aceloraşi gesturi.” Iar despre marii scriitori se spune că nu scriu decât mereu aceeaşi carte. Şi, fiindcă nu este etic să afirmi că marii scriitori se repetă mereu, se precizează că „aduc de fiecare dată noi fațete ale aceleiaşi teme”. Ale aceleaşi obsesii. Aşa că oamenii înțelepți, cugetând profund şi ațintindu-şi privirea asupra ta, te vor întreba: „Toți am dori să fim Eminescu (sau Shakespeare, sau Cervantes etc.), dar ai fi dispus să preiei şi viața marelui poet (sau dramaturg, sau prozator etc.)?” Asta pentru a nu ne lua nasul la purtare! Marele creator a fost neapărat un nefericit („Ai fi dispus chiar să-ți pierzi şi un braț în luptă, la fel ca şi Cervantes?”), un trădat în dragoste şi un bărbat trăind în mari lipsuri materiale şi bineînțeles un neînțeles de cei din jur. El n-a fost ca noi, el a fost mult deasupra noastră. El, scriitorul, mai ales dacă nu mai este printre cei vii, parcă nici n-a făcut parte din societatea umană. Care, nu-i aşa, este parte a regnului animal. Cum să spui despre marele scriitor că face (a făcut) parte din regnul animal? Dacă mai este asimilat şi ca simbol național, scriitorul devine stindard de re-

prezentare şi de luptă. Cum să faci parte din acelaşi regn cu un stindard de reprezentare şi de luptă?

6. Stereotipizarea socială a scriitorului se explică şi prin aceea că scriitorul este o persoană publică, o persoană al cărui glas se poate face auzit. (Un prezumtiv duşman de clasă! Față de care trebuie să fim mereu precauți.) Când un oarecare spune ceva, ştii la ce se referă, când un scriitor spune ceva, trebuie să fii mereu atent la ce a vrut să afirme cu adevărat. Mai toți paşoptiştii au fost scriitori. Şi n-au pus ei la cale de o revoluție? Cu asemenea elemente nu e de joacă!

7. Stereotipurile sunt fenomene social-istorice. În antichitate coroana de lauri avea un prestigiu enorm. În evul mediu, scriitorii – ca toți artiştii – stăteau pe posturi de bibelou prin vitrinele mai marilor zilei. Care îi hrăneau şi se lăudau cu ei. Motiv pentru care artiştii le închinau fireşti dedicații pline de măreție. În societatea modernă, mai ales în Galaxia Guttenberg, scriitorul a urcat în zonele rarefiate. Unde acolo şi-a creat nimbul. În societatea contemporană, nimbul acesta a devenit mult mai fluid, mai transparent, mai puțin strălucitor. Şi cum să fie altfel, dacă a apărut *showbiz*-ul, când atâtea fete n-ar da o zi de viață de top model pentru o carieră de scriitoare, iar maneliştii câştigă de mii de ori mai mult decât poeții? Şi când fiecare mişcare a starurilor efemere este pândită de o armată întreagă de paparazzi? Şi când stereotipiile despre vedetele zilei sunt vândute bine, cu cât sunt mai învelite în staniolul cel mai strălucitor?

Stereotipurile despre scriitori se nasc şi se consolidează tot prin mass-media, în special prin televiziune. De aceea, în societățile cu ierarhii create în acest fel, opera joacă un rol tot mai neînsemnat, sub lumina reflectoarelor stând doar autorul.

8. În ceea ce mă priveşte, nu cred că sunt un scriitor valabil, întrucât mare parte dintre stereotipiile despre scriitori nu mi se potrivesc. Iar atunci când am simțit că voi deveni, totuşi, scriitor, n-am încercat să mă aliez tabloului preconceput.

Fac parte dintre marii naivi, marii orgolioşi, care mai cred că opera este cea care contează şi nu scriitorul. Cu toate stereotipiile şi cu toată mitologia din jurul lui.

Irina Petraş

Eugen Suciu

Mircea Cărtărescu

Premiile Conte. Mircia Dumitrescu, N. Breban, Daniel Cristea Enache, Călin Căliman

Daniel VIGHI
Discursul politic este eficient dacă ajunge stereotip şi dacă nu oboseşte de stereotipia sa

● Care au fost primele stereotipuri cu care v-aţi confruntat, în calitate de scriitor?

În prima tinereţe am crezut că scriitorii sunt o castă fericită. O lume superioară care trăieşte deasupra gloatei inculte, a omului oarecare lipsit de anvergura unui destin literar.

● Care consideraţi a fi cele mai frecvente stereotipuri legate de scriitor?

Sunt multe şi complicate. Publicul cititor are rolul lui în construcţia stereotipă a imaginii scriitorului, dar şi scriitorii construiesc una: sunt boemi, alcoolici, răzvrătiţi, inadaptaţi, supăraţi pe tot – şi asta e partea plăcută, este un stereotip al modernităţii ca tradiţie a insurecţiei şi a răzvrătirii. Din vremea lui Goethe tânăr până la tinerii furioşi din lumea lui Alan Silitoe sau Jack Kerouac, totul este marcat de revolta demnă, interesantă, antiburgheză. Să fii împotriva sistemului, să fii altfel, să fii de prin bolgiile underground, să fii împotriva canonului, să fii prin împotrivire, prin negare, prin sastisire şi lehamite. Prin zeflemea şi curajul de ieşi din rând. Acesta este stereotipul modernităţii care urcă din vremea Sturm und Drang până la blugii generaţiei beat. Nimic mai atrăgător, mai proaspăt, mai provocator. Stereotipul libertăţii şi al scriitorului ca vestitor, ca înainte-mergător. Scrutat de o privire acră, rece şi cinică, scriitorul ca fiinţă liberă, poate fi socotit un stereotip. De aici se nasc alte două stereotipii: scriitorul este o conştiinţă lucidă a lumii sale sau, dimpotrivă, este un mesianic buimac, un posedat, un ins vizitat de nebunie care trebuie alungat din cetate pentru a păstra bunul simţ social netulburat.

● Stereotipizarea s-ar traduce exclusiv prin fabricarea de stereotipuri?

Întotdeauna stereotipizarea este expresia procesului care îi dă naştere. Nu trebuie uitat nici o clipă faptul că stereotipizarea este urmarea unei comodităţi mentale. Ea se naşte din nevoia de a trăi fără complicaţii ideatice. Din această cauză stereotipia este expresie a ideologiei, care e cea mai comună modalitate de a trăi fără complicaţii ideatice. Este o suspendare, un vacuum, o sastiseală mulţumită de sine a gândului. Când este născătoare de stereotip, gândirea se află în concediu, deşi pretinde şi crede altceva. Dacă este dublată de îngăduinţa de sine, devine născătoare de autostereotipii. Când gândirea judecă definitiv şi mesianic este aleostereotipie (vezi Dicţionarul de psihologie socială, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981, p. 232) şi are în vedere rezolvarea dificultăţii de a trăi în alteritate etnică, socială sau religioasă. În consecinţă, nu cred că se nasc stereotipiile altfel decât prin stereotipizare. Este un non-sens să susţii altceva. Stereoti-

pia este realitate predicativă. Pe de altă parte, e adevărat că putem depista condiții favorizante ale procesului de stereotipizare. Acestea sunt ontologice şi au în ele o realitate substantivală. Ca să fabrici stereotipuri trebuie să ai ontologic disponibilități necesare. Bunăoară să fii atras de încremenirea unor postulate metafizice: lumea e aşa (creaționistă sau evoluționistă, şi doar aşa!) şi orice alt postulat mundan este o greşeală, o erezie, un fapt reprobabil. Aceasta în ce priveşte felul în care se produc stereotipiile religioase şi ştiințifice.

Mai putem depista şi alte disponibilități ontologice ale stereotipiilor non-religioase: semidoctismul, gândirea ultimativă, tare, gândirea care oprimă judecata valorică. Apoi siguranța ca temei al ființei care nu are dubii. Ființa „tare şi adevărată". Ființa care s-a salvat din meandrele propriilor slăbiciuni. Adăugați la urmă datul ontologic cel mai de seamă: prostia, mai bine spus mausoleul ei cuprinzător în care se topesc toate cele de mai sus – uneori subtil, deştept, cult.

- Ambiguitatea statutului de scriitor (nu neapărat o meserie, nu neapărat garanția unei vocații) constituie, oare, un factor care generează vulnerabilitate în fața stereotipiilor? Sau, din contră, spre deosebire de alte realități ale lumii, scriitorul se sustrage mai uşor stereotipizării tocmai datorită acestei ambiguități?

Dimpotrivă! Scriitorul autentic este cel mai puțin vulnerabil la stereotip atunci când scrie bine. Adică nestereotip. Creația literară adevărată este concretă, individuală, are în vedere irepetabilul şi neseriabilul. Literatura scrie despre țăranul Ion nu despre țărani. Omul ca stare irepetabilă este miza literaturii adevărate. Cel mai departe de stereotip este poezia. Poezia este fulguranță, mişcare, cuprindere totală în puțin a infinitului nestereotip. Poezia autentică este cea mai aproape de existență-ca-fapt-în-devenire care este nonstereotipul suprem. Proza ratează adesea nonstereotipia poeziei pentru că vrea să „explice explicit!". Adică ideologic. Există şi exemple diferite: proza cehoviană sau aceea kafkiană „explică implicit". La fel Cervantes sau Melville. Aceste mari creații epice sunt, cu mijloacele prozei, mai aproape de nonstereotipia superbă a poeziei.

- Ce legături considerați că există, dacă există, între stereotip şi construirea socială a realității, între stereotip şi arhetip, stereotip şi model sau între stereotip şi mit?

Totul este stereotip în social. Devine stereotip. Discursul politic este eficient dacă ajunge stereotip şi dacă nu oboseşte de stereotipia sa. Toate valorile pozitive ale corectitudinii politice se întemeiază pe o bună înrădăcinare a „stereotipului bun": antisemitismul, rasismul, fanatismul religios, cel național. Totul poate fi corectat prin inseminarea în şcoală şi în societate a unor sume de stereotipuri pozitive. Cred că este bine să educi lumea pentru lucrurile bune, chiar dacă sunt neinteresante. Diavolul este întotdeauna nestereotip, este interesant şi trăieşte aventuros. Binele este plicticos, stereotip, fără glorie, este asemenea premiantului clasei față de lumea celor din ultimele bănci. Cei din față sunt stereotipici. Cei din spate, dimpotrivă. Dostoievski avea dreptate când remarca faptul că răul şi personajul negativ estet mai profitabil estetic şi mai reuşit artistic. Infernul dantesc este un exemplu. În religie stereotipia este ritualism, nu o găsim în trăirea mistică şi în rugăciunea recomandată de Isus.

- Au stereotipurile valențe cognitive? Pentru cine?

Stereotipurile au valențe cognitive pentru cei care gândesc lucruri la care nu gândesc. Aceştia ştiu înainte de a descoperi ce au descoperit.

- Sunt stereotipurile generatoare de kitsch?

Întotdeauna stereotipurile sunt generatoare de kitsch. Este aşa deoarece kitschul este multiplicare, serie, repetabilitate. Nu altfel sunt stereotipurile culturale. Pe de altă parte, timpul schimbă perspectivele şi scoate kitschul din propria sa condiție. Obiectele kitsch din vremea lui Ludovic al XIV-lea nu mai sunt astăzi insuportabile estetic. Literatura iscusită se poate folosi de kitsch pentru a ilustra stereotipia lumii nesemnificative existențial pe care o proiectează în semnificație estetică non-stereotipă.

Ion Vianu şi Paul Cornea

Augustin Buzura
şi Cristian Teodorescu

Răzvan ȚUPA

Kafka dornic să meargă pe motocicletă (cum apare în corespondență) nu prea se potrivește cu imaginile subțiate de tot felul de siropuri criticoide

Prima dată când mi-am pus problema unui stereotip legat de scriitori a fost atunci când, ajuns la Botoşani pentru a ridica premiul Mihai Eminescu pentru debut, am întârziat patru zile după ceremonia oficială. De fapt eu nu ştiam de premiu şi am aflat mult prea târziu ca să mai ajung la festivitatea oficială. Din gară am plecat repede în căutarea unui microbuz care să mă ducă la Ipoteşti. Abia atunci când am ajuns în biroul domnului Valentin Coşereanu am aflat că în gară mă aştepta şoferul Memorialului Ipoteşti. Ceva mai târziu a ajuns şi cel care mă aşteptase, un domn de vârsta mea care s-a scuzat: „Nu v-am recunoscut. (nici nu avea de unde de altfel, dar bănuiesc eu că se aştepta la orgoliul pe care îl pomeniți în formularea temei) Mă aşteptam să vină un poet mai în vârstă, cu burtă şi barbă". E adevărat, nu prea mă calificam pe atunci la niciuna dintre aceste secțiuni.

Nu ştiu dacă sunt neapărat stereotipuri dar ştiu că, atunci când cineva îți spune că este scriitor, s-ar putea să ai surprize în legătură cu respectarea *dead-line*-urilor. Mai niciodată un scriitor nu poate să îți trimită în timp util o lucrare. Dar asta nu este neapărat ceva rău. Apoi, revistele literare poți să fii sigur că vor publica textul pe care l-ai trimis în noiembrie pe undeva prin martie.

Probabil că şi contrazicerea stereotipurilor traduce un impuls de stereotipizare.

Din păcate, scriitorii se sustrag foarte uşor şi de la propriul lor statut, ceea ce îi cam îndreptățeşte să fie orice vor ei. Nu întotdeauna cu succes, dar, pe de altă parte, orice scriitor cred că este conştient că dacă ar avea succes în alt domeniu i se va reproşa faptul că a uitat scrisul.

Fiecare dintre elementele pe care le menționați (construirea socială a realității, şi arhetip, stereotip, model şi mit) funcționează ca o traducere a condiției scriitorului în orice context. Dacă vorbim despre un scriitor care nu încearcă decât să semene cu ce îşi închipui lumea despre scriitori, avem, probabil cea mai directă descriere a unui individ care este exact opusul scriitorului. Nu ştiu dacă v-ați dat seama, dar cei care arată ca nişte scriitori sunt exact cei care nu prea sunt scriitori.

Ar fi frumos să credem că stereotipurile ar avea valențe cognitive. Dar un stereotip nu funcționează decât ca o etichetă. Iar etichetele se pot pune pe orice. Cei mai buni scriitori pe care îi cunosc nu seamănă deloc cu Hemingway şi, din câte ştiu, nici măcar Hamingway nu avea foarte multe în comun cu imaginea care i se face prin manuale. Cu atât mai puțin un Kafka dornic să meargă pe motocicletă (cum apare în corespondență) nu prea se potriveşte cu imaginile subțiate de tot felul de siropuri criticoide.

Kitsch-ul însuşi este un stereotip. De fapt, până şi statuetele chinezeşti ori indiene originale pe care le poți vedea prin British Museum seamănă teribil cu reproducerile kitsch, deosebirile sunt atât de mici încât nu este deloc de mirare că în termenii comerțului generalizat pot scăpa. De altfel eu sunt sigur că în piața Moghioroş ar fi foarte greu să vinzi o statuetă budistă originală la un preț mai mare decât trei umbrele de plastic.

Probabil că mecanismul cel mai important în generarea stereotipurilor este comoditatea. Este mai uşor să lipeşti o etichetă cuiva care trage de tine să fie recunoscut. De fapt nevoia de recunoaştere este cea mai comună idee lipită pe fruntea scriitorului.

Nu, stereotipizarea nu este o consecință a depărtării scriitor-cititor, ci dimpotrivă. Apropierea excesivă a celor doi a provocat stereotipurile. Este destul de comun să te trezeşti cu scriitori care fac treburi pe care nu le stăpânesc în societate (dau premii, conduc fundații, explică filozofie, fac comentarii prin televiziuni) astfel încât, mai devreme sau mai târziu, ajungi să crezi că un scriitor trebuie neapărat să fie ridicol. Ba îl mai împingem şi pe Don Quijote în față, ca şi cum asta este scuza finală. Ceea ce scapă scriitorilor de foarte multe ori este faptul că, dintre toate categoriile sociale, ei sunt singuri care, la nivel social, îşi permit să nu aibă dreptate. Mishima, Céline, Ezra Pound sunt exemple strălucite ale acestui permis de eroare pe care profesia de scriitor ți-o oferă, dar care nu prea se activează decât atunci când îți faci treaba de scriitor bine.

Ce bine ar fi să se manifeste stereotipul în vreun fel! Din păcate, stereotipul nu are nicio treabă cu manifestarea. Este numai zgomot de fond. Nu spune nimic şi nici nu exprimă nimic. Doar eternul sunt jenant de 2000 de ani pe acest pământ. Iar unul dintre cele mai jenante stereotipuri este chiar numele scriitorului. Avem atâtea nume de mari scriitori, atâtea titluri de mari cărți, că uităm să ne dăm seama şi ce se întâmplă în ele. Ştiu şi critici literari specializați în liste de nume şi titluri. Este destul de amuzant.

Bietul romantism nu ştiu când o să scape el însuşi de stereotipurile care i-au fost puse în cârcă.

Aproape tot ceea ce ne vine în minte atunci când vorbim în termeni generali despre scriitori este un stereotip. De la curente literare la grupuri şi societăți. Probabil iluzia vine de la eroarea istoriei literare. Istoria literară este stereotipul suprem. De altfel istoria literară nici nu are cum să existe. Exista numai istoricii literari şi ei trebuie să îşi inventeze un obiect, ca noi toți.

Sigur că se poate vorbi despre existența unei supra-stereotipizări a scriitorului. Este vorba despre stereotipizarea națiunii ca un criteriu de unitate locală. Ideea de națiune a fost inventată numai pentru a oferi o justificare politică unui nou stil de societate şi de conducere: cea burgheză, la jumătatea secolului XIX. Până atunci această justificare era nobiliară, în descendență divină cum ar veni. Ironic este faptul, că pe rând, atât burghezia cât şi proletariatul (care a încercat să propună o alternativă) s-a trezit abordând aceeaşi morgă precum cei pe care îi contestau. Şi în final s-au mulțumit să îşi cerşească legitimarea de la aceleaşi concepte tot mai depăşite de realitate. De altfel se poate observa cu ochiul liber incapacitatea acestor concepte de a mai răspunde realității de azi.

Din momentul în care un scriitor cult devine un stereotip, şi-a ratat menirea. Doar subminând aceste stereotipuri se poate vorbi despre o şansă a literaturii în realitate.

Premiile Contemporanul. Constantina Raveca Buleu, Augustin Buzura, Aura Christi, Răzvan Voncu, Daniel Cristea Enache

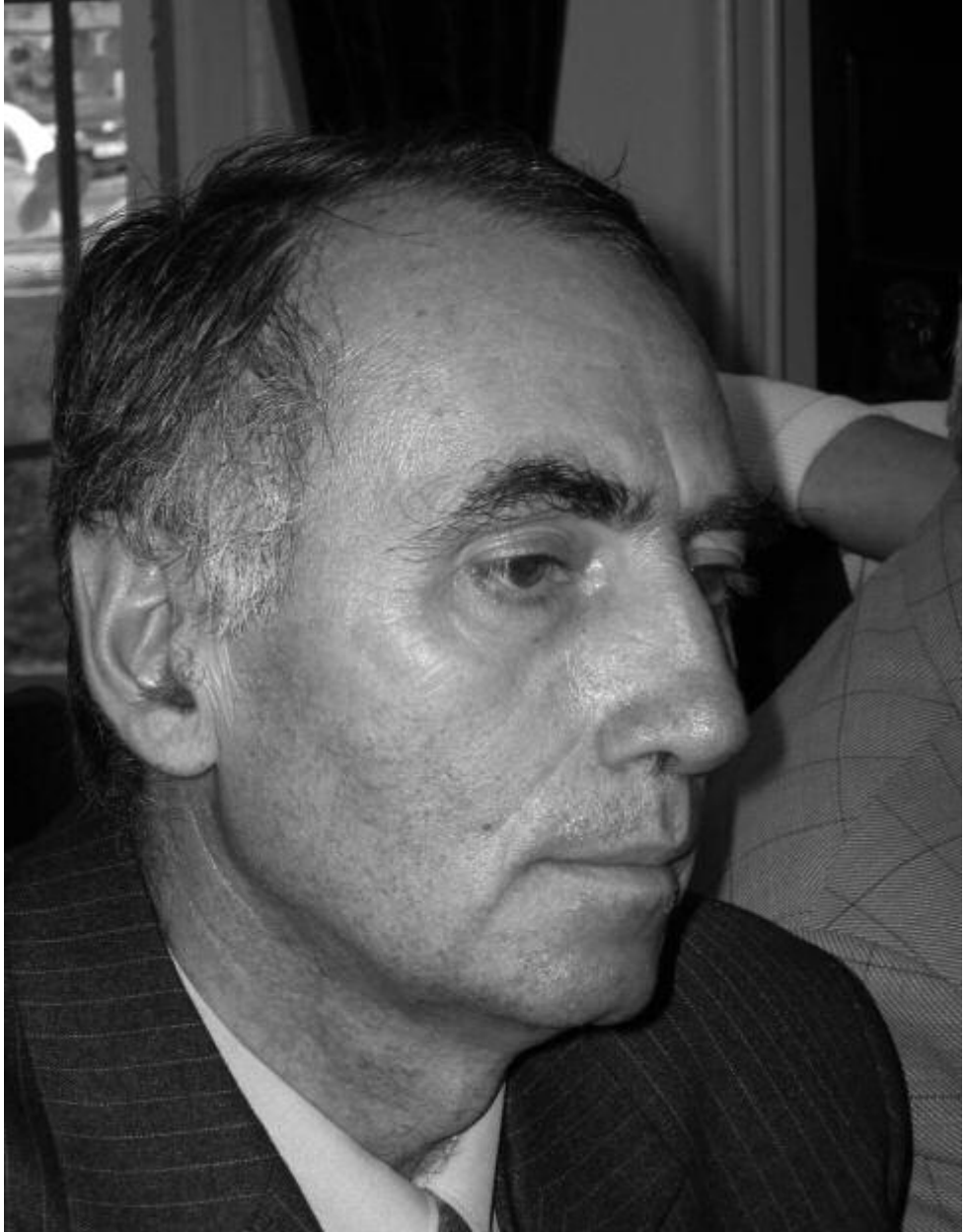

Radu Călin Cristea

Ion Ianoşi, Aura Christi, Nicolae Breban, Augustin Buzura.
Fotografie de Cristina Breban

Putem vorbi despre anumite funcții sociale ale stereotipizării în general şi ale stereotipizării scriitorului în particular. O categorie stereotipizată răspunde mai bine la manipulare. Este veşnic manipulabilă şi etern stupidă.

Da, am întâlnit situații în care stereotipiile să conducă la o discriminare pozitivă a scriitorului. În orice moment aş susține o antologie de poeți țigani sau gay doar pentru că este o zonă complet neexplorată în limba română. Şi nu cred că trebuie să fii prea atent ca să îți dai seama că acestea sunt nişte zone ale societății româneşti de azi cât se poate de reale. Dar tradiția stereotipului este lungă şi mai românească decât orice.

Aş prefera să nu răspund la o întrebare privind folosirea, conştientă sau nu, a unor stereotipuri pentru a obține diverse beneficii: de relație, de imagine, pentru că ar trebui să vorbesc despre colegi ai mei de generație, în primul rând, care după ce au susținut alături de mine amendarea atentă a scriitorilor care fac din scris o scuză pentru aberații, chiar şi atunci când ei sunt buni, au prins prima ocazie să se culce pe succesul primelor lor cărți şi acum avem prima generație de tineri scriitori morți.

Doar dacă ne credem la şcoală.

Stereotipizarea, în special cea a scriitorului, ar putea fi şi o formă de „îmblânzire" a celuilalt, a diferenței. Problema mea principală este aceea că oriunde mă întorc numai Răzvani Țupa găsesc. Unii sunt mai reuşiți, dar alții sunt de-a dreptul subdezvoltați din punct de vedere intelectual.

Stereotipizarea este numai o formă de absență. Iar absența este una dintre cele mai prețioase mărfuri azi. Atâta timp cât poți să fii în aproape orice loc de pe glob, cine îşi mai permite să absenteze?!

Societatea este făcută din oameni. Ea nu face nimic. Doar ceea ce fac sau susțin oamenii care o formează.

Da, există stereotipizări ale scriitorului în care mă regăsesc. Aceea că este imoral ca scriitorii să primească bani degeaba, doar pentru ceva ce au făcut altă dată. Susțin şi voi susține mereu că unul dintre motivele principale ale autismului culturii din România este învârtirea banilor fără niciun fel de intenție perspectivă. Nu am văzut până acum niciun program care să urmărească selectarea proiectelor valabile. Numai ungerea numelor care dau bine.

Din momentul în care vorbim despre manipulare, însă, îmi pierd interesul în orice subiect. Cel care manipulează este numai un instrument, poate la fel de mult dacă nu chiar mai mult decât cel manipulat.

Dacă vorbim despre fenomenul de auto-stereotipizare ori auto-mitizare în sensul, sunt scriitor, ce să mănânc azi ca un scriitor ce sunt? Sunt convins că aceasta este problema maeştrilor mari şi mici pe care îi găseşti pe orice colț de masă.

Dacă trecem cu vederea faptul că am tot răspuns la întrebările legate de un cuvânt cu o formă pe care nu o găseşti în DEX, decât ca adjectiv, cred că nu mai rămânem decât cu stereotipurile roboților pe care ne bazăm în viața de toate zilele. Abia acelea sunt bune. Dar scriitorii nu ştiu când şi-au dorit să fie roboți.

Mi-ar fi plăcut să spun că stereotipurile sunt bune, iar stereotipiile sunt rele. Sau invers. Dar, ca şi în cazul unei opere literare este important nu numai cine o scrie, ci şi cine o citeşte.

Şerban AXINTE
Stereotipiile mele

Orice grup profesional îşi are stereotipiile sale. Nici scriitorii nu sunt scutiți de la această regulă generală. Îşi trăiesc în deplină cunoştință de cauză propriile diferențe specifice în raport cu restul societății. Majoritatea sunt mândri că sunt altfel şi în numele diferenței pe care o aclamă nu fac altceva decât să pice în conformism. Dar eu cred că insolitul nu e decât rareori expresie a unei interiorități, a unui program personal, a unei rigori ce nu poate conduce decât spre un astfel de comportament social. Mi se pare mai mult apanajul unor prejudecăți sociale pe care unii reprezentanți ai breslei şi le ataşează. Dă bine să fiu poet blestemat? Sunt poet blestemat. Dă bine să fiu împotriva sistemului? Devin inamicul numărul unu al sistemului. Dă bine să am o imagine cât mai controversată? Nu-mi rămâne decât să pun toate eşecurile personale pe seama scindării de care eu ca artist sufăr de nu mai pot. Cred că pe drumul clarificării interioare (dacă aşa ceva ni se întâmplă) mulți dintre noi ne-am dat seama că am fost cel puțin tentați de un astfel de comportament. Eu în mod sigur. Am fost poet blestemat, am luptat împotriva sistemului, am vrut să revoluționez tot ceea ce mi se părea că merită revoluționat. Mi-am pus eşecurile pe seama freneziei creatoare. Demiurgul, nu-i aşa, nu are disciplină, nu se supune legilor comune. Am considerat că ceea ce e simplu şi firesc nu este pentru mine. Cu alte cuvinte, am alunecat în regulă, în stereotip. Şi nu mi-a fost deloc bine. Pentru că nu luptam cu sistemul, ci cu mine însumi. Împotriva interesului meu, împotriva evoluției mele. Stereotipie este şi acceptarea cu seninătate a stereotipiilor, dar şi fuga cu orice preț de ele. Acum cred că doar îndrăznind să fiu eu însumi, deschizându-mă spre posibilitatea de a fi ceea ce sunt – fără calcule, fără tamtam, fără preocupare excesivă – pot găsi o soluție acceptabilă şi decentă pentru ceva, orice. Chiar nu mă deranjează că în acest moment nu fac altceva decât să reproduc nişte stereotipii. Am ajuns la ele pe cont propriu. Sunt şi ale mele.

Mircea Martin şi Nicolae Breban...
gândind la lumi ce nu există

N. Breban, Barbu Cioculescu, Simona Cioculescu, Mihaela Constantin şi Livius Ciocârlie

Dimisianu, Balotă, Christi, Ianoşi, Breban. *Clubul Ideea europeană*

Ovidiu BARON
Despre scriitori, numai de bine

Scriitorii nu au tocmai o meserie ambiguă şi cea mai bună dovadă este faptul că alegerile în ceea ce-i priveşte sunt destul de radicale: fie sunt aşezaţi undeva foarte sus, fiind consideraţi, de către unii, elite fără de care rotiţele lumii nu s-ar putea nicicum învârti, fie sunt ignoraţi definitiv şi irevocabil, evitaţi ca un veritabil pericol pentru existenţa, conştiinţa sau inteligenţa altora. Se spun multe despre scriitori, aşa cum se spun multe despre toate profesiile. Avem feedback din cele mai neaşteptate surse, din filme, de pe stradă, de la chioşcul de ziare, de la colegii de serviciu, de la bunici, cam toată lumea are câte ceva de spus despre meseria de scriitor. Unii consideră că e ruşinos să fii scriitor – mai ales poet, dacă eşti bărbat, pentru că poezia, chipurile, efemineză – alţii că activitatea asta e o pierdere de vreme, alţii că scriitorii sunt nişte mincinoşi şi multe altele. Mulţi nici nu consideră asta tocmai o meserie, pentru că dintr-o meserie ar trebui să poţi supravieţui, or de pe urma cărţilor scrise nu trăiesc prea mulţi în România...

Stereotipizarea socială a scriitorului, în măsura în care există, nu cred să reprezinte cu adevărat o problemă. Nu cred că oamenii citesc mai mult sau mai puţin pentru că au o părere sau alta despre scriitori. Oricâte defecte le-ar inventa, tot au de unde să aleagă o carte pe gustul lor. Felul în care sunt percepuţi scriitorii contează mai mult pentru ei înşişi. Aşa cum se pune periodic problema condiţiei de a fi român sau problema religiei etc., scriitorii sunt preocupaţi, din când în când, de o reevaluare a condiţiei lor – fie că vorbim de o reevaluare din perspectiva criticii literare, o schimbare a ierarhiilor stabilite, fie că luăm în discuţie condiţia scriitorului în societate, statutul său şi altele. Cât sunt de utile aceste reevaluări, dacă duc sau nu la modificări importante, într-un sens sau în altul, aici cred că intervine o temă cu o miză importantă.

În principiu, nu prea cred că s-ar potrivi în vreun fel scriitorilor conceptul de stereotipizare, nici în privinţa muncii lor, nici în ce priveşte felul în care aceasta este percepută de către cititori sau de către ei înşişi. Am putea vorbi despre curente, despre mode literare, despre imitatori ş.a., dar nici chiar în astfel de situaţii nu cred că avem de-a face cu stereotipizare. În privinţa percepţiei publice, am impresia că scriitorii au o prezenţă din ce în ce mai importantă. E drept că au obţinuto, de multe ori, prin altceva decât prin intermediul cărţilor dar, sincer să fiu, prefer scriitorii şi cărţile care nu provoacă fenomene de masă, mai ales într-o ţară în care astfel de fenomene au existat şi au făcut mai mult rău decât bine. Avem scriitori importanţi care se implică în viaţa publică, semnează articole în ziare de mare tiraj, apar la televizor, exprimându-se şi pe alte teme decât cele literare. Cred că astfel de activităţi fac mult bine scriitorilor, pentru că transmit ideea că un scriitor poate exprima opinii cu greutate, că poate fi un actor important pe scena publică. E bine ca scriitorii să fie aproape de public, să fie percepuţi ca oameni obişnuiţi, nu ca fiinţe

asociale, care se ascund în spatele biroului, trăiesc în sărăcie şi îşi evită semenii fiindcă se consideră genii neînțelese. Şi e bine să se întâmple asta fără excese, fără poezie creată în direct la televizor, fără a scădea nivelul literaturii de dragul de a fi înțeles de toată lumea.

Fenomenele de vârf, din punctul de vedere al percepției publice a scriitorilor, în România, cred că au fost, până de curând – fie-mi iertată asocierea – Mihai Eminescu şi Adrian Păunescu. La ei m-am gândit când am scris fraza anterioară, pentru că ai au fost – fie prin intenția lor, fie prin demersurile altora – fenomene de masă. Ambele fenomene au fost mai degrabă negative, reprezentând exagerări care au atins limite groteşti. Cred însă că, în ultimii ani, cele două fenomene-problemă au început să fie depăşite, Eminescu pierzând o parte din alura de geniu universal, de luceafăr sau de sfânt – un lucru cât se poate de bun, căci, nu-i aşa, cine se poate apropia fără sfială de textele unui sfânt – iar Păunescu îşi găseşte, încet-încet, locul printre marii scriitori minori ai literaturii noastre.

Dacă ar fi totuşi obligatoriu să identific un stereotip, cred că acesta ar fi cel al scriitorilor subjugați regimului comunist – nu că ar fi mai puțin ruşinoasă altă subjugare, dar în acest caz avem de-a face cu un fenomen mai larg şi mai ruşinos. E un lucru bun că, pe timpul lui Ceauşescu, mulți scriitori trăiau bine – aş spune că erau poate prea mulți, dacă aş fi răutăcios, dar nu sunt. Scriitorii subjugați unui regim politic îşi neagă, într-un fel, propriul statut. Din punctul meu de vedere, unul din atributele esențiale ale unui scriitor autentic este libertatea – în primul rând de gândire, bineînțeles. În momentul în care ai ales – sau ai fost ales – să reprezinți altceva decât ceea ce crezi sau simți, nu mai eşti cu adevărat un scriitor, ai devenit un stereotip. Dintre scriitorii foarte activi şi bine văzuți în perioada comunistă, cel mai mult mă amuză cei care se scuză excesiv, cei care subliniază merite deosebite, gesturi eroice care au menirea să acopere orice pată, să elimine orice păcat literar. Niciodată nu am putut avea încredere în scriitorii care au ținut să spună, imediat după revoluția din 89, că ei nu au colaborat, că au stat în banca lor sau, şi mai impresionant, că unele texte linguşitoare erau de fapt nişte pamflete subtile, pe care – din exces de subtilitate, normal – nu le-a înțeles nimeni. Nu-mi plac scriitorii care țin să sublinieze că textele lor transmit un anumit mesaj, bine definit, şi nu altceva. Ei nu înțeleg că, din momentul publicării, cartea nu le mai aparține, că şi-au pierdut controlul asupra ei. Tocmai acest lucru mă face să pot aprecia o carte bună chiar dacă am o impresie proastă despre autorul ei. Aş spune că până şi cărțile care au servit unui regim politic îşi câştigă, până la urmă, libertatea, putând fi citite altfel. Cărțile realist-socialiste, de exemplu, mi se par, acum, de-a dreptul comice.

Ei, dar cum sunt, cu adevărat, scriitorii? Răspunsul corect ar fi: în multe feluri. Acesta este, cred, cel mai fericit adevăr pe care îl putem constata despre ei.

Ştefan Borbély şi Mircea Muthu

Ştefan Borbély

Eugen Negrici, Livius Ciocârlie, Nicolae Breban

Emil RAȚIU
Cecitatea intelectuală

Vă voi răspunde cu câteva gânduri despre stereotipizare în general. Trebuie să spun că eu gândesc că stereotipizarea e în fond o lene de gândire, o atitudine față de lume care este ghidată de locuri comune. O convingere profundă, rod al reflexiei şi verificării faptelor, nu poate genera un stereotip; doar o convingere luată prin imitație, din comoditate, tip „aşa zic toți, aşa fac toți", poate genera stereotipizare. Se întâmplă chiar că teorii, sau ipoteze ştiințifice, devin cu timpul stereotipi, influențând atitudinea oamenilor până la a nega evidența; în istoria ştiinței, de exemplu, deoarece unii erau atât de convinşi că potrivit *Fizicii* lui Aristotel, Jupiter nu poate avea sateliți, unii (printre care, filosoful Cesare Cremonini) au refuzat să privească prin telescopul construit de Galilei, descoperitorul acelor sateliți, tocmai pentru a nu-i vedea.

La fel se întâmplă cu teorii sociale, care apoi se demonstrează caduce. Există stereotipii despre tehnologie –ca *panaceu* universal, despre creşterea necontenită a P.I.B.-ului, a progresului infinit, etc. Stereotipiile frânează simțul critic, capacitatea de analiză, generând conformismul de masă, creând în final ceea ce H. Marcuse a numit „omul la o singură dimensiune". (Acesta, aşa cum se exprima cineva în mod plastic, reduce spectrul solar la o singură culoare, un gri cenuşiu, sau un roşu ori, mai nou, galbenul, culoare a aurului.)

Stereotipizarea este o imitație, ca şi „moda". Câştigă, ca orice imitație, prin cantitate, prin număr.

Există o stereotipizare a stilurilor literare, prin imitația unor modele „la modă", a limbilor „la modă", chiar dacă acestea oferă mult mai puțin decât cea proprie. Pericolul este atunci când se încearcă îndoctrinarea – brutală, sau doar prin conformism – cu un stereotip ca: superioritatea rasială, a unei orânduiri, etc. Cecitatea intelectuală produsă de stereotipizare duce la ceea ce Eugen Ionescu a descris admirabil în „Rinocerii" – rinocerizarea indivizilor; falsul devine atunci adevăr (de masă), ceea ce denotă o infirmitate, cea mai gravă, lipsa simțului moral, strâmbătatea devenind dreptate, şi invers. Acum 2000 de ani, Tacitus scria despre puternicii lumii: „Oameni pe care nici Orientul, nici Occidentul, nu-i mai satură, care vor să posede împreună, şi bogăția şi mizeria. Fură, ucid, jefuiesc şi cu un fals nume îl cheamă imperiu; unde fac deşert, spun că este pace". Aceste fraze au fost reluate de G. Orwell în secolul XX, cu referire la ipocrizia acelor *Nero* care au incendiat istoria: Războiul este pace, robia este libertate, iar ignoranța e putere.

Acesta este pericolul somnului rațiunii, al conformismului, care nu ține seamă de etică şi morală.

Altceva nu am de spus, în fond aceste fraze nu au legătură cu tema stereotipizării sociale a scriitorului, de aceea, probabil, nici nu trebuie să le considerați pentru dezbaterea pe care ați formulat-o, iar eu, oricum, nu voi avea nicio extindere, sau interpretare, de dat acestor rânduri. Cu regretul de a nu vă fi putut oferi nimic despre stereotipizarea socială a scriitorului, vă mulțumesc pentru atenția Dvs. şi vă urez sincer succes.

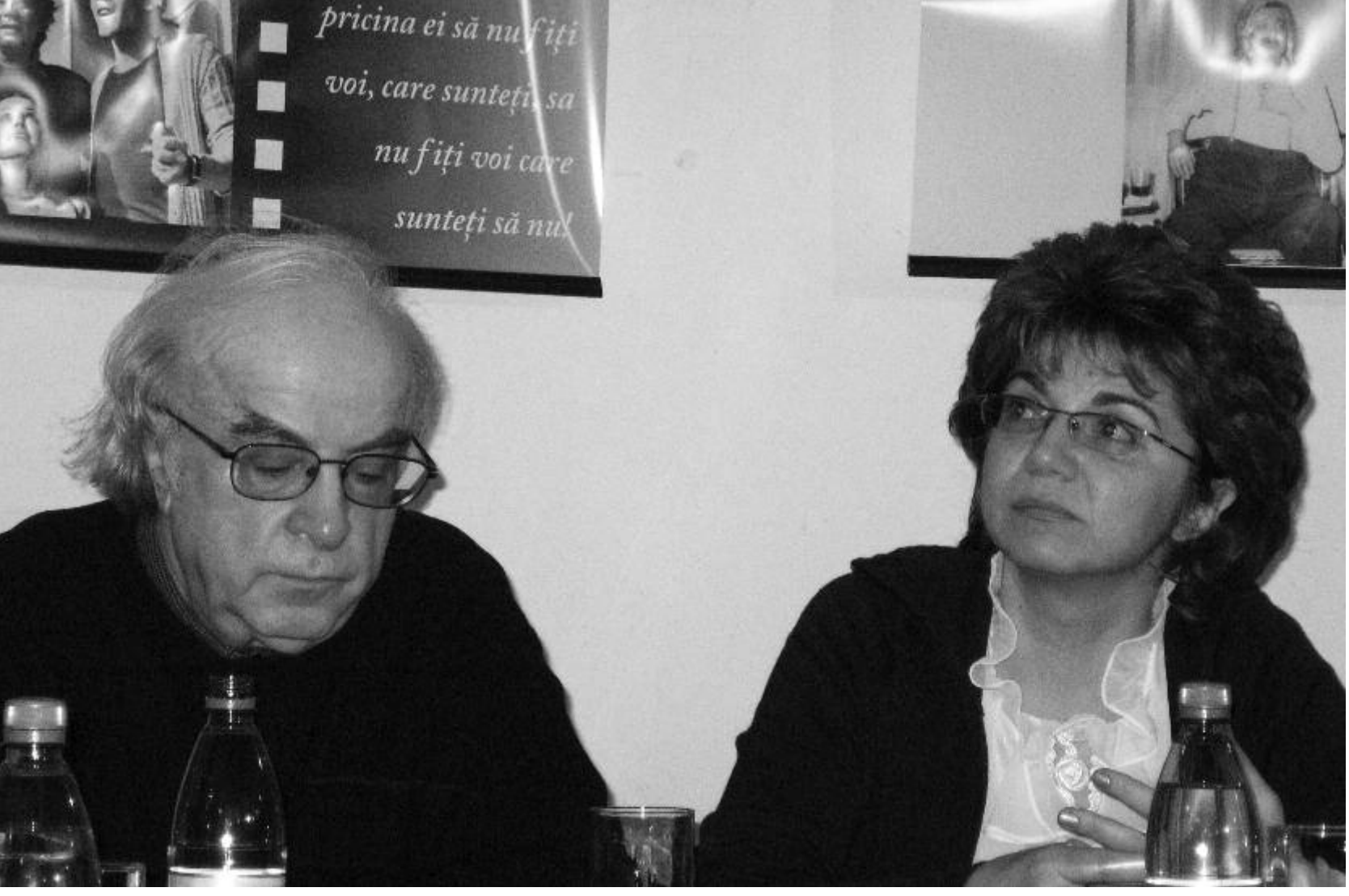

Carmen Muşat şi Norman Manea

Maria-Ana TUPAN
Stereotipul diseminat de scriitori

● Care au fost primele stereotipuri cu care v-ați confruntat, în calitate de scriitor?

Primele două constituiau o polaritate, între poli distribuindu-se paralelele rivalităților literare motivate politic: luceferist sau ivaşcian, adică un colaborator al revistei „Luceafărul", demonizată mai ales după preluarea acesteia de către activistul politic, Nicolae Dan Fruntelată, sau al „României literare", condusă de George Ivaşcu. A fost prima dată când m-am confruntat cu rigiditatea unei reprezentări sociale stereotipe, care, deşi imaterială, în comparație cu politica de dosar concretizată în fişe de cadre, era aproape la fel de temută. Trăind aproape exclusiv în afara vieții literare, între biblioteci şi masa de scris, aş fi vrut ca măcar în viața literară să conteze doar valoarea. Teroarea de a nu fi surprins într-o companie *non grata* – nici nu ştiai când i se întâmpla cuiva să devină *persona non grata*, ceea ce echivala cu „adio, cronici, premii şi coroniță" -, era un stres suplimentar într-o societate a presiunilor de tot felul. Se pare că intransigența era totuşi necesară, pentru a asigura Uniunii Scriitorilor forța de a crea un spațiu de afirmare celor talentați dar marginalizați de regim.

● Care considerați a fi cele mai frecvente stereotipuri legate de scriitor?

Dacă e vorba de stereotipuri culturale, acestea sunt istorice. Romanticii erau genii debile, moderniştii, conspiratori de cafenea, iar postmoderniştii, hippie-hip-hop-punk-rockeri sau ceva asemănător. Vorbesc de clişeele scrobitei opinii publice, plină de resentimente față de artişti, desigur.

● Stereotipizarea s-ar traduce exclusiv prin fabricarea de stereotipuri?

Afară de cazul în care este emancipată cu numele, devenind „standardizare". Prescripțiile de redactare a studiilor de specialitate după o schemă comună impun nu clişee, ci „protocoale academice". Până şi structura unei banale teze de licență este transmisă electronic de la cea mai înaltă comisie din minister până la fiecare candidat în parte. Poezia, proza şi dramaturgia dispun şi ele de rețete, tehnologii, cursuri universitare.

● Ambiguitatea statutului de scriitor (nu neapărat o meserie, nu neapărat garanția unei vocații) constituie, oare, un factor care generează vulnerabilitate în fața stereotipiilor? Sau, din contră, spre deosebire de alte realități ale lumii, scriitorul se sustrage mai uşor stereotipizării tocmai datorită acestei ambiguități?

Dacă există manual, există meserie. La scriitorii autentici ne-a rămas speranța demolării clişeului *scriptores-laboratores*.

● Ce legături considerați că există, dacă există, între stereotip şi construirea socială a realității, între stereotip şi arhetip, stereotip şi model sau între stereotip şi mit?

Nu e obligatoriu să existe o legătură. Arhetipul sau mitul au, cred, valoare explicativă. Northrop Frye considera că diferențele de tip de cultură între est şi vest au la origine divinități contrare: o mumă a fertilității şi, respectiv, *nous*, o divinitate a intelectului activ. Orientalul ar fi un senzorial, iar occidentalul, un cerebral. Cel dintâi este acordat cu natura, cel de al doilea este obsedat de construcție, de cultură. M-am gândit la acest dualism citind recenta carte despre iubire a lui Liviu Antonesei. Este fructul experienței, reflexiei personale, o confesiune, o autobiografie erotică. Un occidental ar fi scris o istorie a reprezentării relației erotice: motivul alegerii între Afrodita Pandemos şi Afrodita Urania, între iubirea trupească şi plotiniana iubire a formelor intelective. E un conflict rezolvat cu o inflexibilă voință în favoarea celei de a doua de Vergiliu (*Eneida*), Shakespeare (sonete), Cervantes (*Don Quijote*), Goethe (*Faust*)... Împăcarea celor două ar fi, probabil, ipostaza ideală; nu încerc să apăr o atitudine sau alta, constat doar diferența. Alteori, este vorba însă de o relaxare păguboasă a fibrei intelectuale. Natura, la români, e aproape invariabil valorizată pozitiv. În Occident, transcenderea ei este măsura ființării specific umane. Rareori investesc factorii de putere în ordinea „cunoaşterii obiective", cum îi spune Karl Popper: ordinea obiectelor culturale. Indivizii, contingențele de tot felul contează mai mult decât opera. Standardele academice nu merg până la a impune obligația studiilor de specialitate în domeniu nici măcar profesorilor de la şcolile doctorale. Curiozitatea intelectuală, studiul permanent sunt asociate stereotipului de liceană tocilară. Cunoaşterea e sporadică, aproximativă. Scriitorul român are obsesia originalității unde nu e cazul – teorii şi metode împărtăşite de toate culturile mari la un moment dat -, în vreme ce se mulțumeşte cu simple opinii, cu discursuri lipsite de relevanță inter-subiectivă şi care nu extind sfera cunoaşterii. Noica a fost un „filosof în general", nu un hermeneut de şcoală heideggeriană. Modernismul nu e definit consensual, ci „în manieră românească". Printre multe alte protocronisme, românii au fost existențialişti încă din vremuri străvechi, după cum reiese din folclor (teză de doctorat) ... Natura operei literare este ignorată într-o asemenea măsură, încât se crede că e posibil studiul literaturii naționale în izolare de marile literaturi care au fost, dintotdeauna, inventarul de motive şi scenarii. Nu te miri citind un comentariu în Google despre *Testament* de Tudor Arghezi care-i atribuie pasaje obscure. Dacă nu ştii nimic despre Vergiliu, tradiția *silva* sau Baudelaire, sigur că nu-l înțelegi. Discursul intelectual devine, în asemenea cazuri, dans pe întuneric, cu paşi greşiți şi pe muzică falsă ...

- Au stereotipurile valențe cognitive? Pentru cine?

Dacă sunt rodul intuiției profunde, în mod sigur. Bănulescu scrie, în *Cartea Milionarului,* despre un geniu care reface pe cont propriu logaritmii ... Românii sunt foarte dotați, dar umilința pelerinilor cunoaşterii le este străină.

- Sunt stereotipurile generatoare de kitsch?

Desigur! Imitația de suprafață se opreşte întotdeauna la manierisme.

- Care credeți că sunt mecanismele socio-culturale prin care se generează stereotipurile?

Există o geneză naturală pe calea expunerii repetate la acelaşi tip de experiență, dar şi o impunere a unor clişee prin manipularea opiniei publice, fie de către cel în cauză, fie de către o putere interesată.

- Este stereotipizarea o consecință a depărtării scriitor-cititor, a unei diferențe resimțite problematic, sau este în

firea lucrurilor ca, până la urmă, orice să poate fi *stereotipizabil*?

Sigur că cititorii au tendința de a închide, în stereotip, ceea ce nu înțeleg, încercând, atât devalorizarea a ceea ce-i depăşeşte, cât şi un mod de a stăpâni ceea ce simt că le scapă. Sigur că orice este stereotipizabil, adică redus la schemă până la desfigurare.

- Stereotipul se manifestă el diferit în fiecare dintre relațiile: scriitor-cititor, scriitor-scriitor, scriitor-necititor/ opinie publică?

Nichita Stănescu spunea că oricine ar vrea să fi scris o poezie a unui mare poet, dar nu şi să trăiască fie şi o singură zi din agitata lui viață. Opinia publică ajunge la asemenea formulări succinte şi relevante. Stereotipul creat de cititori aparține unei sfere mult mai restrânse şi subiective. În fine, stereotipul diseminat de scriitori despre confrați şi rivali este, de obicei, foarte fantezist şi memorabil.

- Credeți că notele romantice prezente în diversele stereotipuri legate de scriitor îşi mai păstrează aceeaşi forță sau încep să pălească?

Byromania este titlul unei antologii de eseuri pe marginea stereotipului de erou byronian: aristocrat rebel, poet damnat, victimă a unei societăți filistine şi a unui guvern ingrat, solipsist, alienat, creator al tipului de dandy. Este tocmai tipul de scriitor respins de Thomas Carlyle în *Sartor Resartus,* care a inaugurat o întreagă tradiție a anti-byronismului. Intelectualul amatorist, Profesorul Teufelsdrock („excremente de diavol"), predă „lucruri în general" la Universitatea „nu ştiu încotro", călătoreşte, aşteptând să fie universal aclamat şi răsfățat. Un monstru literar, comenta cineva. Eseistica secolului al XIX-lea din Anglia a eradicat acest tip, încurajând profesionalizarea, studiul epistemic comun tuturor producțiilor spiritului, soluția

Leon Volovici

Mircea Martin,
Valeriu Mircea Popa,
Nicolae Breban şi
Gheorghe Schwartz

Adriana Teodorescu

Romulus Rusan,
Ana Blandiana,
Constantin Abăluță

Premiile Contemporanul. Silvira Radu, Călin Căliman, Nicolae Breban, Daniel Cristea Enache, Răzvan Voncu

kierkegaardiană a depăşirii alienării prin experienţă etic-estetică sau chiar religioasă.

- Puteţi să identificaţi existenţa mai multor substereotipizări ale scriitorului (ca de pildă, asociate scriitorilor tineri, scriitorilor moderni, poeţilor, prozatorilor)?

În literaturile hiper-conştiente de sine, există o tipologie a artistului. Poetul modernist, de exemplu, este creatorul superior divinităţii, a cărui operă învinge entropia din univers, stupiditatea societăţii burgheze, haosul realităţii şi demonia istoriei. În România, există tipologii pe vârste (şaptezeciştii, optzeciştii, nouăzeciştii ...).

- Putem vorbi despre anumite funcţii sociale ale stereotipizării în general şi ale stereotipizării scriitorului în particular?

Pentru a combate modelul narcisismului maladiv byronian, victorienii s-au folosit de modelul Goethe: un intelect cultivat la modul enciclopedic, reunind în el literatul şi omul de ştiinţă, propunând societăţii un ideal activ, constructiv.

- Aţi întâlnit situaţii în care stereotipiile să conducă la o discriminare pozitivă a scriitorului?

Reputaţia de rezistenţă politică adusese scriitorului, înainte de Revoluţie, un prestigiu fără precedent. Lumea citea în autobuze sau în trenuri, lectura fiind parcă percepută ca o nevoie permanentă şi un talisman. Unele din revelaţiile postdecembriste i-au făcut poate pe cititori, să considere că fusese „discriminare" pozitivă ...

Augustin Buzura

● Aţi folosit sau aţi observat la alţi scriitori folosirea, conştientă sau nu, a unor stereotipuri pentru a obţine diverse beneficii: de relaţie, de imagine etc.?

Sigur că, în locul scriitorului aservit, care scria despre Ceauşescu şi era pedepsit cu moarte simbolică, au apărut campioni ai conjuncturistului traversând două decenii ca ţuţeri constanţi ai Conducătorului, fie că acesta se numea Iliescu, Isărescu, Tăriceanu sau Băsescu...

● Credeţi că stereotipizarea, în special cea a scriitorului, ar putea fi şi o formă de „îmblânzire" a celuilalt, a diferenţei?

S-a realizat aşa ceva în Anglia în perioada de după Războiului Civil în publicistică. Reprezentanţii taberelor care se înfruntaseră cu vrăjmăşie, burghezul şi cavalerul, au fost „turnaţi" în două figuri de discurs carismatice şi inofensive. Lumea literară românească, asemeni celei politice, este însă puternic antagonizată.

● Este stereotipizarea o formă de ficţionalizare îngustă sau una de generalizare forţată?

Stereotipizarea acţionează în ambele sensuri. Scriitorul aservit regimului comunist era o generalizare a occidentalilor în perioada Războiului Rece. În realitate, în România scriau mereu puţin şi aceiaşi. Poetul-greiere, ineficient în viaţa practică, este o ficţiune care, oricum, mizează pe viaţa nu pe opera lui.

● Prin stereotipizare societatea se apropie sau se îndepărtează de scriitor?

Nu cred că reputaţia de „degeneraţi", „poeţi damnaţi" sau „tineri furioşi" este de natură să-i apropie. Aceste sintagme indică însă existenţa unor perioade de alienare periodică a artistului de societate.

● Există stereotipizări ale scriitorului în care vă regăsiţi sau pe care le creditaţi parţial?

Scriitorul este considerat un oponent al puterii, un ferment al schimbării, un agent revelator al formelor de manipulare instituţională. Discursul ca negociere a unor energii sociale revine, cum spune Norman Fairclough, pentru reconstrucţia sferei publice în care normele şi protocoalele nu sunt „predate", ca în şcoli şi universităţi, ci dezbătute şi constituite.

● În relaţia scriitorului cu sine însuşi poate să apară fenomenul de auto-stereotipizare? Este aceasta diferită sau echivalentă cu auto-mitizarea?

Identitatea, după cum se crede acum, este o construcţie ratificată de acea porţiune a societăţii cu care venim în contact. Încercarea de auto-mitizare îmi aminteşte de Autoicoana filozofului Bentham, cel care a propus construcţia Panopticon-ului dezavuat de Foucault. Aşezat pe scaun într-un soi de lădoi, trupul lui Bentham pare împăiat, grotesc, ca tot ceea ce merge împotriva vieţii. Identitatea este un efect de recunoaştere reciprocă, nu un act unilateral.

● Consideraţi că tendinţa de a cataloga stereotipiile (legate sau nu de scriitor) ca fiind în general negative este un stereotip?

Cuvântul este încărcat de conotaţii negative: o reprezentare reductivă, sărăcită. Dar este şi un prototip în funcţie de care interpretăm experienţă nouă. Are valoare cognitivă, se consideră, mai ales în epoca noastră, a cunoaşterii şi a inteligenţei artificiale.

Dorin ŞTEFĂNESCU
Stereotipia poate păcăli spiritul critic

Dacă înțelegem stereotipia în sensul de adaptare, din mers, la o normă canonică impusă sau autoimpusă, înseamnă că premisele ei nu sunt interne, nu se deduc organic dintr-o necesitate existențială imanentă, ci se dau din afară, oferindu-se drept tipare ale exteriorității. Cum se întipăreşte exterioritatea în conştiința receptoare? Prin asumarea, internalizarea cauzei exterioare, prin eufemizarea diferenței şi contopirea ei în identitate. Proces inconştient, căci cel care adoptă o astfel de conduită, improprie dar apropriată, nu ştie că tocmai a asimilat un corp străin pe care îl resimte ca propriu. Stereotipizare care se manifestă în gesturi reflexe, atitudini mimetice, limbaj conformist, reacții previzibile – maladie de care nu ştii că suferi, mai ales că simptomele ei sunt camuflate în amorful existenței cotidiene. Spre exemplu, maxima adaptabilitate nu propune de fapt un orizont flexibil ori o prezență disponibilă, ci însuşirea clişeului, strategia aplatizantă. E paradoxal că tocmai ceea ce ar presupune dinamismul şi diversitatea realului e transformat în stereotip al conviețuirii, al raportării cazone la ceilalți. La rigoare, s-ar putea vorbi chiar şi de o retorică a politeții, a amabilității sterpe, dacă nu ar ascunde uneori o tactică a seducției. În aceste cazuri măştile diversității acoperă fețele ei pe care am putea citi mărturisirea inconfundabilă, mărturia singulară. Nu sunt decât ticurile înserierii, multiplicate anonim, ale privirii impersonale.

Scriitorii nu fac excepție de la această „analitică" a stereotipiei. Şi în cazul lor funcționează marea manipulare socială (de ce nu corectitudinea politică ori discriminarea pozitivă ori tolerarea toleranței – suspectele marote ale relativizării şi secularizării?). Mai grav însă e, deseori, discursul stereotip, scriitura ternă, calofilia. Doar un viciu omenesc, prea omenesc? Cred că e mai mult de-atât, deoarece lipsa de talent, carențele de tot felul dintre care cu adevărat impardonabilă e incapacitatea de sondare a substraturilor existenței, a semnificațiilor profunde, e semnul indubitabil al stereotipizării. Semn greu de întrezărit, întrucât această formă subtilă de manipulare e atât de bine adaptată propriilor necesități de promovare încât duce derizoriul în zona valorilor unanim acceptate. Altfel spus, stereotipia – atunci când nu e expresia gregară a unui conformism plat – poate păcăli spiritul critic şi discernământul, oricât de vigilent s-ar dori acesta. A aborda teme de-a valma ca şi cum ar fi propriile tale probleme, a scrie despre toate la fel, monocord, la fel de neimplicat, în virtutea aceleiaşi (auto)pretinse competențe, mimând dexter interesul printr-o tehnică a disimulării dusă la perfecțiune şi, nu în ultimul rând, îngânarea satisfăcută a tendințelor care „se poartă", chiar dacă sunt minore (căci în minorat stereotipia e la ea acasă), dorința cu orice preț de a fi „actual", confortul (intelectual?) care cere să nu te expui mai mult decât „se cuvine" – nu sunt toate acestea gesturile stereotipe ale scriiturii ipostaziate în embleme ale unei aşa-zise libertăți de creație, forme ale unei diafane corupții? La drept vorbind, nimeni nu e la adăpost de infiltrările stereotipiei în variatele ei manifestări. Căci, până la urmă, ea face parte din aerul pe care-l respiră ființa noastră socială. Singurul neafectat pare să fie locul în care cuvântul se spune autentic, adică sufletul. Cum însă şi el poate fi vândut...

Eugen Negrici

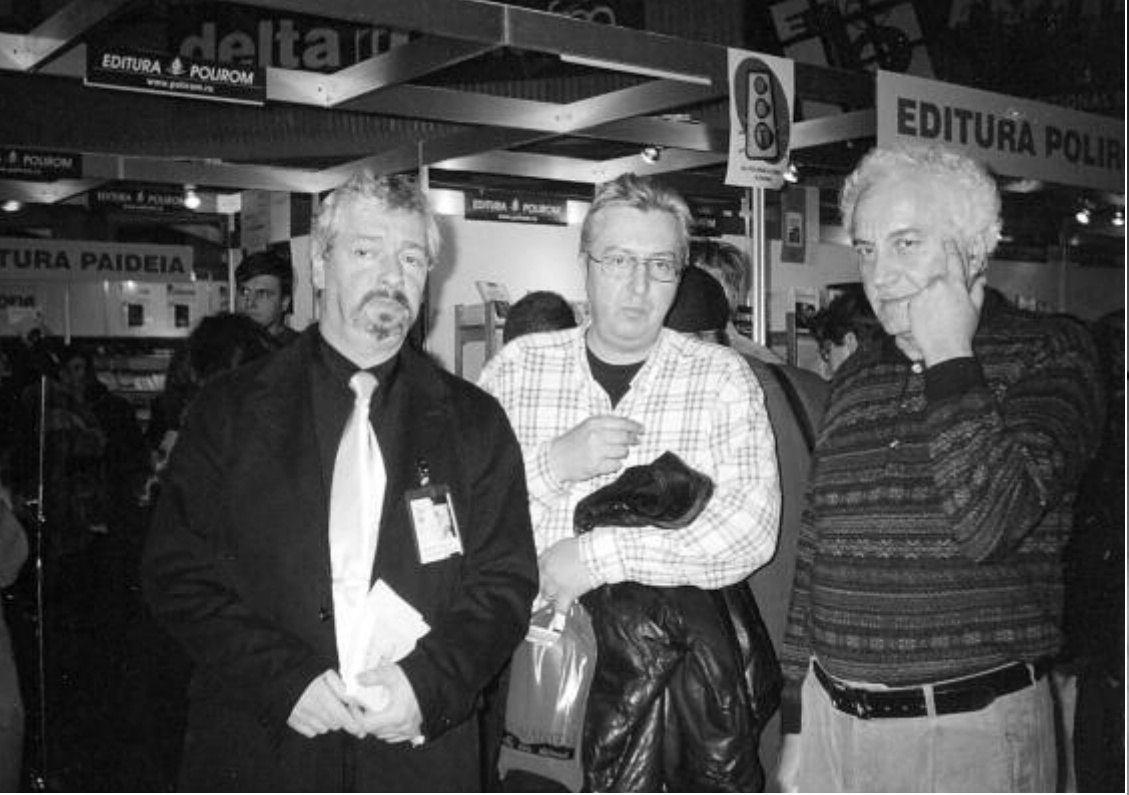

Alexandru Condeescu,
Valentin Rusu,
Marin Mincu

Mihai Şora

Călin Căliman

Mariana GORCZYCA
Tema este importantă

Odată cu începutul anilor ’90, când sintagma *political correctness* a fost întoarsă pe toată fețele, s-au nuanțat şi îndesit discuțiile cercetătorilor de diverse formații (filosofi, sociologi, psihologi, jurnalişti...) despre stereotipia care guvernează receptarea unei categorii umane. Într-o relație sinonimică cu prejudecata, stereotipia, ca orice pornire umană percepută a fi fiind negativă, este subiect de dezbateri, anchete, eseuri în scopul descifrării mecanismelor de declanşare şi al anihilării acestora.

Scriitorii, din ce în ce mai preocupați de receptare, au intrat în acest *trend* cultural transnațional de focusare a stereotipiei.

Tema este importantă în măsura în care ne pasă de ceea ce cred ceilalți despre noi. Ființe speciale, dar totuşi sociale, scriitori contemporani care au trăit suficient de conştient şi în comunism vehiculează o ambiguitate a situării. Pe de o parte, după 1989 libertatea de exprimare, de circulație, de editare sunt achiziții bine primite, pe de altă parte, condiția de scriitor postcomunism nu mai este una a unui ins privilegiat. După apariția unei cărți, înainte de 1989, un scriitor depunea la CEC o sumă importantă, avea privilegii de statut social. Din 1989 încoace, editarea unei cărți te lasă, de cele mai multe ori, cu datorii. Iar ca statut social, el nu mai înseamnă foarte mult la nivelul percepției. Atât de vechiul dicton *essere est percepi* este acaparat, ca filosofie de viață, in mass media de personaje care acoperă foamea de interes anecdotic la masele largi, departe de actul creației. Este aceasta o stereotipie? Şi anume că scriitorul, după Revoluție, nu mai este perceput ca star, ca artist? S-a schimbat cu adevărat condiția scriitorului în Cetate?

În ce mă priveşte, simt o percepere a scriitorului din mine, în oraşul în care trăiesc, filtrată de locul de muncă, de cel de la care îmi iau salariul: şcoala, de performanțe manageriale cu care sunt creditată. Când sunt prezentată de cunoştințe unor oameni care nu mă cunosc, drept „directorea Colegiului Național ...”, am o strângere de inimă şi simt nevoia unei corecturi: scriitoarea Mariana Gorczyca. Am o stare de confort teribilă când merg la Cluj şi, în mediul prin care îmi port paşii, sunt prezentată/percepută ca fiind scriitoarea Mariana Gorczyca. Poate că, dincolo de ceea ce simt cu adevărat că sunt, e vorba şi de anii formării mele, când cărțile mi-au fost revelate în şcoală şi în familie ca fiind obiectele cele mai demne de respect. Am crescut cu o sacralizare indusă a cărții, a fărâmei din Marea Creație care este cartea.

Dar, dragă Adriana Teodorescu, atâta vreme cât ne punem întrebări (şi această anchetă asta ne îndeamnă să facem), ne mirăm, întoarcem pe toate fețele situări, înseamnă că facem paşi spre înțelepțire şi, implicit, spre aflare de răspunsuri. Cum adevăr grăieşte un nativ englez, molipsit în mod evident de Socrate: *Wisdom begins in wonder.*

La mormântul lui Blaga. Breban, Negrici, Groşan. Foto: Aura Christi

Autorul *Buneivestiri* urmărindu-l pe Mury

Ileana Mălăncioiu şi Nicolae Breban

Rita CHIRIAN
Poeții sunt alcoolici, iar prozatorii sunt graşi

● Care au fost primele stereotipuri cu care v-ați confruntat, în calitate de scriitor?

Scriitorul, nu mai încape vorbă, e un animal ca cele descrise de fiziologiile medievale. El nu are dreptul să fie normal, ci trebuie să fie întotdeauna îmbălsămat cu o mie şi o sută de însuşiri fabuloase. El nu poate să se comporte firesc, fiindcă atunci nu mai există *logica* literaturii, nici cauzalitate. Cel care vede mai mult trebuie să posede anumite caracteristici fizice (care să-l dezbrace în public, până la piele), fiindcă cele imateriale nu sunt pe gustul nimănui. O femeie scriitor trebuie să fie urâtă, dar *expresivă*. Altminteri, e doar poetesă.

● Care considerați a fi cele mai frecvente stereotipuri legate de scriitor?

Scriitorul, fişă de dicționar: patetic şi neglijent, lipsit de simț practic şi fără inteligență motrică, opac la probleme economice şi atehnic, cu o biografie tumultuoasă, care implică iubiri zgomotoase şi succesive *deus ex machina*, paradoxuri şi sinucideri; scriitorul nu poate conduce o maşină; omul scriitor nu poate să fie fericit şi nici nu poate să facă fericit pe cineva; boem şi amoral, nimeni nu poate pune temei pe el; fiindcă a promite este nobil, dar a te ține de promisiune e burghez, toți scriitorii îi dezavuează pe burghezi; e un dezechilibrat, client al spitalelor de alienați; pe scriitor trebuie să-l laşi în pace, fiindcă e mizantrop şi depresiv.

● Stereotipizarea s-ar traduce exclusiv prin fabricarea de stereotipuri?

Nu doar fabricarea lor e de menționat – omul obişnuit trebuie să se folosească de stereotipii ca să înțeleagă realitatea. E un proces premergător, firesc al înțelegerii celuilalt. Abia scoaterea din tipar înseamnă validare şi recunoaştere a străinului ca *realitate*. Până în punctul acela, al introducerii în *categorie*, se află tărâmul *hic sunt leones*, cale lungă şi fertilă pentru fantezie. Din stereotipizare cred că face parte şi reversul, partea ascendentă a curbei, apropierea şi *înțelegerea*.

● Ambiguitatea statutului de scriitor (nu neapărat o meserie, nu neapărat garanția unei vocații) constituie, oare, un factor care generează vulnerabilitate în fața stereotipiilor? Sau, din contră, spre deosebire de alte realități ale lumii, scriitorul se sustrage mai uşor stereotipizării tocmai datorită acestei ambiguități?

Tocmai ambiguitatea e cea care întreține stereotipul (ca şi varietatea stereotipurilor, dar majoritatea din categoria negativului), dar şi *spectacularitatea* celui care nu se supune normelor comune. Vecinătatea cu zonele inefabile îl fac uşor de pus în legătură cu toate blestemățiile: el e deopotrivă înger şi demon, promiscuu şi inocent, pătimaş şi detaşat, geniu şi splendid ratat. Dar stereotipul nu e neapărat o anatemă.

● Ce legături considerați că există, dacă există, între stereotip şi construirea socială a realității, între stereotip şi arhetip, stereotip şi model sau între stereotip şi mit?

Există doar o determinare legată de frecvență: stereotipul e la îndemână şi nu necesită instrucțiuni de folosire. Astăzi trăim în epoca demitizărilor. Scriitorul nu mai este o figură vaticinară, nimeni nu aşteaptă nimic de la el. Poate doar ratarea, care, şi ea, trebuie să fie spectaculoasă. Dacă nu eşti geniu, ratează-te ca şi cum ai fi.

- Au stereotipurile valențe cognitive? Pentru cine?

Stereotipia este o idee luată de-a gata, aşa că cine e un abil mânuitor al ei nu poate fi un *inițiat*. A îmbrăca în tipar, o haină prea strâmtă de obicei, înseamnă să faci lucrurile simple: nu eşti silit să gândeşti.

- Sunt stereotipurile generatoare de kitsch?

Kitschul este hiperestetizare, aşa că face parte din angrenajul mitizării. O icoană nu e splendidă dacă nu arată, într-un colț, timpul perfect al rugăciunii. Scriitorul nu e demn de atenție dacă nu poartă zorzoanele grele ale promiscuității şi ale iraționalității. Transferul acesta e, însă, un semn vulgar.

- Care credeți că sunt mecanismele socio-culturale prin care se generează stereotipurile?

Nu e niciun mecanism demn de a fi teoretizat: mai curând, e vorba despre lene şi inerție.

- Este stereotipizarea o consecință a depărtării scriitor-cititor, a unei diferențe resimțite problematic, sau este în firea lucrurilor ca, până la urmă, orice să poate fi *stereotipizabil*?

Stereotipia este, dacă e să mă folosesc de un paralelism, contrariul epitetizării. Nu căutăm particularul, ci generalul. Cititorul nu a fost niciodată atât de aproape de generatorul de literatură: astăzi îl poate uşor întâlni în metrou, pe Internet sau în hypermarket; asta nu înseamnă că scriitorul este *normal*, înseamnă doar că utilizează din ce în ce mai bine mecanismele de camuflaj. Pare să se integreze atât de bine, iată-l, e ca noi ceilalți. Îmi vine în cap acum una dintre replicile cele mai des auzite după o primă întâlnire cu un scriitor: *E atât de normal*. (Şi eu, din ipostaza de cititor, am şoptit-o de câteva ori cu entuziasm...)

- Stereotipul se manifestă el diferit în fiecare dintre relațiile: scriitor-cititor, scriitor-scriitor, scriitor-necititor/opinie publică?

Cititorul îl vede pe scriitorul pe care-l iubeşte ca pe un icon. El nu poate fi unul dintre noi. Scriitorul îl va pizmui în taină pe confratele mai valoros, reducându-se până la urmă, de asemenea, la modelul cititorului care se identifică idolului său. Cel mai suportabil gând e acela al plagiatului. Dacă e din carne şi oase, scriitorul-confrate nu poate să facă ceea ce tu n-ai izbutit. Pentru necititor, scriitorul e un inadaptat, un rebel de dragul numelui, un împuşcă-n stele, un lunatic pentru care ar trebui inventate lagăre de reeducare.

- Credeți că notele romantice prezente în diversele stereotipuri legate de scriitor îşi mai păstrează aceeaşi forță sau încep să pălească?

Nu pălesc, ci se devalorizează. Geniul e *borderline*, idealismul e lipsă de luciditate, lumea ideilor generale nu e nimic altceva decât egoism, tensiunea e monomanie. Ideile romantice sunt patologice.

- Puteți să identificați existența mai multor sub-stereotipizări ale scriitorului (ca de pildă, asociate scriitorilor tineri, scriitorilor moderni, poeților, prozatorilor)?

Scriitorii tineri sunt nişte lupi flămânzi, gata să desființeze fără prea multe argumente, cu virulență, deşi luciferici în aparență.

Poeții sunt alcoolici, iar prozatorii sunt graşi.

- Se poate vorbi despre existența unei supra-stereotipizări a scriitorului? Stereotipizarea scriitorului poate fi pri-

vită ca o subcategorie a stereotipizării artistului sau a intelectualului?

Anormalitatea este o cupolă sub care intră tot ce nu e de înțeles. Scriitorul, artist şi el, e ciclotimic şi exasperant, aşa că nu e bine să interferezi cu el, mai ales la un nivel foarte personal, fiindcă nu are inimă, inima lui fiind vândută demult diavolului.

- Scriitorii-cult contribuie la sedimentarea unor clişee, sau, dimpotrivă sunt rupți de ele, le contrazic într-o bună măsură?

Scriitorii *foarte vizibili* contribuie la difuzarea şi la întreținerea stereotipiei; numai că, după practica bulgărelui de zăpadă, cu cât se îndepărtează de punctul de plecare, cu atât capătă dimensiuni de mirat: de la adicțiile *tehnice* ale atâtor scriitori la boema de cârciumă nu e decât un pas. Desigur, există scriitori atât de disciplinați, încât frizează canonada – ori măcar spiritul cazon. Cred, totuşi, că serenitatea e clasică; ce rămâne pe lângă e baroc.

- Putem vorbi despre anumite funcții sociale ale stereotipizării în general şi ale stereotipizării scriitorului în particular?

Prima este cea de igienizare şi derivă din necesitatea de *punere în ordine*, de *categorizare* excesivă. Mecanismele *dez*alterizării nu sunt atât de greu de aplicat: în Evul Întunecat, femeile cu ochii verzi aveau toate şansele să fie arse pe rug, fiindcă verdele, o culoare ispititoare, era asociată maleficului. Schema se reduce la minimum: ce nu se poate înțelege nu este omenesc. Scriitorul este o făptură cu totul aparte: cunoscător al oamenilor, el face şi desface tiparele celorlalți; demască şi face disidență, de aceea nu e bună niciodată tovărăşia lui imediată.

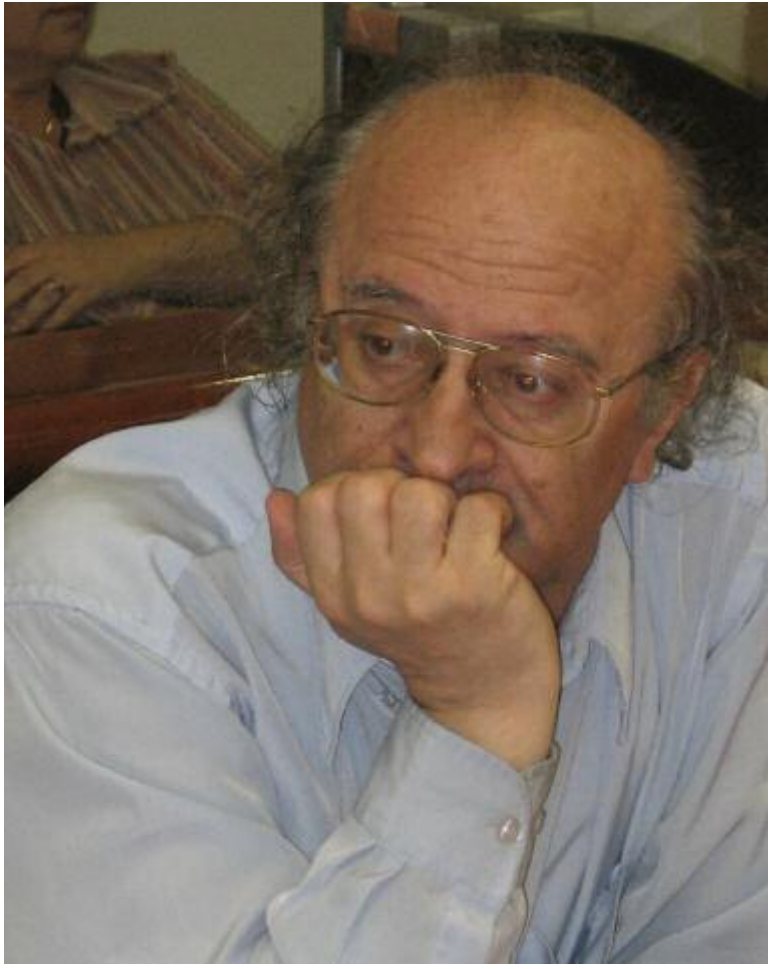

Moshe Idel

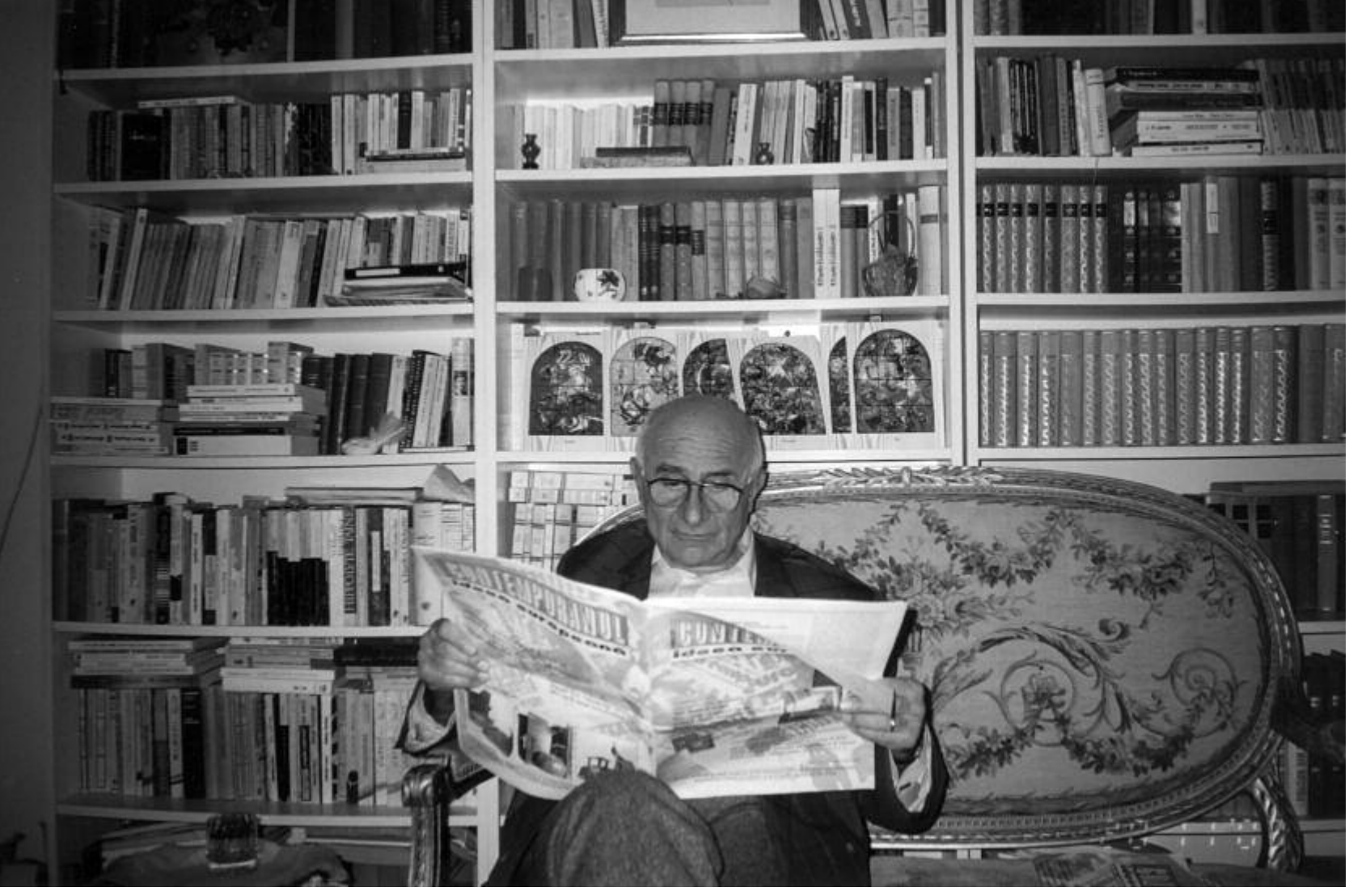

Nicolae Balotă

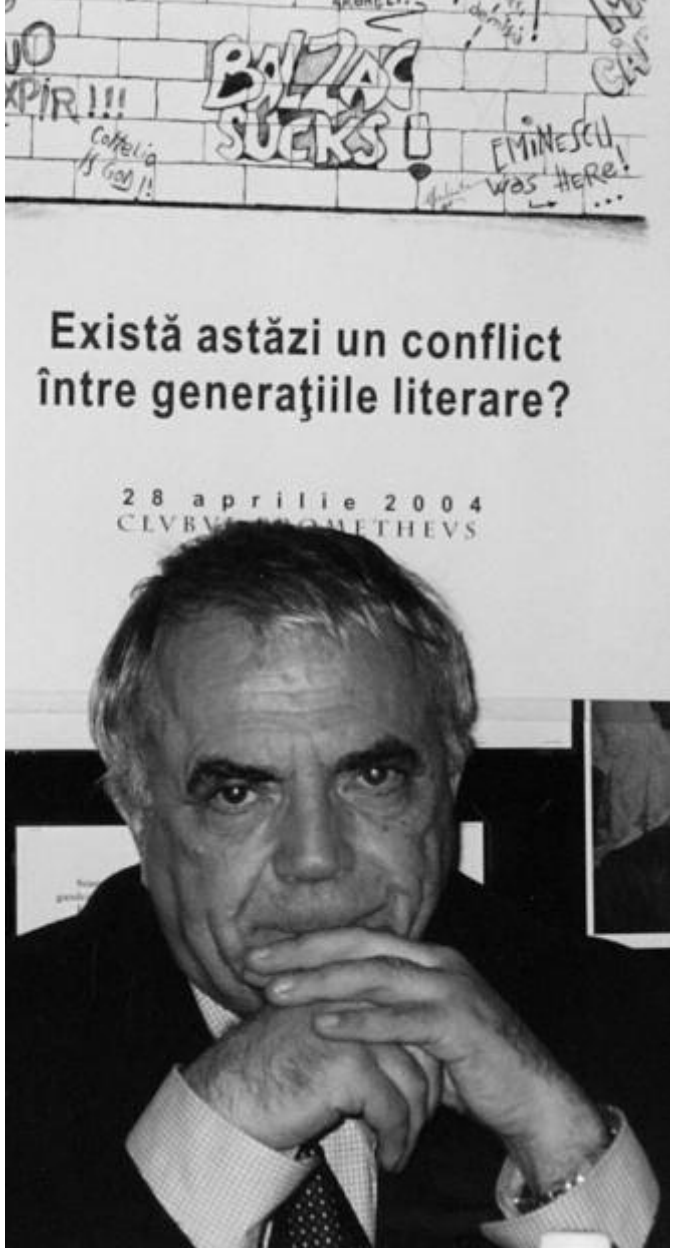

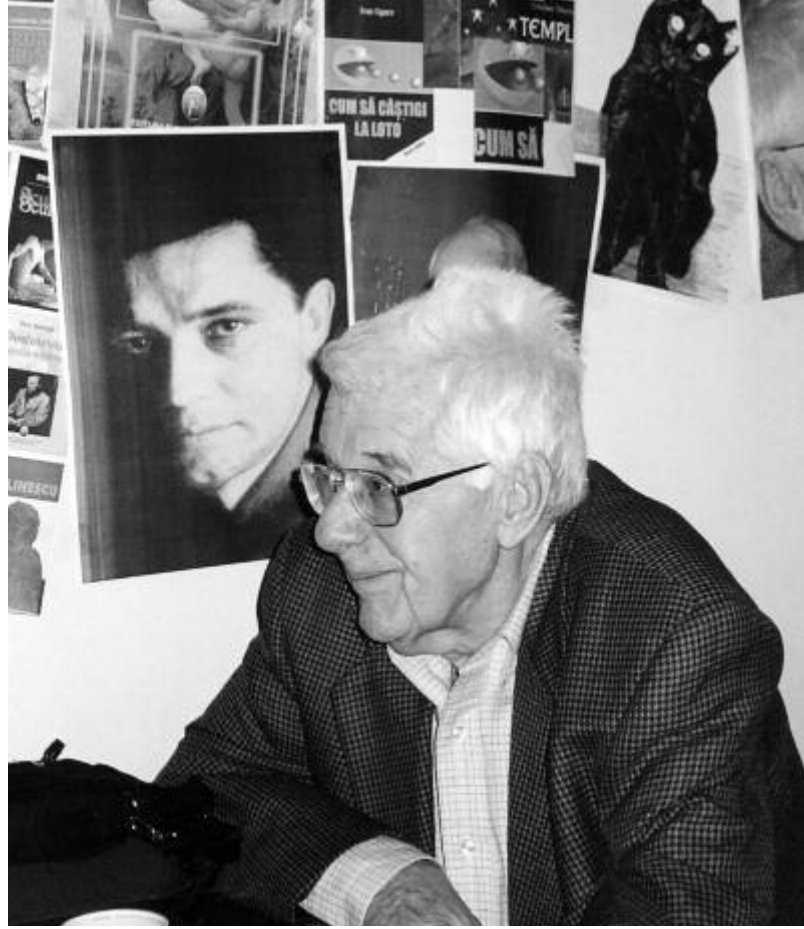

Ion Ianoşi

Nicolae Manolescu

● Ați întâlnit situații în care stereotipiile să conducă la o discriminare pozitivă a scriitorului?

Scriitorul e profund: orice inepție pe care o rostogolește trebuie să aibă greutate; dacă nu are, ea trebuie inventată, poate scriitorul e doar ermetic. De aici, relațiile umane par să fie mult simplificate: pui cu botul pe labe un interlop temut, i-ai spus doar că ești poet, ai imunitate – aceasta, banalizată, este una dintre poveștile frumoase ale lui Radu Vancu. Morala e una simplă: poezia, de bună seamă, are o forță de nebănuit. Sau funcționează doar clișeele legate de ea?

● Ați folosit sau ați observat la alți scriitori folosirea, conștientă sau nu, a unor stereotipuri pentru a obține diverse beneficii: de relație, de imagine etc.?

Suntem niște victime ale stereotipiei – cu toții – în măsură variabilă. Până la urmă, și scriitorul e doar un animal mânat de aceleași nevoi ca oricine altcineva. Unele păsări își schimbă coloritul penajului doar pentru a obține favorurile potențialei perechi. Undeva, în creierul nostru reptilian, se va fi cuibărit relația asta de cauzalitate: ce fac e ceea ce sunt. Scriitorului îi sunt iertate – social – mai multe neglijențe. Contează mai puțin meschinăria lui umană, fiindcă întotdeauna apare o replică adversativă.

● Credeți că stereotipizarea, în special cea a scriitorului, ar putea fi și o formă de „îmblânzire" a celuilalt, a diferenței?

Da, am mai spus-o. Tiparul e cea mai la îndemână formă de cunoaștere.

● Este stereotipizarea o formă de ficționalizare îngustă sau una de generalizare forțată?

Mai degrabă aș spune că e o formă de ficționalizare care se străduiește – cu tot dinadinsul – să îngrămădească un tărâm vast – și devastat – într-un singur vas. E simplu.

● Prin stereotipizare societatea se apropie sau se îndepărtează de scriitor?

E o apropiere mincinoasă și iute dătătoare de liniște: *Am înțeles, pot merge mai departe.*

● Există stereotipizări ale scriitorului în care vă regăsiți sau pe care le creditați parțial?

Dacă m-am ridicat mereu împotriva inerției mentale, o fac și acum, dar poate cu doar jumătate de gură: cred că scriitorul, da, trebuie să-și justifice biografia, biografia interioară.

● Cel care aplică stereotipuri asupra scriitorului manipulează sau este manipulat? Pe cine manipulează sau de către cine este manipulat?

Stereotipia funcționează ca un bumerang: cel care încearcă să manipuleze sfârșește prin a fi manipulat, fiind doborât, nu-i așa?, de propria lui mistificare. Realitatea (care realitate? – poate mulțimea realităților) îl contrazice întotdeauna.

● În relația scriitorului cu sine însuși poate să apară fenomenul de auto-stereotipizare? Este aceasta diferită sau echivalentă cu auto-mitizarea?

Ne referim la scriitorul de cârciumă? Corupția lui va fi alimentată de gândul genialității: mitul se creează, chiar dacă e valabil doar pe un singur cvartal. În rest, nu știu, nu știu.

● Considerați că tendința de a cataloga stereotipiile (legate sau nu de scriitor) ca fiind în general negative este un stereotip?

Stereotipul naște alt stereotip. E un joc infinit. Dar eu nu știu toate astea: sunt scriitor. Sau le știu pe toate?

Petrişor MILITARU
Kill your idols

Imaginea de scriitor. Sunt tentat să cred că în cazul în care look-ul nu dăunează grav scriiturii, orice scriitor poate să afişeze aproape orice imagine vrea el, fie şi una stereotipă. Atâta timp cât mecanicitatea şi monotonia nu se reflectă şi la nivelul operei. Pe de altă parte, nu îmi plac scriitorii ostentativi, ci mai degrabă cei interiorizaţi. Dar poate şi acesta e un clişeu… Îmi dau şi eu seama că există *un trend* şi în rândul scriitorilor – şi până la urmă poate că *există un trend în toate*. De exemplu, în ultima vreme apar volume care au cuvântul „alcool" în titlu. Nu ştiu dacă e bine sau e rău, dar mie întotdeauna îmi aduce aminte de Apollinaire.

Scriitorii-cult şi clişeele. În ceea ce priveşte scriitorii-cult cred că acest „cult" îndepărtează la modul cel mai sigur cu putinţă un potenţial cititor de literatură sau de poezie. Cred că nu ar trebui să existe în manuale cuvinte sau sintagme ca „geniu", „poet naţional" etc. Atunci Gherasim Luca ce e… „poet internaţional"? Sau să-i spunem „scriitor european"? Dar dacă trimitem un vers de Gellu Naum în spaţiu, avem un „poet cosmic"? Cred că statul de *scriitor canonic* e destul de clar şi suficient, în fond. După aceea trebuie să avem în vedere lucruri de o mie de ori mai importante: de pildă cum putem să facem ca literatura să fie *savurată* (fiindcă conceptul *rasa* din *Natya Sastra* are, în sanscrită, atât sensul de savoare culinară, cât şi estetică) de un elev sau de *cititor neprofesionist*, fiindcă aşa cum există jucător profesionist de poker la fel de bine există şi această categorie mai puţin vizibilă pe ecran, dar care dă bani şi sens editurilor. Pe scurt, stereotipia dăunează grav literaturii (ca să folosim un clişeu), iar celebrele „comentarii" sunt cele mai cunoscute şi ruşinoase mostre de stereotipie, lipsă de imaginaţie şi talent pedagogic pe care le pot concepe.

Discriminarea pozitivă a scriitorului. Nu am întâlnit situaţii în care stereotipiile să conducă la o discriminare pozitivă a scriitorului. Din contră. Dacă eşti într-un grup de non-literaţi şi spui că scrii poezie poţi fi considerat naiv, siropos, aiurit, pueril, lipsit de simţul realităţii etc. Cred că în momentul în care cuvântul scriitor ar desemna meserie s-ar putea ca majoritatea să înţeleagă că e tot o muncă, ca şi a fi webmaster sau croitor să zicem. A scrie pentru mine înseamnă *a fi coerent*, a stăpâni ţesătura scriiturii, a face ca părţile care alcătuiesc textul să nu arate ca o haină prost lucrată pentru a nu cădea în ridicol. Discriminarea pozitivă a scriitorului poate avea loc numai într-o societate în care acest statut are o anumită valoare, ceea ce nu cred că e cazul nostru. În condiţiile în care valorile „absolute" ţin *numai* de „profit şi eficienţă", scriitorul/ artistul are puţine şanse să fie apreciat sau supraapreciat. E firesc ca un scriitor bun să se vândă, însă şi partea de *advertising* joacă un rol semnificativ uneori. Nu mai spun că în România sunt edituri care publică poeţi de primă mână, dar nu au nici site, nici librărie de unde să le cumperi. E mult de discutat, de nuanţat şi de revizuit aici.

Există stereotipizări ale scriitorului în care vă regăsiți sau pe care le creditați parțial? Nu cred că există stereotipizări ale scriitorului în care mă regăsesc sau pe care le creditez parțial. Dar, există *tipologii* de scriitori şi artişti care îmi plac mai mult decât alții. Îmi place Naum şi Rilke, Borges şi Fowles, Gustav Klimt şi mai ales Victor Brauner, Guns N' Roses şi Stamatis Spanoudakis, Alexandrina Hristov şi Dolores O'Riordan. Există un anumit tip de artă cu care mă hrănesc şi pe care, conştient sau inconştient, o promovez, dar modelele nu există decât pentru a le asimila, a le depăşi şi a te regăsi pe tine însuți în ipostaza de creator, de inventator. Nu se poate să luăm totul de la zero: vrem sau nu vrem e natural să avem nişte modele, *dada* deja s-a inventat ca să mai pornim iar prin a nega totul, aşa că ne rămâne să *pendulăm* acrobatic cumva între clişeu şi non-conformism sau să descoperim *un fel de cale de mijloc* care să nu ne facă să părem nici prea străini de ceea ce este uman nici prea asemănător. Poate că pe lângă talent şi inspirație, ai nevoie şi de a intra în starea T a lui Lupasco pentru a nu fi nici…, nici… şi atunci stereotipia poate fi o parte integrată a procesului creator. Asta, dacă nu cumva toate cele spuse aici sunt şi ele, la rândul lor, tot nişte clişee.

Breban şi Gorduz.
Foto: Aura Christi

Adriana Teodorescu

Nicoleta DABIJA
De ce să fie tocmai scriitorul ocolit de stereotipuri?

Când chipul scriitorului e cel al unui om singur, trist, încercănat şi îngândurat, vorbele lui vor minți atât cât să se acorde acestui chip. E o mască asumată conştient, o chestiune de imagine. Stereotipul nu trebuie privit însă neapărat în sens negativ, depinde de perspectiva din care este abordat. E un instrument la care recurge societatea pentru a-şi clasa indivizii şi unul pe care şi-l asumă, voluntar ori involuntar, membrii ei, tot din dorința de a fi identificați ca: scriitori, avocați, profesori, medici etc. Stereotipurile sunt prezente în orice domeniu de activitate şi abordează ipostaze distincte în profesii diferite. Ele lucrează pentru societate şi pentru o imagine a individului, deşi în detrimentul cultivării autentice a persoanei.

De ce să fie tocmai scriitorul ocolit de stereotipuri? Mai cu seamă atunci când tratează scrisul ca pe o meserie? E probabil mai puțin „lucrat" de ele pentru că recurge la clişee, în limbaj şi comportament, în mod conştient. El este, adesea, cel care le manipulează şi manipulează publicul prin ele, în slujba construirii unei imagini. Am totuşi credința că personalitățile autentice, de prim rang, sunt tocmai cele care depăşesc stereotipurile, care se pot manifesta dincolo de ele, în răspăr cu forța lor de absorbție, care se cultivă intens doar pe ei înşişi, care nu pot fi etichetați de cei din jur, de societate.

Gabriela Melinescu

Tudor Jebeleanu

Adriana Teodorescu

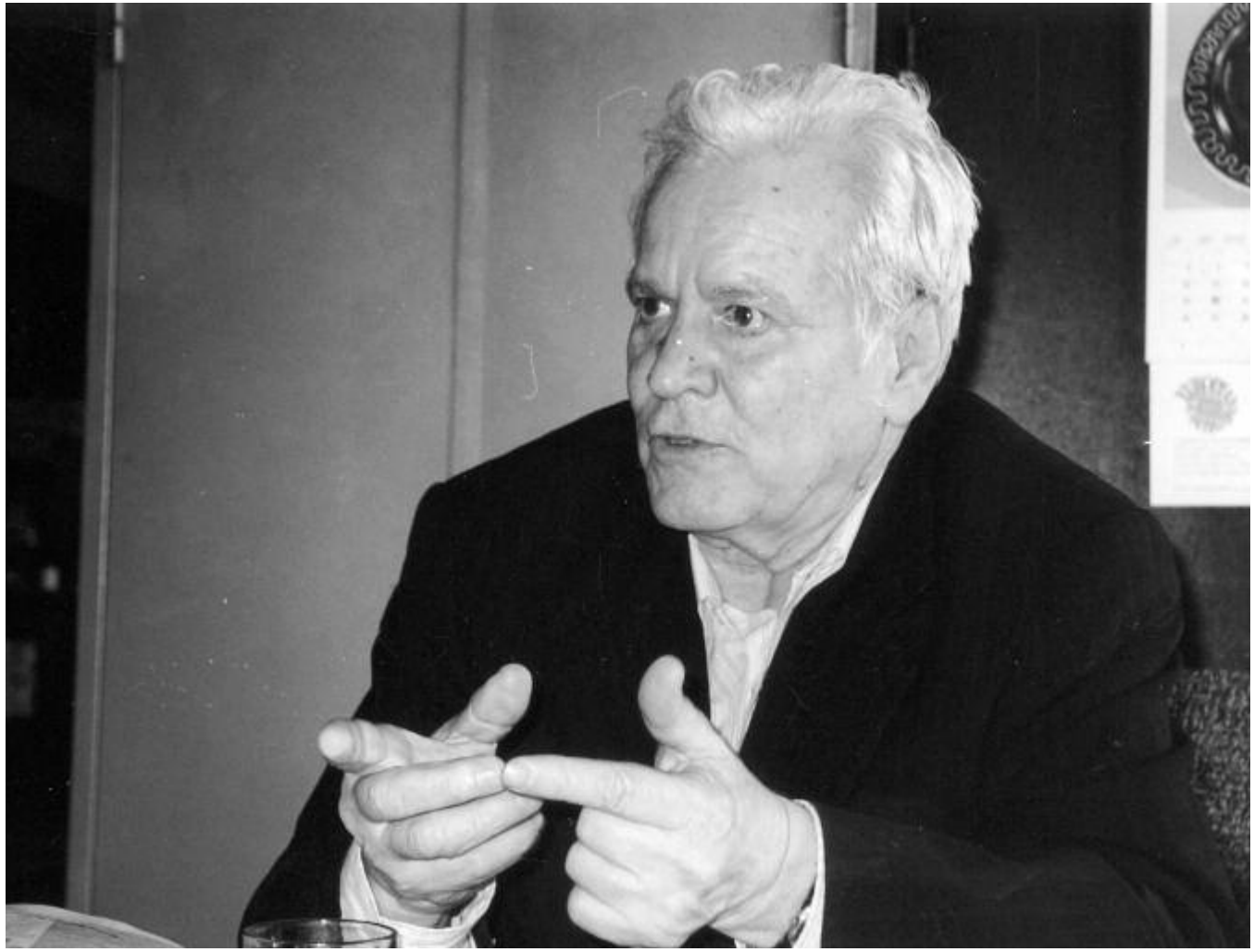

Dumitru Balan

Răzvan Voncu, Eugen Negrici, Bogdan Crețu, Aura Christi, Nicolae Breban. Lansare *Singura cale* de Nicolae Breban

Titu POPESCU
Orgoliul scriitoricesc

Voi încerca să formulez cîteva gînduri legate de tema propusă, luînd în special în atenție sugestia unei idei subordonate: sunt stereotipiile generatoare de kitsch?

Răspund la aceasta prin formularea unui *da* hotărît: da, stereotipiile sunt generatoare de kitsch. Un scriitor se încadrează în kitsch-ul stereotipic prin două atitudini, complementare: kitsch-ul comportamentului în viață şi kitsch-ul comportamentului în artă.

Să începem cu primul. Kitsch-ul comportamentului în viață este în mod deliberat adoptat ca marcă de atitudine de la începuturile conştiinței că un scriitor se deosebeşte fundamentul de ceilalți oameni şi se integrează unei categorii aparte, cea cu acces la muze. Am observat aceasta de mai multă vreme şi le-am calificat năbădăielile ca atare. Am atins şi în scris kitsch-ul comportamental al scriitorului/artistului, dîndu-i o oarecare dezvoltare în cartea mea, apărută în anul 2009, *Frumosul natural şi frumosul artistic* (Editura Casei cărții de ştiință, Cluj-Napoca). Acolo observam şi un alt fenomen, înrudit: migrația kitsch-ului comportamental spre zone care au unele tangențe cu frumosul (natural), anume la salvamontişti, oameni care trăiesc în mijlocul naturii şi se presupune că sunt încîntați de aceasta. Ei imită la modul strict exterior un comportament ce nu le aparține: îşi lasă barbă şi plete, în general sunt taciturni în relațiile cu necunoscuții, fac performanțe de unii singuri, ca şi cum astfel ar pătrunde la taine la care alții nu au acces. Imitația pe care o practică se dovedeşte foarte contaminantă, îi cuprinde pe toți, deosebindu-i de restul. Ea nu are nimic de a face cu ocupația lor de bază, aceea de a salva oameni care au ajuns pe munte în situații dificile, numai că aşa şi-au însuşit o platoşă comportamentală reieşită tocmai din această îndeletnicire, la care nu oricine are acces, fiindcă presupune calități excepționale, dar de o cu totul altă natură. De ce simt oamenii nevoie ca aceste calități excepționale să fie ostentativ puse în valoare pe o cale străină, adoptînd un comportament de împrumut?

Se deduce uşor că stereotipiile generatoare de kitsch individualizează masa artiştilor, a poeților – dacă asta ne interesează aici. Ei țin să fie deosebiți de restul oamenilor prin înfățişarea atitudinii lor: o prezență hirsută, afectînd suferințe închipuite, păr lung legat în fistichii moduri, barbă răvăşită.

În ceea ce mă priveşte – dacă mi se îngăduie – , mă strecor cît mai anonim cu putință prin mediile pe care le frecventez. Mă simt mult mai bine aşa.

Odată cu înaintarea în vîrstă, scriitorii devin mai orgolioşi? Orgoliul scriitoricesc înseamnă revărsarea în aria creației a comportamentului kitsch. Acest fapt este favorizat de stereotipiile dobîndite şi care fac munca scrisului mai uşoară, prin folosirea lor. Adevărat, uneori ele te fură, de-a dreptul.

Mircea Martin

Ana Blandiana

Stereotipiile scrisului se vădesc în manierisme, în faptul că, deja, ştii ce urmează, că nu mai ai surpriza noutății. Există însă şi un manierism al scriitorului mare, care ține de arta creației lui. Totul este legat de dozaj, ca să nu sufoce creația în formule, să nu-i aplatizeze relieful. Cînd maniera rămîne o piatră de construcție, ea devine identificabilă pentru o anumită marcă a scrisului. Supravegheat, procesul de stereotipizare care naşte maniera este prezent în artă şi el nu face rău; dar, repet, supravegheat de conştiința artistică producătoare de opere. Cînd devine rebarbativ, se instalează kitsch-ul şi opera este compromisă.

Vulnerabilitatea față de stereotipii este o boală a creației/creatorului care produce kitsch-ul şi îndeamnă la predarea în fața uşurinței astfel cîştigate: un drum care se pierde în devălmăşia indiferenței, într-o geografie anostă, fără relief.

Premiile Contemporanul. Constantina Raveca Buleu

Adriana Teodorescu

Daniel D. MARIN
Ne stereotipizăm şi chiar mitizăm

1. Eu nefiind scriitor (decât într-o accepțiune mult prea îngăduitoare) am scris totuşi câteva poeme şi, în această calitate deci, primul stereotip pe care l-am întâlnit a fost „trebuie să mai scrii". Deşi am acum 3 cărți publicate (mult pentru un tip care nu scrie), şi după ultima dintre ele tot cu această aşteptare am fost întâmpinat de cei care sunt sau se consideră scriitori. Pentru ei sunt un tânăr scriitor. Iar ca tânăr scriitor trebuie, ai ghicit, să scrii! Şi ca matur scriitor, şi ca mai bătrân scriitor am observat că aşteptarea e, în general, aceeaşi. Să-nțeleg că o dată ce ai publicat prima carte ai intrat „din oficiu" într-o confrerie a celor ce scriu? Şi că nu mai poți ieşi de acolo?... Acesta e primul stereotip, şi e legat de ceea ce se aşteaptă de la… scriitori. Al doilea e legat de noile roluri pe care tind să şi le asume aproape instantaneu şi complet tinerii (şi maturii, şi bătrânii) scriitori: de a citi în public (bun, deci devin şi cititori), de a purta cât mai spectaculos (sau, după caz, cât mai caraghios) haina „de scriitor", sau chiar trena, de a nu face în nici un caz un secret din faptul divers că „scriu bine". Şi, desigur, de a se contrazice mereu „argumentat" între ei (acum devenind şi critici literari, ba chiar mari istorici). Apoi alte „extensii", scriitorii survolând mai ceva ca F 22 Raptor cerul patriei sau măcar orăşelului lor, ca: scriitori de ziar, scriitori de revistă (poate şi mondenă, în funcție de posibilități), scriitori de vorbit la târguri de carte despre scriitori (sau la alte lansări), scriitori de dat cu părerea (cum fac eu acum), scriitori-impresari de proprie imagine de scriitor, scriitori de propagare de bârfe literare (cum altfel?), scriitori de restaurant de scriitori, scriitori de pahar de scriitori. Cu ce fel de stereotip pretind, aşadar, că m-am confruntat şi că mă confrunt? Cu o contaminare pas cu pas a ceva ce mie mi se pare foarte intim şi (în cazul meu) accidental – faptul de a scrie.

- Care considerați a fi cele mai frecvente stereotipuri legate de scriitor?

2. Primele sunt şi cele mai frecvente, pentru că n-ai cum să nu te loveşti de ele de la început şi apoi încontinuu (ca să mă feresc să spun „până la sfârşit"). Fac precizarea că nu-mi ies deloc din pielea de „scriitor" ce sunt şi, prin urmare, aproape tot ce emit eu acum ca părere e „din interior", din această piele, necum din aceea a unui, să spunem, cititor.

- Stereotipizarea s-ar traduce exclusiv prin fabricarea de stereotipuri?

3. Nu le fabricăm, asta e faza. Le luăm de-a gata.

- Ambiguitatea statutului de scriitor (nu neapărat o meserie, nu neapărat garanția unei vocații) constituie, oare, un factor care generează vulnerabilitate în fața stereotipiilor? Sau, din contră, spre deosebire de alte realități ale lumii, scriitorul se sustrage mai uşor stereotipizării tocmai datorită acestei ambiguități?

4. Îți poți pierde şi cumpătul, ca să nu spun mai mult, din pricina acestei ambiguități. Nu e comod. Iar în fața unei realități imaginare (imaginare sunt, într-o proporție sau alta

Leon Volovici şi
Costel Safirman

Augustin Buzura

şi celelalte, nu-i vorbă), sau din interiorul ei, când eşti scriitor cu adevărat, e la îndemână să te sustragi, stereotipurilor sau în general, e la îndemână să te sustragi din orice, dar e şi cumplit să o faci. Mai ales că n-ai, într-adevăr, garanția unei vocații. Eşti nesigur şi deci vulnerabil. Şi atunci poți să fii vulnerabil şi în fața stereotipurilor, în căutare de „ceva sigur", care să-ți dea o oarecare stabilitate. Şi atunci te arunci în chestiile pe care le-am enumerat eu mai sus.

- Ce legături considerați că există, dacă există, între stereotip şi construirea socială a realității, între stereotip şi arhetip, stereotip şi model sau între stereotip şi mit?

5. Trecerea (între toate acestea) nu e imposibil de făcut, ba chiar uneori e firească. Prin cultivarea unui stereotip, devenit astfel normalitate (realitate socială, realitate trendy sau model) şi răspândirea acestei normalități de la un cerc mic la cât mai mulți din jur, care măcar o accepta dacă nu o înțeleg sau dacă nu trăiesc în ea. Şi oricum perpetuarea se face doar de către câțiva. Restul doar o acceptă.

- Au stereotipurile valențe cognitive? Pentru cine?

6. Pentru cei care le studiază şi conştientizează, desigur. De pildă, pentru tine.

- Sunt stereotipurile generatoare de kitsch?

7. Sigur că da, nu de puține ori.

- Care credeți că sunt mecanismele socio-culturale prin care se generează stereotipurile?

8. Oooo, e mai bine să-ți răspundă cineva de specialitate...

- Este stereotipizarea o consecință a depărtării scriitor-cititor, a unei diferențe resimțite problematic, sau este în firea lucrurilor ca, până la urmă, orice să poate fi *stereotipizabil*?

9. Aici ai în vedere o componentă anume a stereotipizării, nu stereotipizarea în general. Altfel nu o pui în relație cu „depărtarea scriitor-cititor"! Ea există indiferent de acest amănunt. Ce diferă sunt coordonatele propagării.

- Stereotipul se manifestă el diferit în fiecare dintre relațiile: scriitor-cititor, scriitor-scriitor, scriitor-necititor/opinie publică?

10. Se ajunge până la urmă la un fel de „consens", dacă ei toți sunt în strânse relații. Altfel, când cititorii de poezie recentă, de pildă, sunt aceiaşi cu scriitorii de poezie recentă, ei toți, se înțelege sper cine, sunt în relație cu ceilalți cam aşa cum suntem noi cu extratereştrii – avem zvonuri că ei ar putea exista, dar nu îi vedem niciodată la față... Iar când vine unul mic, vai de el şi se dă drept extraterestru (noi ştiind din poveştile noastre altceva) îl expediem dând cu pietre... Fireşte că exagerez, dar poeții de azi nu mai sunt mari propagatori de stereotipuri, poate doar (cel mai adesea) în negativ... Şi, fără a fi un paradox, acest lucru se petrece tocmai pentru că poezia e acum atât de accesibilă, o găseşti peste tot chiar gratis. Cantitatea de poezie fiind „industriabilă" şi cantitatea de maculatură cam la fel şi căutând să vină toată spre tine, nu poți să mai faci, ca cititor, decât să te dai repede la o parte. Să te fereşti programatic de ea. Iar stereotipul legat de „poetul actual" e în funcție de greutatea cărții – pietrei care te-a lovit prima-n cap...

- Credeți că notele romantice prezente în diversele stereotipuri legate de scriitor îşi mai păstrează aceeaşi forță sau încep să pălească?

11. Îşi mai păstrează forța, dar în general cu adăugirea (dată de cititor) „atunci au fost – acum nu sunt". Ce anume? Scriitori!... Fac o paranteză: să ai un public, fie şi alcătuit doar din scriitori, nu e rău. Dacă se mai adaugă şi câțiva critici e deja bine (se ştie că sunt cu mult mai mulți scriitori

decât critici, iar cei din urmă mai apucă să scrie doar despre câțiva).

● Puteți să identificați existența mai multor sub-stereotipizări ale scriitorului (ca de pildă, asociate scriitorilor tineri, scriitorilor moderni, poeților, prozatorilor)?

12. Despre prozatori, de pildă, se crede, în general, că sunt foarte culți, la fel despre critici (eu însumi cred la fel). Despre poeți nu neapărat. Iar despre poeții tineri aproape deloc. Sigur că şi pentru că a circulat la un moment dat un anumit „brand" de tânăr poet (furios, netrecut pe la bibliotecă etc.) şi a fost adoptat rapid ca stereotip. Se crede şi astăzi, de pildă (inclusiv într-o zonă mai selectă a criticii literare), că toți tinerii poeți sunt vulgari sau măcar inculți... Inutil să mai amintesc că mizerabilismul (sau realismul posttraumatic, cum îl numea mai frumos undeva Dan Lungu) a fost asimilat cu precădere (doar) în latura peiorativă...

● Se poate vorbi despre existența unei supra-stereotipizări a scriitorului? Stereotipizarea scriitorului poate fi privită ca o subcategorie a stereotipizării artistului sau a intelectualului?

13. Cu supra-stereotipizare nu cred că avem de-a face totuşi, deşi nu rar se cataloghează „la grămadă". Dar e o tendință mai degrabă generală, nu cred că e luat la țintă scriitorul...

● Scriitorii-cult contribuie la sedimentarea unor clişee, sau, dimpotrivă sunt rupți de ele, le contrazic într-o bună măsură?

14. Contribuie, înclin să cred. Ba chiar conştient. Altfel ar „denunța" public clişeele respective, chiar cu riscul de a-şi pierde astfel statutul de scriitori-cult!... Pe de altă parte, un scriitor rupt de unele astfel de clişee, dar ne-scriitor – cult ar putea chiar să devină scriitor – cult, tocmai printr-o pronunțată grijă de-a le denunța. Calitatea operei scriitorului respectiv poate fi o condiție de plan secundar în asemenea chestiuni de imagine...

● Putem vorbi despre anumite funcții sociale ale stereotipizării în general şi ale stereotipizării scriitorului în particular?

● Ați întâlnit situații în care stereotipiile să conducă la o discriminare pozitivă a scriitorului?

16. Frecvent. Mai ales pentru că țin de identificarea şi recunoaşterea unei mărci. Ori recunoaşterea unei mărci a unui scriitor, oricare ar fi ea, e în general de folos vizibilității scriitorului respectiv, şi chiar „cotei".

● Ați folosit sau ați observat la alți scriitori folosirea, conştientă sau nu, a unor stereotipuri pentru a obține diverse beneficii: de relație, de imagine etc.?

17. Da. Chiar da. Nu aş da exemple de asemenea scriitori, pentru că mi-aş deconspira, ca să spun aşa, capacitatea de observație. Însă cunosc câțiva şi se mişcă binişor printre noi...

● Credeți că stereotipizarea, în special cea a scriitorului, ar putea fi şi o formă de „îmblânzire" a celuilalt, a diferenței?

18. Îmblânzire a diferenței, bine spus... Dar iarăşi ar trebui să ne raportăm cumva la cazuri anume. Nu prea mai putem vorbi azi de „stereotipizare" sau de „stereotipizarea scriitorului" în general, chiar dacă pe anumite subgrupe ea funcționează.

● Este stereotipizarea o formă de ficționalizare îngustă sau una de generalizare forțată?

19. Întrebarea conține deja două răspunsuri. Se mai pot adăuga şi altele.

● Prin stereotipizare societatea se apropie sau se îndepărtează de scriitor?

Alex Ştefănescu, Daniel Cristea Enache, Eugen Simion, Nicolae Breban

Constantina Raveca Buleu
şi Ştefan Borbély

20. Şi – şi!... Se şi apropie de un *ceva* al scriitorului, se şi îndepărtează de un alt *ceva* al scriitorului. Şi iarăşi cu o serie de nuanțe necesare...

- Există stereotipizări ale scriitorului în care vă regăsiți sau pe care le creditați parțial?
- Cel care aplică stereotipuri asupra scriitorului manipulează sau este manipulat? Pe cine manipulează sau de către cine este manipulat?
- În relația scriitorului cu sine însuşi poate să apară fenomenul de auto-stereotipizare? Este aceasta diferită sau echivalentă cu auto-mitizarea?

21-22-23. Ne stereotipizăm şi chiar mitizăm, într-un fel sau altul, inclusiv pe noi înşine, şi chiar de mai multe ori, şi chiar contradictoriu. E un mic joculeț, ca să nu ne plictisim, cumva. Sau poate o anume seducție de undeva tot de prin imaginarul nostru, pe care uneori o ejectăm pur şi simplu, când o conştientizăm. Alteori, ne cam place.

- Considerați că tendința de a cataloga stereotipiile (legate sau nu de scriitor) ca fiind în general negative este un stereotip?

24. Există o astfel de tendință? (dar a stat cineva să inventarieze stereotipiile şi să tragă apoi concluziile?) Dacă există, da, e un stereotip.

Bogdan Crețu

Adriana Teodorescu

Constantin M. POPA
Scriitorul îşi arogă un statut privilegiat

- Preambul ezitant

Inițiatoarea anchetei de față lansează discul dezbaterii cu atâta aplomb, încât prima reacție este aceea de a te sustrage traiectoriei sale. Constați, apoi, că nu este vorba decât despre forța persuasivă a unui special gen de *captatio* şi te laşi cuprins, în calitate de scriitor (dezorganizat, visător, parazitar, slab la matematică, ludic) şi, în acelaşi timp, de cititor (invizibil, adulat, înceţoşat, format, de-format, stăpân, sclav, sedus), de plasa întrebărilor – intrări multiple, convins că demersul la care participi face parte dintr-un proiect mai amplu, menit să dea carnație celor şapte concepte teoretizate de Compagnon (lectorul, autorul, lumea, istoria ş.a.m.d.).

- Scriitorii devin, pe măsură ce înaintează în vârstă, tot mai orgolioşi?

Nu, aş spune chiar dimpotrivă (cu excepțiile de rigoare). Orgoliul se manifestă virulent la prima tinerețe, când orice aspirant la glorie se crede chemat să revoluționeze literatura, să decreteze noi începuturi, să emită manifeste (vezi cazul douămiiştilor). Situarea în răspăr față de *mainstream* reprezintă o formă de autoiluzionare alimentată de un orgoliu exacerbat.

Odată criza de creştere trecută, scriitorul îşi arogă, cu de la sine putere, un statut privilegiat, deşi ambiguu. El oferă toate soluțiile, are impresia că deține un monopol al adevărului şi se vede salvatorul planetei. În aparițiile publice propune un discurs hipermoralizator, al bunelor intenții, marcat însă de subiectivism. Situații conjuncturale, cauze minore care îl ating cât de puțin se transformă în veritabile cruciade umanitare. Atunci când nu se zbate pentru salvarea lui Bubico sau când nu condamnă cu vehemență atrocitățile din Grand Hotel „Victoria Română", se agită în apele tulburi ale cotidianului, incapabil, în lipsa lucidității, să distingă realitatea de utopie. Eseistul francez Éric Zemmour rezumă ecuația competență – manipulare prin formula fantasme compensatorii. „Angajarea" civică a scriitorului se cere eliberată de suficiență, improvizație, maniheism simplificator, servituți de orice natură.

- Primul stereotip, ultimul stereotip

De-a lungul istoriei, scriitorul a fost supus mecanismelor stereotipizării, urmat ca model sau urcat pe soclul mitului. De cele mai multe ori, a fost identificat prin elemente exterioare, de recuzită (togă, lauri, perucă, plete, barbă, pipă, geantă pe umăr), sau de gestică (degetul arătător îndreptat spre mulțime, mâna la tâmplă, răsfoind o carte). El este „altfel", învățătorul, luminătorul, inspiratul, vizionarul.

Primul scriitor în carne şi oase pe care l-am văzut, într-o tabără pionierească, a fost o decepție. În locul unei apariții monumentale, care să-ți taie respirația, un ins pirpiriu, locvace, încercând să ne convingă cât de fericită este copilăria noastră, deşi seara, cu toții, în dormitoare, din cauza regimului cazon impus, scandam: „La Telega-n colonie / E mai

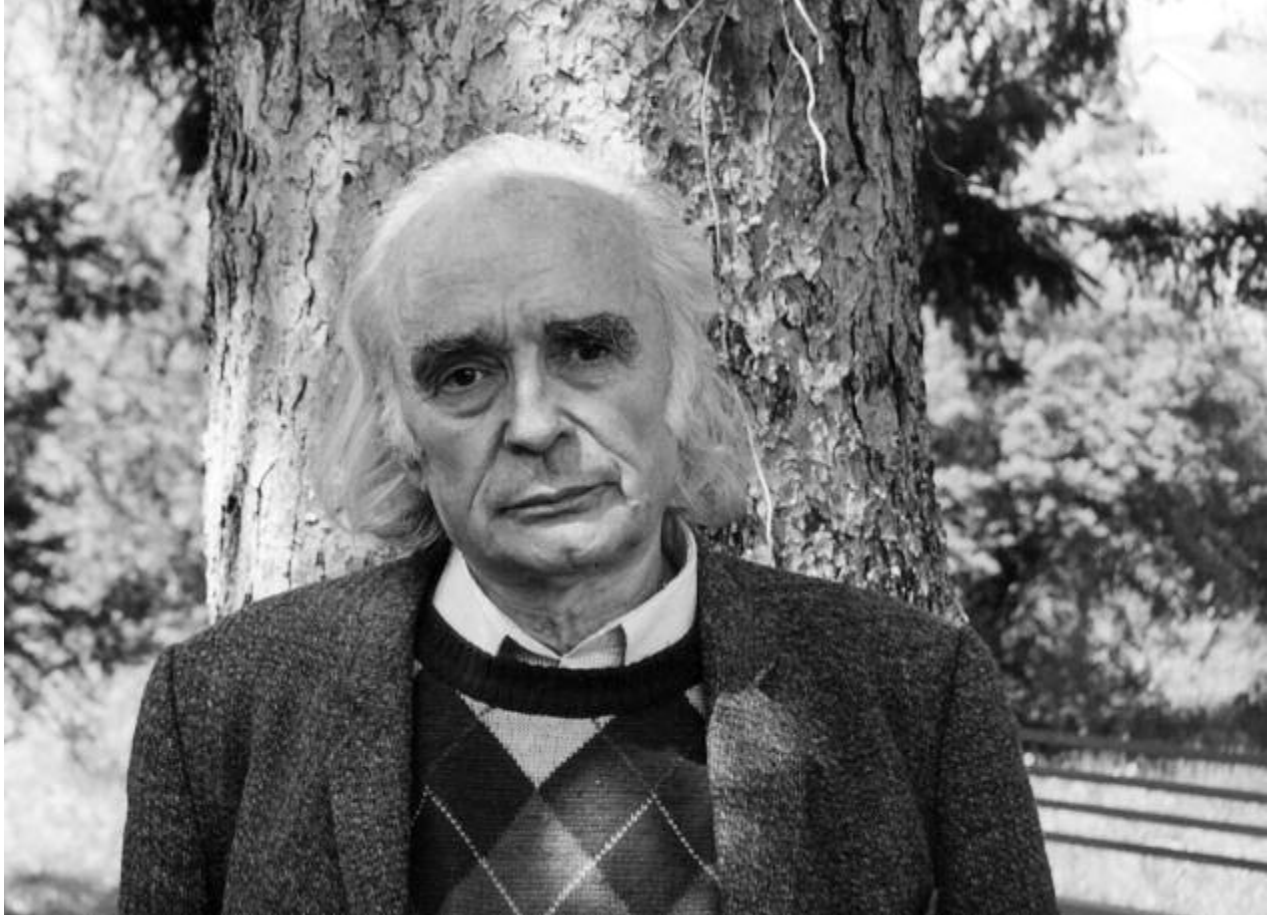

Emil Brumaru

Horia Roman Patapievici

Tudor Jebeleanu şi Florin Iaru

rău ca-n puşcărie". Nu ştiu de ce, dar multă vreme l-am confundat pe Petru Vintilă (căci el întruchipase în faţa micilor nemulţumiţi Scriitorul) cu Beniuc.

Acum cunosc mulţi scriitori importanţi, înconjuraţi de admiraţie sinceră sau doar interesată, asaltaţi de veleitari ce le încarcă braţele cu volumele lor insipide („uitate" de regulă în camere de hotel), răspunzând elogiilor cu adagii diplomatice gândite însă *verbis indisciplinatis*.

Înconjurat de stereotipuri active şi de prejudecăţi, (distincţia e dificil de făcut), scriitorul rămâne o prezenţă provocatoare, disponibilă oricărei teoretizări.

Iolanda Malamen

Francisc-Norbert ORMENY
Demonstrația propriului gol interior

Înainte de a răspunde la aceste întrebări încep cu o observație: o facultate cum este cea de Litere din Cluj ar trebui, atunci când „înregimentează" studenți să aibă în vedere următoarele 3 obiective: obiectivul 1 – să producă scriitori autentici; obiectivul 2 – să producă critici literari; obiectivul 3 – (cel mai umil, şi ultima treaptă a acceptabilității) – să producă profesori (adică oameni care nu sunt în stare de o critică constructivă, şi care doar indexează păreri într-un suport de curs sau altul şi care fac astfel un nesfârşit index „foiletonat" ale plagiatelor.) Facultatea de Litere din Cluj scoate pe bandă rulantă profesoare a căror principală preocupare este să-şi termine cât mai repede orele la licee şi şcoli generale şi să ajungă acasă să-şi vadă telenovela favorită (iar dacă le duci la un curs la filosofie se uită ca boul la poarta nouă) şi critici literari perimați şi care nu-şi pun deloc problema înnoirii meseriei pe care o practică prin abordări inter- sau trans-disciplinare. De scriitori sau poeți nici nu poate fi vorba în acest mediu – iar în afară de Ştefan Manasia nu a mai ieşit nimic interesant de acolo.

La multe catedre de literatură există profesori care predau diferite cursuri de literatură dar care nu au scris în viața lor nici măcar un rând de proză sau un vers. Aşa ceva mi se pare inacceptabil – e ca şi cum ai pune un ciung sau un olog să predea alergare şi handbal la Educație Fizică. Nu ai cum să înțelegi literatura decât dacă o practici tu însuți într-un fel sau altul. Stereotipizarea scriitorului vine, la nivel academic, din tot felul de şablonări absurde şi de etichetări şi „canonizări" simandicoase venite din partea unor oameni care critică literatura fără însă ca ei înşişi să o practice. Practic, aceste canonizări trasează nişte granițe care nu există în realitate şi subsumează inițiativele literare unor direcții de cele mai multe ori retrograde – neavând suficientă imaginație pentru a vedea miza reală a unor opere.

- Care au fost primele stereotipuri cu care v-ați confruntat, în calitate de scriitor?

Încadrarea forțată în curente/tendințe/etichete şi protocolul legat de mediatizarea unui manuscris: publicare în reviste (multe conduse de personaje „dubioase") şi lecturi publice – toate „protocolare", toate organizate pe baza simpatiilor, intereselor şi a prieteniilor, dar nici unele interesate să aibă de-a face cu ceva nou şi capabil să revoluționeze sistemul.

- Care considerați a fi cele mai frecvente stereotipuri legate de scriitor?

Pierde-vară, ratat, penibil, sărac.

- Stereotipizarea s-ar traduce exclusiv prin fabricarea de stereotipuri?

Nu, e un proces mai complex care ține în primul rând de lipsa culturii şi de aroganța societății. Societatea nu se mai îndreaptă spre artă de dragul artei şi spre reverii băltite – trăim într-o societate de consum, de „selecție naturală" a celor

valabili din punct de vedere economic. Cei care nu se pot adapta fluxului îşi atrag „oprobiul" asupra lor.

● Ambiguitatea statutului de scriitor (nu neapărat o meserie, nu neapărat garanția unei vocații) constituie, oare, un factor care generează vulnerabilitate în fața stereotipiilor? Sau, din contră, spre deosebire de alte realități ale lumii, scriitorul se sustrage mai uşor stereotipizării tocmai datorită acestei ambiguități?

Aşa cum spuneau şi grecii antici, „butoiul plin nu sună, ci doar butoiul gol". În momentul în care te baţi cu pumnul în piept că eşti scriitor – faci demonstrația propriului gol interior. Dacă scrii anumite lucruri – aceasta nu te face scriitor, ci doar un neofit ceva mai orientat. Ambiguitatea e foarte bună, dar nu ca etichetă de afişat în public – ci ca stare interioară de asimilare (şi digerare) a propriului eu.

● Ce legături considerați că există, dacă există, între stereotip şi construirea socială a realității, între stereotip şi arhetip, stereotip şi model sau între stereotip şi mit?

Referința la Luckmann şi Berger e evidentă – societatea pentru a se putea construi la un nivel funcțional are nevoie de o colecție de stereotipuri recognoscibile de toată lumea (precum semnele de circulație) – dar societatea uită ca aceste stereotipuri ar trebui să fie pur orientative şi necesare con-viețuirii – ŞI NU CONSTITUTIVE sau reprezentative aşa cum au ajuns ele astăzi să fie.

Nicolae Balotă
şi Ion Ianoşi

● Au stereotipurile valențe cognitive? Pentru cine?

Pentru cei care trăiesc strict în orizontul lor şi pentru cei care, încercând să le evite, trebuie să le folosească drept repere.

● Sunt stereotipurile generatoare de kitsch?

Da.

● Care credeți că sunt mecanismele socio-culturale prin care se generează stereotipurile?

Lipsa unor lecturi şi a unui nivel de cultură care să te facă să accepți diversitatea şi variația liberă a sensului. Incapacitatea profesorilor de a-şi motiva studenții înspre a-şi petrece timpul făcând cercetare. Nefiind motivați, tinerii se refugiază în plăceri mai uşor accesibile. Stereotipul este o marcă a acestei comodități personale combinate cu o lipsă de motivație.

● Este stereotipizarea o consecință a depărtării scriitor-cititor, a unei diferențe resimțite problematic, sau este în firea lucrurilor ca, până la urmă, orice să poate fi *stereotipizabil*?

Oamenii, pentru a putea asimila nişte producții culturale, au nevoie de nişte repere – dar aceste repere nu trebuie confundate cu sensul în orizontul căruia, chipurile, s-ar fi scris acea operă. *Stereotipizabil/încadrabil într-un mod de gândire = da, dar cu sensul de reper strict necesar, nu de valoare sau scop în sine al operei.*

● Stereotipul se manifestă el diferit în fiecare dintre relațiile: scriitor-cititor, scriitor-scriitor, scriitor-necititor/opinie publică?

Da. E ca gândacii de bucătărie, se adaptează încontinuu şi se înmulțesc la mizerie.

Alexandru Vlad
şi Irina Petraş,
Îngerul „de plumb”
al literelor clujene

Nicolae Breban, Marian Victor Buciu, Ion Simuț, Alexandru Vlad şi Mury (Ion Mureşan), apărut ca de obicei cu rigoarea frigurilor

● Credeți că notele romantice prezente în diversele stereotipuri legate de scriitor îşi mai păstrează aceeaşi forță sau încep să pălească?

Pentru cei care înțeleg valoarea întunecată şi demonică a romantismului – da. Pentru cei autentici şi capabili să fie fascinați de ceva/cineva – da. Acesta e chiar un stereotip dezirabil. Pentru pămpălăi şi emasculați care arată fizic ca nişte monştrii – romantismul e o scuză infamă.

● Puteți să identificați existența mai multor sub-stereotipizări ale scriitorului (ca de pildă, asociate scriitorilor tineri, scriitorilor moderni, poeților, prozatorilor)?

Le-am enumerat deja: pierde-vară, ratat, penibil, sărac ... dacă vrei, pot să mai adaug beţivan, libidinos şi dezgustător de afemeiat.

● Se poate vorbi despre existența unei supra-stereotipizări a scriitorului? Stereotipizarea scriitorului poate fi privită ca o subcategorie a stereotipizării artistului sau a intelectualului?

Nu. Doar de saturații placide sau penibil-nevrotice al stereotipizării. O supra-solicitare a unui proces ar implica nişte competențe aparte...

● Scriitorii-cult contribuie la sedimentarea unor clişee, sau, dimpotrivă sunt rupți de ele, le contrazic într-o bună măsură?

Într-o mică măsură da. Dar cultura autentică însă fie ştie să evite stereotipul, fie în face suportabil şi chiar plăcut, resemantizându-l acolo unde e mai greu de digerat.

● Putem vorbi despre anumite funcții sociale ale stereotipizării în general şi ale stereotipizării scriitorului în particular?

Da, ajută consumerismul şi transformarea cărții într-un produs de supermarket. Totodată îi ajută pe cei încrâncenați pe cariere universitare să traseze tipare şi să sistematizeze şi... evident, să publice ISI.

● Ați întâlnit situații în care stereotipiile să conducă la o discriminare pozitivă a scriitorului?

Da, câteodată sistemul se autosabotează în mod şarmant. Sunt momente frumoase de „indian fall" – fenomene neaşteptate de căldură în plin îngheț.

● Ați folosit sau ați observat la alți scriitori folosirea, conştientă sau nu, a unor stereotipuri pentru a obține diverse beneficii: de relație, de imagine etc.?

Da, e o practică şi un protocol universitar. (şi din păcate şi jurnalistic într-o țară în care presa de opinie e o glumă proastă.)

● Credeți că stereotipizarea, în special cea a scriitorului, ar putea fi şi o formă de „îmblânzire" a celuilalt, a diferenței?

Da. Dar nu într-un exces de prost-gust cum s-a ajuns astăzi. Îmblânzirea exagerată e o formă de castrare.

● Este stereotipizarea o formă de ficționalizare îngustă sau una de generalizare forțată?

Ambele răspunsuri sunt corecte.

● Prin stereotipizare societatea se apropie sau se îndepărtează de scriitor?

De cel autentic – cu siguranță că se îndepărtează.

● Există stereotipizări ale scriitorului în care vă regăsiți sau pe care le creditați parțial?

Nu.

● Cel care aplică stereotipuri asupra scriitorului manipulează sau este manipulat? Pe cine manipulează sau de către cine este manipulat?

Manipulează şi este manipulat de e însuşi. „The king is truly a king, therefore sovereign, only in images. They are his actual presence. Representation, whose effect is the Power

and which Power, in its turn, allow, enables and authorizes the Representation, is the never-ending creation of the force in mourning after the absolute." (Louis Marin, *Le Portrait du Roi*, Paris, Ed. Minuit, 1981, p.7-8)

- În relația scriitorului cu sine însuşi poate să apară fenomenul de auto-stereotipizare? Este aceasta diferită sau echivalentă cu auto-mitizarea?

Echivalentă.

- Considerați că tendința de a cataloga stereotipiile (legate sau nu de scriitor) ca fiind în general negative este un stereotip?

Da. Dar această conştientizare nu rezolvă problema... ci, eventual, mai scade doar din aroganță.

Nicolae Breban,
Matei Călinescu,
Adriana Călinescu,
Augustin Buzura

Cezar Ivănescu

Ion Vianu

Horia Roman Patapievici, Grigore Arsene şi Basarab Nicolescu

Tatiana DRAGOMIR
Compromisuri față de normă ori tipar

Cuvântul „stereotip" mă trimite îndată cu gândul la clişeu. Trist pe cât îmi pare acest lucru, este o realitate că în scriitori, precum în toți muritorii, se pot cu uşurință recunoaşte un număr limitat de tipuri umane. Mă îndoiesc că statistic vorbind un anume tip de personalitate ar fi mai frecvent întâlnit printre scriitori sau artişti în general decât altul, dar fără îndoială aici sunt cultivate anumite clişee de manifestare, după cum în alte medii sau cercuri sunt încurajate altele. Avem cu toții în minte imaginea şi modul de exprimare ale țăranului „tipic", bancherului „tipic", sportivului „tipic", etc., toate acestea fiind doar veşminte de uniformizare a unor tipuri umane, până la urmă egal de diverse probabil în toate mediile. Culoarea anume a fiecărei „uniforme" nu contează. Fapt este că, ele fiind date, fiindu-ți preexistente, pentru a-ți asigura acceptarea într-un anume grup, eşti nevoit până la urmă, oricât de parțial şi cu oricâte rețineri întru apărarea identității personale, să accepți o anume clişeizare. Dar, în definitiv, acceptabilitatea socială implică întotdeauna nişte compromisuri față de normă ori tipar. Vrând-nevrând, şi ca scriitor eşti nevoit să adopți codul de manifestare, exprimare, etc. specific breslei, de-ar fi numai pentru simpla recunoaştere.

În generarea modelului de scriitor intervine în plus şi faptul că, odată fiindu-ți publicată opera, te trezeşti expus public şi eşti forțat să devii, pentru cititori, cât şi pentru confrați, întocmai ca un actor pe scenă, un personaj, cu toată artificialitatea şi uneori, din păcate, superficialitatea, pe care le aduce după sine această transformare. De aici încolo, fie că îi rezişti personajului pe care l-ai creat în tine şi îți pui masca de scriitor doar în anumite circumstanțele „oficiale", fie că ți-l asumi în întregime şi te identifici cu el – un mare risc, dar atât de des vedem asta întâmplându-se – personajul „scriitorul" (o ficțiune până la urmă, nu-i aşa?) va rămâne ataşat ființei tale până în capăt.

De aici încolo se poate discuta despre ce gen de „scriitor" întruchipezi (iar opțiunile nu sunt chiar atât de largi, de fapt): să fii cinicul postmodern, romanticul idealist – gen mult iubit şi de departe cel mai popular în rândurile marelui public –, criticul stentorian, boemul provincial, romanțioasa, bardul vindicativ, omniscientul, etc. – fiecare categorie suportând oarecari variații, uneori chiar abateri, rapid absorbite de alții prin imitare. Nimic nou, procesul de clişeizare reporneşte automat, independent de voința ta. Ceea ce a fost odată original („cult") se banalizează prin reiterare şi se preschimbă urgent într-un nou stereotip. Un scriitor „cult" va fi mai curând sau mai târziu contestat, detronat şi înlocuit de un altul.

Din nou, ar fi o greşeală să presupunem că asta li se întâmplă numai scriitorilor. Şi la fel de greşit ar fi să ne măgulim cu ideea că nouă ni se întâmplă în alt fel sau cu altă intensitate decât altora (vezi, de pildă, pentru comparație, orice altă tagmă, a rockerilor, să zicem; şi acolo se aplică întocmai aceleaşi reguli).

Geo Şerban, Nicolae Prelipceanu,
Nicolae şi Bianca Balotă

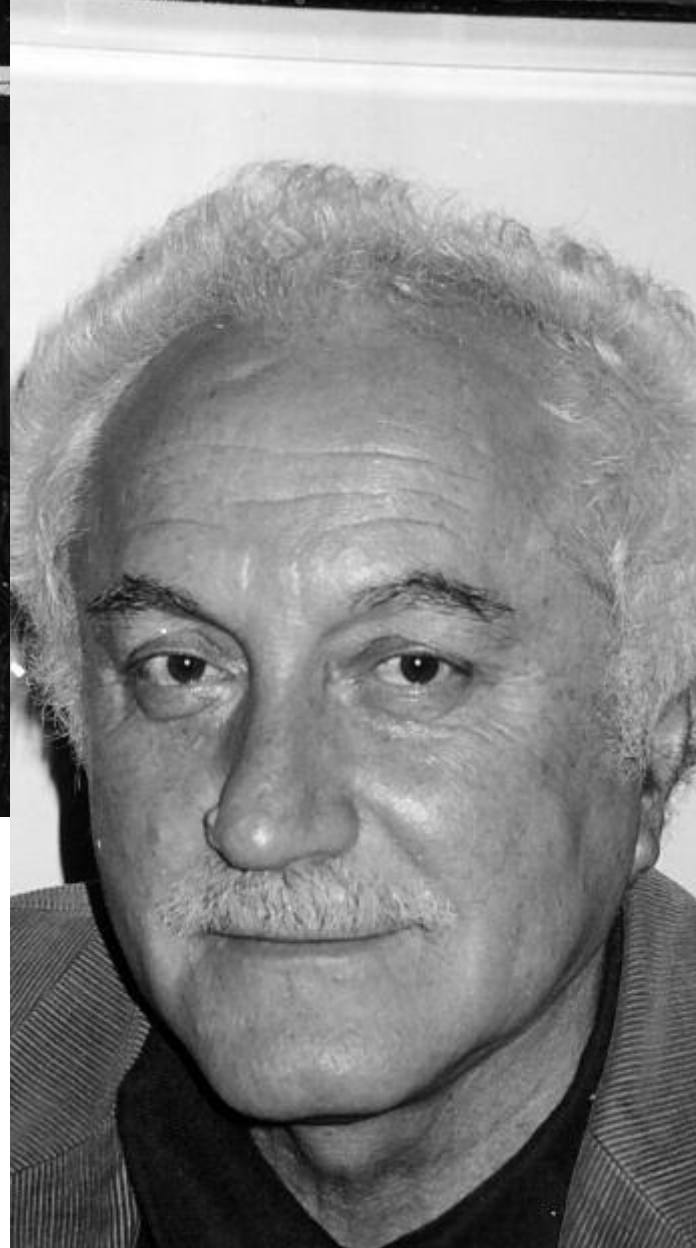

Marin Mincu

Alexandru CIOCAN
Maladii necesare

● Care considerați a fi cele mai frecvente stereotipuri legate de scriitor?

Deşi indiscutabil varietatea de stereotipuri este suficient de mare pentru a descuraja o ierarhizare, îndrăznesc să consider unul ca fiind ceva mai proeminent: credința într-un tipar pe care „meseria" de scriitor fie îl creează, fie… îl cere. Viața scriitorului trebuie să respecte unul dintre puținele şabloane aflate la dispoziție. Cel mai la îndemână este o „decadență" care emană un puternic romantism (perceput, se înțelege, într-o proporție covârşitoare, de public) – scriitorul este obligatoriu un ratat. Viața lui personală arată precum camera de joacă a unui preşcolar. Geniul de care suferă îl face incapabil de a-şi ordona în vreun fel viața, astfel că eşuează lamentabil pe planul sentimental şi pe cel al lucrurilor practice. Talentul vine la pachet cu o sumă întreagă de neputințe! Devine chiar îndoielnic faptul că un scriitor ar putea măcar să îşi cumpere un bilet de tramvai fără o adecvată consiliere.

Desigur, însăşi existența acestui tipar, folosit *ad nauseam*, presupune existența măcar a câtorva cazuri care să îl legitimeze. Nu încape vorbă, ele există. Şi nu sunt nici puține, nici lipsite de rezonanță. Dar fenomenul tinde uneori să cadă în statutul de asociere mentală aproape involuntară. Talent la scris? – Decadență. Premii literare? – Căsnicie ruinată. Repet, doza de adevăr se află la locul ei; inevitabil, prinşi în lumile pe care le creează şi care în cele din urmă îi conțin, scriitorii „rămân în urmă" în lumea concretă. Sunt adeseori retraşi, necomunicativi – uneori chiar lipsiți de o artă a discursului (pe care – alt stereotip! – am presupune-o) – nerezonabili, amorali, orgolioşi. Au toate păcatele pe care le cunoaştem şi pe care le împărtăşim cu ei (firește, ca întotdeauna, păcatele ne apropie…). Acestea însă, nu îi legitimează ca scriitori şi cu atât mai puțin nu le legitimează talentul.

Stereotipul acesta rezultă din obişnuința – să fie oare o maladie nouă? – de a stabili rețete/tipare ale succesului şi respectiv ale eşecului (o vastă literatură, de dată relativ recentă, se focalizează tocmai pe „luminarea" maselor în privința unui număr de paşi, prin care se poate obține, cu ilustrații şi fără profesor, succes, uneori insinuându-se mai periculoasa idee de talent).

Până la urmă, ce importanță are vârsta de la care a început să compună Mozart?

● Ambiguitatea statutului de scriitor (nu neapărat o meserie, nu neapărat garanția unei vocații) constituie, oare, un factor care generează vulnerabilitate în fața stereotipiilor? Sau, din contră, spre deosebire de alte realități ale lumii, scriitorul se sustrage mai uşor stereotipizării tocmai datorită acestei ambiguități?

Ambiguitatea statutului nu generează obligatoriu vulnerabilitate (deşi nici nu oferă vreo formă de protecție) în fața stereotipiilor, dar cu siguranță înlesneşte orice proces de şablonare. Scriitorul nu se poate sustrage stereotipizării la adă-

Neagu Djuvara

Antoaneta Ralian

Matei Călinescu şi autorul *Buneivestiri*

postul unui statut incert. Din contră, fără o carte de identitate prea clară, despre el se poate spune (cu convingere, încă!) orice. Real şi fabulaţie, discuţie de salon şi confesiune directă, biografie (auto)mistificată şi date de istorie literară incontestabile, toate se amestecă într-o materie din care se poate confecţiona orice stereotip care satisface imaginarul colectiv de moment.

- Care credeţi că sunt mecanismele socio-culturale prin care se generează stereotipurile?

Opiniile şi credinţele, ca să îl citez pe Gustave Le Bon. Ele sunt responsabile de generarea multor stereotipuri dintr-un motiv simplu: reconstruiesc artificial imaginea scriitorului, imagine din care întotdeauna lipsesc considerabil de multe piese. Cât de bine poate publicul să cunoască un scriitor parcurgând doar o mică parte din opera sa (caz frecvent)? Şi ce facem cu cazul autorilor de *best-seller*-uri (să îi recunoaştem, totuşi, ca *specie*)? Indiscutabil, ceea ce *crede* publicul trece în faţa oricărei stări de fapt. Evidenţa a pierdut de nenumărate ori în faţa opiniei întemeiate pe credinţă! Şi cum factorii care stabilesc valoarea sunt departe de a fi ficşi, o serie de fenomene care pleacă de la *credinţa* în valoarea unui scriitor (deşi poate o descriere mai fidelă a faptului ar fi aceea de *simpatie faţă de…*) şi care de obicei degenerează în fanatisme. Nu, scriitorii nu sunt vedete pop. Sau… sunt? Pentru că sunt cu siguranţă capabili să genereze şi întreţină fanatisme – de cele mai multe ori nu fără sensibile beneficii financiare.

La tot eşafodajul stereotipizării contribuie într-o măsură din ce în ce mai mare şi o componentă care nu a fost dintotdeauna o unealtă a literaturii: strategia de piaţă. Cartea nu mai poate fi de multă vreme pur şi simplu scrisă şi pusă pe raftul librăriei. Pentru că nu se mai vinde doar cartea. Scriitorul nu vinde doar cartea, în momentul lansării, ci vinde un produs. Situaţia seamănă cu cea din industria muzicală, unde videoclipul (invenţie relativ nouă, nu are decât câteva decenii la activ) vinde totodată acelaşi lucru cu muzica pe care o reprezintă şi respectiv altceva, deoarece oferă simultan o creaţie complementară. Literatura procedează similar – cel puţin de când s-a acutizat sentimentul că o carte este un produs ca oricare altul (ba chiar unul cu certe handicapuri când vine vorba de comercializare): încearcă să ofere şi altceva, odată cu textul în sine. Altfel ce rost ar avea, de pildă, o moarte anunţată înaintea lansării – ca stimul şi în acelaşi timp experiment amuzant – ori oferirea cărţii într-un bloc de gheaţă? (Sigur, între cartea Camillei Läckberg şi forma de prezentare există o anumită conexiune, dar…)

Cum este şi firesc, publicul începe să fie educat înspre a aştepta şi aprecia asemenea intrări în scenă ale cărţilor. Şi chiar şi fără atari efecte speciale, lansările în sine devin evenimente de *bon ton*; cu atât mai mult dacă ele se desfăşoară în cadrul unor ample târguri de carte. Nu contest componenta onestă şi productivă a fenomenului, dar totuşi să nu ne ilu-zionăm. Saloanele anilor `30 au dispărut şi o altă formă de socializare „înaltă", mai adaptată unor decenii fără frac, trebuie să îi ia locul.

Alex Ştefănescu

Premiile Conte. Augustin Buzura

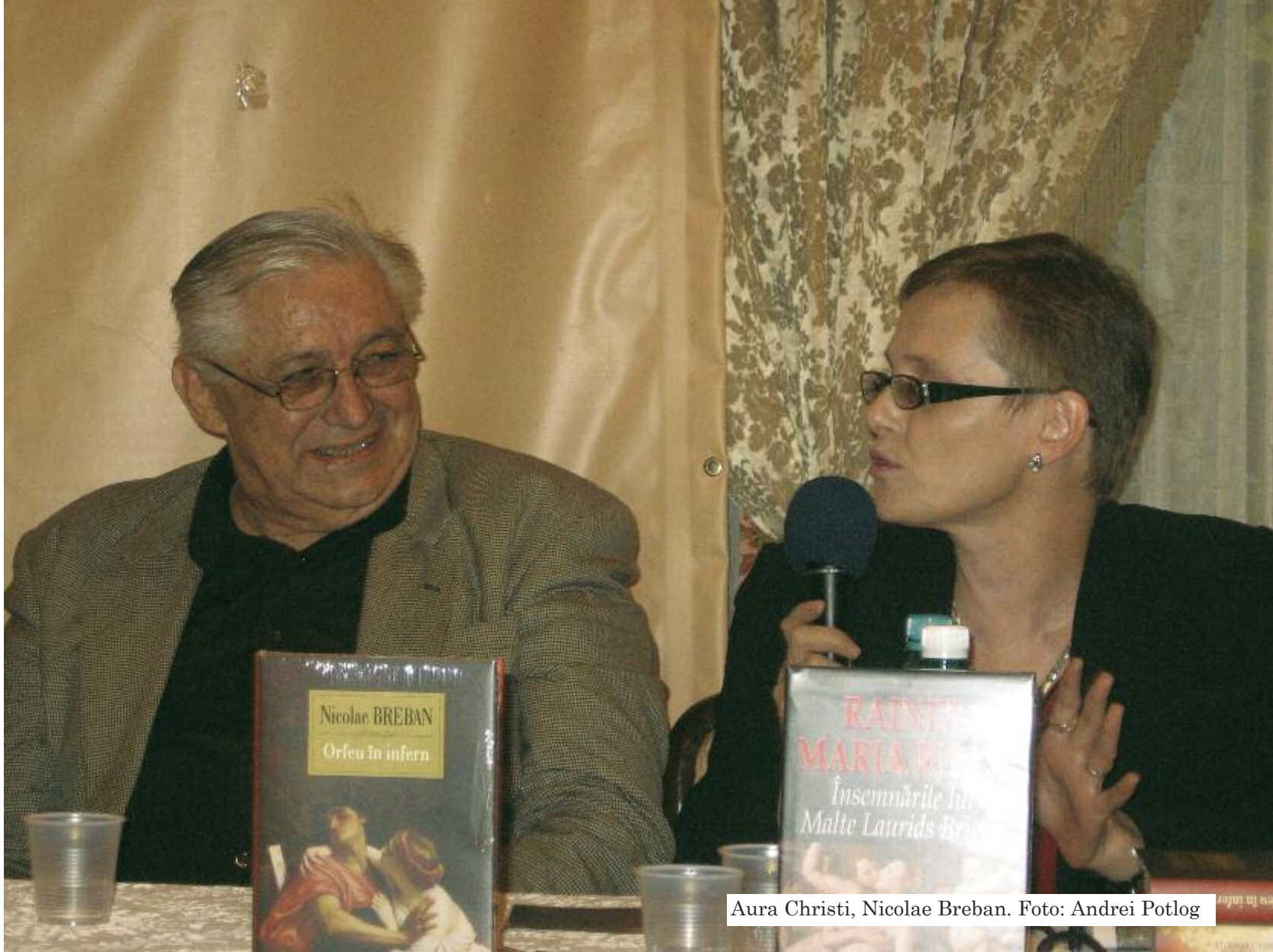

Aura Christi, Nicolae Breban. Foto: Andrei Potlog

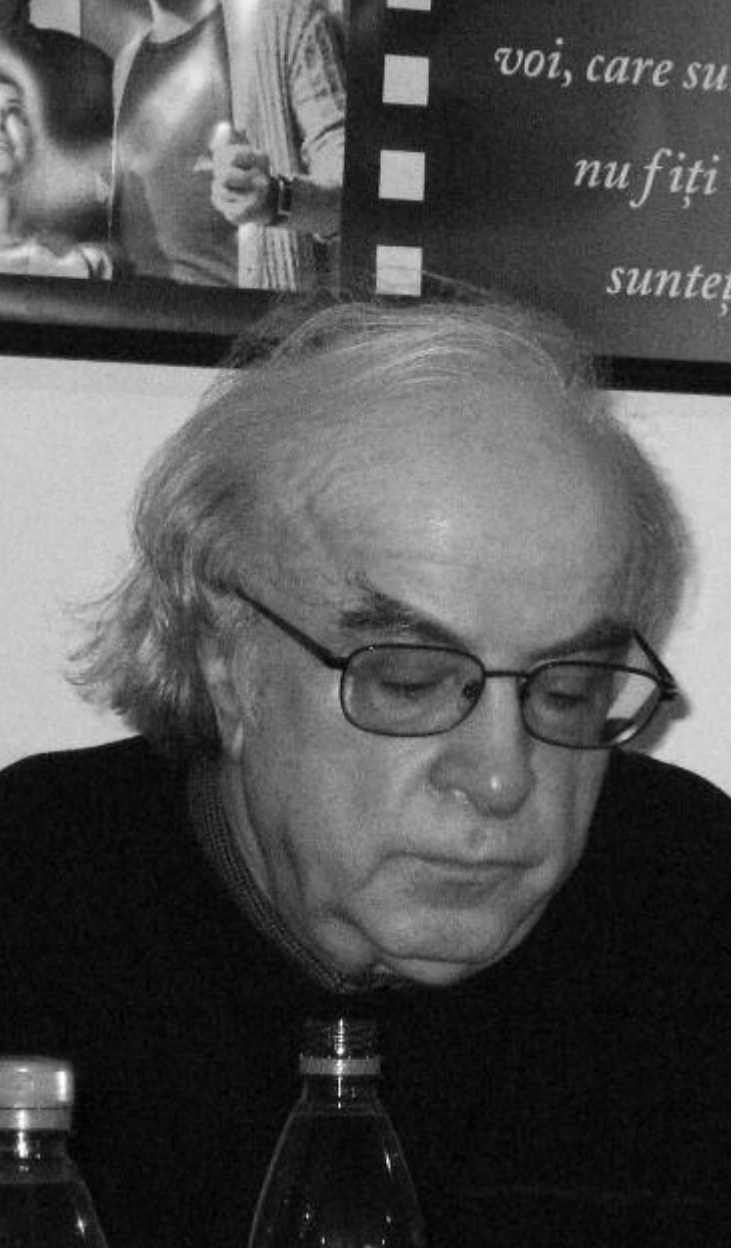

Norman Manea

Lansările sunt şi ele stereotipizate şi generează la rândul lor stereotipuri. Ca şi cronicile de întâmpinare, tind să fie mai curând pozitive (dacă nu chiar laudative). Şi spre deosebire de acestea din urmă au avantajul selecției recenzenților. Astfel cărțile întră în „festuri" cu paginile neşifonate, urmând să iasă la fel. Probabil că, pentru a separa puțin apele, putem da un credit sporit cronicii literare scrise. Deşi minată de o serie de păcate, ea are cel puțin avantajul că, bine redactată, să dea un verdict (de a cărui subiectivitate nu trebuie nici să ne îndoim şi nici să ne speriem) concentrat în relativ puține cuvinte, fără a oferi rezumate de tip *reader's digest*, deci fără a trăda textul. Că se pot izola şi aici două importante maladii (şi totodată *motive* pentru care se scrie aşa ceva), anume impulsul laudativ şi respectiv cel demolator, asta este deja o altă discuție…

- Credeți că notele romantice prezente în diversele stereotipuri legate de scriitor îşi mai păstrează aceeaşi forță sau încep să pălească?

Cred că în acest caz se aplică principiul *nimic nu se pierde, totul se transformă*. Desigur, devine mai greu să vorbim despre note romantice ale stereotipurilor în momentul în care o puternică maşinărie de marketing tinde să le falsifice, pe de o parte, pe de alta adăugându-se o din ce în ce mai sensibilă restrângere a ceea ce numim *spațiu privat*. E perfect posibil ca scriitorii de azi să nu fie aidoma starurilor rock din anii `70, dar cu certitudine au devenit nişte persoane ceva mai publice şi tind să împartă statutul de vedete, deseori, cu reprezentanții altor branşe, cărora li se potriveşte infinit mai bine această titulatură. Au devenit *mediatizați* – iar termenul acesta are sensibil alte conotații decât avea cu, sa zicem, o

Adriana Teodorescu

jumătate de secol în urmă. Paradoxal, cu scriitorii se întâmplă ce s-a întâmplat cu toate vedetele feminine ale Hollywoodului după anii `40: vălul de mister care le conserva imaginea de zeițe *intangibile* a fost înlocuit de o supramediatizare care tinde să demoleze chiar şi persoana, nu doar *artistul* în cazul în care departamentul de marketing nu transformă această supramediatizare într-un avantaj (caz, să recunoaştem, nu atât de rarisim pe cât ne-am dori).

● Puteți să identificați existența mai multor sub-stereotipizări ale scriitorului (ca de pildă, asociate scriitorilor tineri, scriitorilor moderni, poeților, prozatorilor)?

Cel puțin două există cu siguranță, dintre cele menționate. Prima, sub-stereotipizarea pe criterii de generație (aici, dacă dorim, putem opera o altă sub-stereotipizare, în funcție de „şcoli", „cercuri" etc.). Ca orice stereotipuri, acestea pot fi şi ele reducționiste, dar nu se poate ocoli necesitatea, din când în când, a unor priviri de sinteză. Desigur, se comit abuzuri, cad victime colaterale, însă liniile dominante ale oricărei asemenea priviri pot fi mai greu contestate. Când vorbea despre „punctele din oficiu" acordate (prea lesne) *literaturii tinere*, Paul Cernat părea că se mişcă pe un teren destul de arid (termenul de *neputință* era chiar vehiculat). S-a înşelat? Devreme să pronunțăm un verdict. În mod cert, aş spune, a identificat câteva vicii de fond care sunt, da, ale unei *generații* (ce se întinde pe câteva decade).

O a doua sub-stereotipizare, foarte frecventă şi ea, vizează variatele forme de modernism. Despre o asemenea meteahnă, a echivala noul cu valorosul, din punct de vedere estetic, probabil că ar fi bine să ne mărginim doar la a o numi. Este de departe multe prea veche pentru a intra în apanajul contemporaneității. Să ne amintim doar că avangarda a câştigat considerabil de multe „puncte din oficiu"de-a lungul timpului. Cu cât mai violentă forma de modernism, mai „alternativă" cu atât mai greu de respins (fără teama de a nu sesiza germenii unui fenomen de amploare – deci riscul unei grave erori critice). Îşi mai aduce aminte cineva de pisoarul expus de Marcel Duchamp? Puțin important. Dar exemplarul acela e… artă.

● Scriitorii-cult contribuie la sedimentarea unor clişee, sau, dimpotrivă sunt rupți de ele, le contrazic într-o bună măsură?

Nu doar contribuie, dar au grijă ca acestea să nu se perimeze. Aş îndrăzni să introduc aici o precizare; scriitorii cult au într-o covârşitoare proporție o caracteristică în comun: trăiesc. Trăiesc şi alimentează clişeele care se țes în jurul lor pentru că ştiu foarte bine că asta le întreține *viața literară*. Cult înseamnă în cazul acesta vizibilitate – publicitate – notorietate – profit – *sequel*-uri. După care ultimii doi termeni ai ciclului se reiau. Prin *sequel* nu m-am referit doar la strictele continuări de idee, ci la tot ceea ce înseamnă de fapt a hrăni publicul intenționat cu ceva ce a funcționat foarte bine – lucru care înseamnă atât abolirea fluxului creator firesc (în bună măsură) şi impunerea unui alt ritm al publicării, dictat de rațiuni de marketing.

Probabil că din rândurile de mai sus se degajă ideea că acest statut este unul negativ. Nu o să contrazic o atare viziune. Să ne gândim, în definitiv, câți dintre marii scriitori au fost scriitori-cult în timpul vieții? Şi mai ales, pentru cât timp şi pentru ce motive…

● Ați întâlnit situații în care stereotipiile să conducă la o discriminare pozitivă a scriitorului?

Stereotip de bază: scriitorul este *altfel* decât ceilalți oameni ai cetății. Sub această umbrelă se adăposteşte, uneori, o supărătoare îngăduință care tinde să se răsfrângă discret şi

Eugen Uricaru

Bogdan Crețu. D.R. Popescu, Nicolae Breban şi Vasile Spiridon

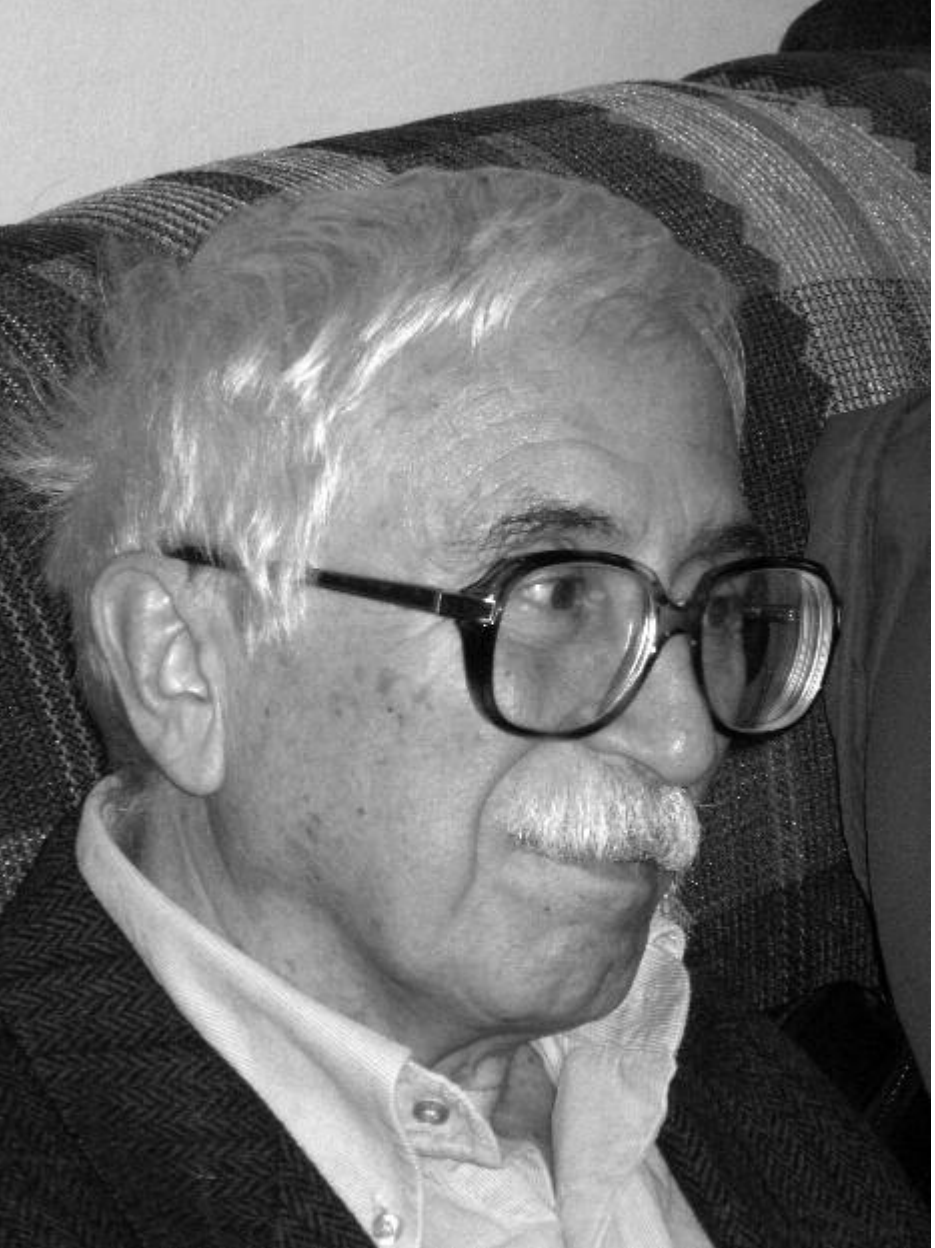

asupra persoanei sau, mai grav, asupra autorului. Fenomenul nu este negativ *în sine*; trebuie, în definitiv, să criticăm întotdeauna „cartea, iar nu persoana". Chiar dacă între cele două tipuri de eu ale fiecărui creator există o rețea extrem de complexă de interdependențe, nu trebuie să acuzăm niciodată de nesinceritate pe vreunul dintre aceste euri (în manieră sainte-beuviană). Putem, aşadar, să tolerăm varii indulgențe şi iertări de care beneficiază eul empiric în virtutea statutului de scriitor.

Problemele apar, însă, în alte situații, no tocmai rarisime. Discriminarea pozitivă nu numai că există dar ea se manifestă sub forma aparent onorabilă a încrederii în artist. Validarea unor părți mai slabe ale operei unui artist consacrat este un fenomen obişnuit. Pentru exemple nu trebuie căutat prea departe: câte studii dedicate marilor scriitori se ocupă de „fisurile din templu"? (pentru că opera fiecăruia a devenit un templu în care se intră cu evlavie) Aici nu funcționează doar stereotipul scriitorului ca entitate superioară muritorului de rând – neproducător de texte – ci şi acela al contagiunii: textele slabe sunt – nu-i aşa? – în acelaşi corpus cu cele valoroase.

Gravitatea fenomenului? Probabil, scăzută, dacă avem încredere în justiția pe care, în timp, o realizează critica literară. Deşi parcă, în condițiile unei dezvoltări sensibile a criticii de întâmpinare în

Gabriel Dimisianu

Adriana Teodorescu

detrimentul celei „cu metodă” (Afirmația aceasta are un cert iz paseist. Probabil că istoria convențională s-a terminat, precum spune Fukuyama. Poate şi istoria literară în sens clasic are aceeaşi soartă – reacțiile față de lucrarea lui Nicolae Manolescu o dovedesc; astfel, şi o critică sistematizatoare şi cu „program” devine greu de digerat. Dar în lipsa ei cred ca va fi din ce în ce mai greu să stabilim grile şi criterii, oricât de labile – e permis! Suntem pe tărâmul literaturii! – după care să stabilim o ierarhie a valorilor. Şi din nou, *poate* ar fi interesant (ca sa nu spun altfel) să credem din nou în „tăria” anumitor concepte), oarecare temeri persistă…

- Prin stereotipizare societatea se apropie sau se îndepărtează de scriitor?

Societatea crede că se apropie, prin iluzia că ar ştii ceva esențial despre acesta. Din fericire, nu contează că este de fapt doar o iluzie. În lipsa unor astfel de „contacte între lumi” înclin să cred că relația scriitor-public ar avea de suferit semnificativ.

Dincolo de această iluzie, stereotipizarea este o formă de apropriere, de „îmblânzire” a *celuilalt* – pentru că scriitorul este perceput ca ul altul, deseori radical diferit de cel care îl stereotipizează (situație care poate genera, după cum am discutat mai sus, forme de discriminare pozitivă).

- Cel care aplică stereotipuri asupra scriitorului manipulează sau este manipulat? Pe cine manipulează sau de către cine este manipulat?

Dumitru Țepeneag

Este discutabilă întotdeauna influența celui care aplică stereotipuri în rândul *celorlalți*. Nu putem preciza care este publicul său țintă, „raza sa de acțiune", astfel că ar fi dificil să stabilim cât de nociv ori benefic este un atare fenomen. Cu siguranță însă influența asupra sa, auto-manipularea, este semnificativă. Stereotipurile sunt, de regulă, structuri auto-reproductive, în condiții prielnice, astfel că acela care le aplică tinde să fie mai curând prizonierul unei rețele de stereotipuri în dezvoltare, decât al unui simplu set finit. Dar cum am mai spus şi mai sus, stereotipurile nu trebuie demonizate *in corpore*. Sunt, până la urmă, maladii necesare.

- Considerați că tendința de a cataloga stereotipiile (legate sau nu de scriitor) ca fiind în general negative este un stereotip?

Jocul de cuvinte este provocator… Stereotipiile sunt *în general* negative şi da, catalogarea lor ca atare este, inevitabil, tot un stereotip. Însă acesta pare prețul minim necesar cu care conştientizează (şi eventual izolează) un fenomen. Operând stereotipia catalogării, putem crede că pericolul de a cădea în toate (sau în majoritatea) stereotipiilor din nomenclator scade. De fapt, admițând că majoritatea stereotipurilor sunt negative, ne recunoaştem o tendință firească de a utiliza şabloane sau măcar frânturi de judecăți gata făcute. Etichetarea, în viața de zi cu zi, este recunoscută adeseori drept un viciu. Făcând acelaşi lucru şi în „viața critică" cel puțin conştientizăm anumite automatisme care – nu neapărat cu nu ar fi uneori valabile – tind să fie folosite fără o analiză prealabilă. Iar orice conştientizare este un semn de sănătate.

Răzvan Voncu
şi Mircea Martin

Ioan Groşan

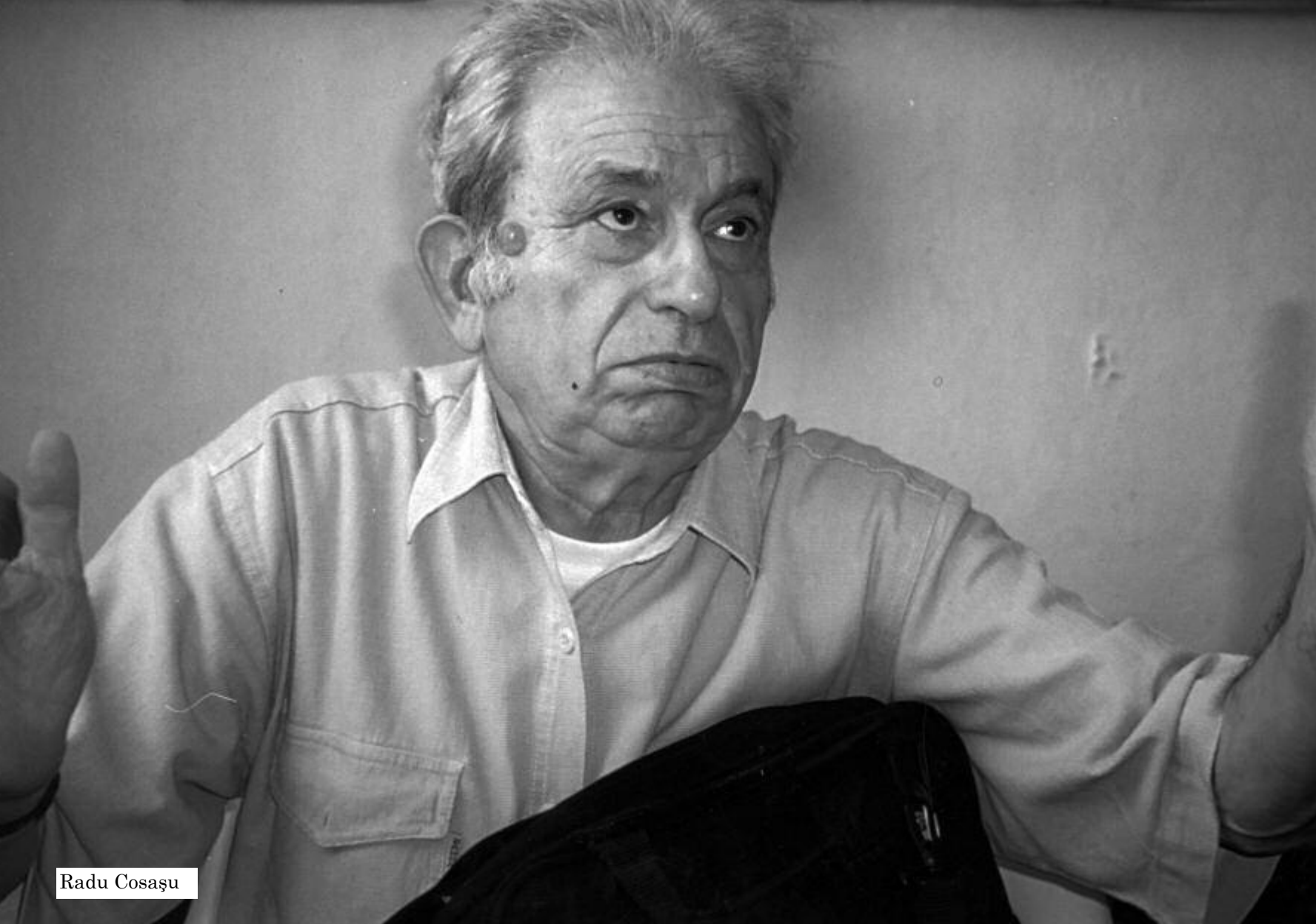

Radu Cosaşu

Aurel Rău şi Diana Adamek

Mircea GHEORGHE
Producerea uneltelor

● Care consideraţi a fi cele mai frecvente stereotipuri legate de scriitor?

Dintre multele feluri de stereotipuri legate de scriitori (culturale, morale, profesionale, politice, economice), toate, pozitive sau negative, în momentul de faţă, cele mai frecvente îmi par a fi stereotipurile negative. Şi majoritatea lor sînt extraliterare, aşadar se raportează nu atît la operă, cît la personalitatea scriitorilor.

Scriitorul, potrivit lor, este o persoană ambiguă. Viaţa lui mărturiseşte, de regulă laxism moral, orgoliu exagerat, egocentrism, fudulie etc. El munceşte după *inspiraţie,* aşadar cînd are chef! Nu este aidoma unui profesor, medic sau inginer cu un regim cotidian de muncă determinat de responsabilităţi precise şi obligatorii. Scriitorii îşi petrec timpul, de regulă, în restaurante şi în cafenele – e drept, literare! Sînt şi mari consumatori de „băuturi beţive". Iar cînd se confruntă cu puterea instituită, sînt obedienţi, oportunişti, linguşitori, versatili etc.

Un stereotip, pe care şi scriitorii îl cultivă, este că autorii cu succes comercial sunt din principiu lipsiţi de valoare. Cărţile lor s-ar vinde doar fiindcă sunt pe placul marelui public. Or marele public habar nu are ce este adevărata literatură (rafinamente de limbaj, de construcţie, de viziune etc.)...

Fireşte că stereotipul acesta din urmă, al scriitorilor despre marele public, se transformă în opusul lui dacă un autor cu o audienţă confidenţială azi devine brusc un autor de succes mîine. Atunci marele public este invocat ca o instanţă supremă şi inteligentă, iar confraţii de suferinţă, care se zbat încă în anonimat sunt luaţi de sus: n-au valoare, de aceea nu le cumpără nimeni cărţile!

Dar stereotipurile uneori se încrucişează şi se completează. Aşa, de exemplu, un stereotip venit din lumea editorilor este că scriitorii români contemporani nu au succes de librărie. Cifrele de vînzare probabil că le-ar da în multe cazuri dreptate. Numai că, presupun, e vorba, în realitate, de altceva. Dacă un editor publică un autor străin care a luat un mare premiu literar (Nobel, Goncourt, Renaudot etc.) sau care are o faimă bine stabilită, promovarea este inutilă, scriitorul şi cărţile lui vin gata promovate! Diametral opusă este situaţia unui scriitor român fără o notorietate deosebită, autor al unei cărţi bune sau foarte bune. El trebuie scos din anonimat şi impus atenţiei tuturor, ceea ce presupune efort,

Olga Esthera Constanţa Böhmler Breban
alături de fiul ei neascultător şi de Gabriel Dimisianu

imaginație şi resurse. Dacă toate astea lipsesc, e normal ca el să fie defavorizat în librărie în raport cu un scriitor străin cunoscut de toată lumea.

Există şi stereotipuri pozitive dezvoltate mai ales într-o masă de cititori naivi (naivi în sensul de cititori neprofesionişti): scriitorii sînt oameni care ştiu mult mai multe decît ceilalți din jurul lor, plini de fantezie, ciudați – dar ciudățenia se datorează inteligenței şi sensibilității lor superioare. Nu se descurcă prea bine în viața de toate zilele pentru că mintea lor este mereu ocupată să imagineze poveşti. Scriitorii au limba ascuțită, e o plăcere să-i asculți cum fac bășcălie unii de alții!

Cred că stereotipurile negative sînt mai numeroase decît cele pozitive prin natura lucrurilor. Respectul, admirația, prețuirea etc. se exprimă în judecăți particulare. Aceeaşi situație o întîlnim şi la stereotipurile despre politicieni sau despre oamenii bogați.

Din alt punct de vedere, stereotipizarea în negativ ar putea fi considerată şi o consecință a felului cum funcționează creierul nostru. Psihologii au observat că toți oamenii – indiferent de culoare, civilizație, religie, tip de cultură etc.– au în comun şapte sentimente fundamentale: teama, furia (supărarea, mînia), tristețea, disprețul, dezgustul, surpriza, bucuria. Dintre toate, pozitiv este un singur sentiment, bucuria. Şi eventual, în funcție de cauza ei, surpriza. Ar rezulta că înclinarea de a percepe mai ales defectele şi de a categorisi oamenii (grupurile) potrivit lor ne este mult mai naturală decît aptitudinea de a percepe calitățile.

- Au stereotipurile valențe cognitive? Pentru cine?

Evident că au, şi pentru toată lumea. Toți folosim stereotipuri fasonate de alții cu privire la un domeniu, la un grup social, la o categorie de experiențe etc. Stereotipul este unul dintre produsele procesului de generalizare fără de care dialogul cultural, fie orizontal (între contemporani), fie vertical (între generații) nu ar fi posibil. Nu se poate rejudeca totul, de la capăt tot timpul şi de către oricine. Preluăm unele stereotipuri aşa cum preluăm proverbele şi zicătorile.

Dintr-un punct de vedere, stereotipul cultivă lenea (ceea ce e detestabil!) , dintr-altul economiseşte energia utilizatorului (e deci util!) îngăduindu-i să poată medita la alte subiecte. Stereotipurile sînt conserve de gîndire, bune de deschis imediat ce apare necesitatea unei opinii despre un subiect pentru care nu avem o curiozitate deosebită, o calificare adecvată ori o înzestrare cognitivă pe măsură. Altminteri însă, cînd un ins renunță la gîndire personală şi la simț critic şi cînd refuză să se lepede de ele chiar dacă date şi informații reale le contrazic, stereotipurile devin un pericol public! O gîndire lenevită care-şi maschează inerția prin recurgerea permanentă la stereotipuri generează kitsch-uri de toate felurile şi calibrele: literare, naționaliste, filozofice, religioase etc. Şi tocmai gîndirea stereotipică este cel mai uşor de manipulat şi de transformat într-o armă de dezorganizare socială şi politică. Un celebru adagiu bolşevic de pe vremuri spunea foarte clar asta: „Cînd o idee cuprinde masele, ea devine o forță uriaşă". A se citi în loc de „idee", „stereotip".

- Care credeți că sunt mecanismele socio-culturale prin care se generează stereotipurile?

Nu trebuie uitat că stereotipul în accepție culturală, ca şi alți temeni înrudiți (clişeu, poncif, model), este sensul figurat al unui obiect strict concret: o placă din metal sau cauciuc pe care este inserat un text ce urmează a fi reprodus pe un alt material. Aşadar un instrument a cărui valoare constă în posibilitatea de a realiza copii identice. În plan spiritual, mecanismele socio-culturale care generează stereotipurile sînt

Vladimir Epstein – părintele spiritual al celui mai longeviv Târg de Carte din România, Gaudeamus

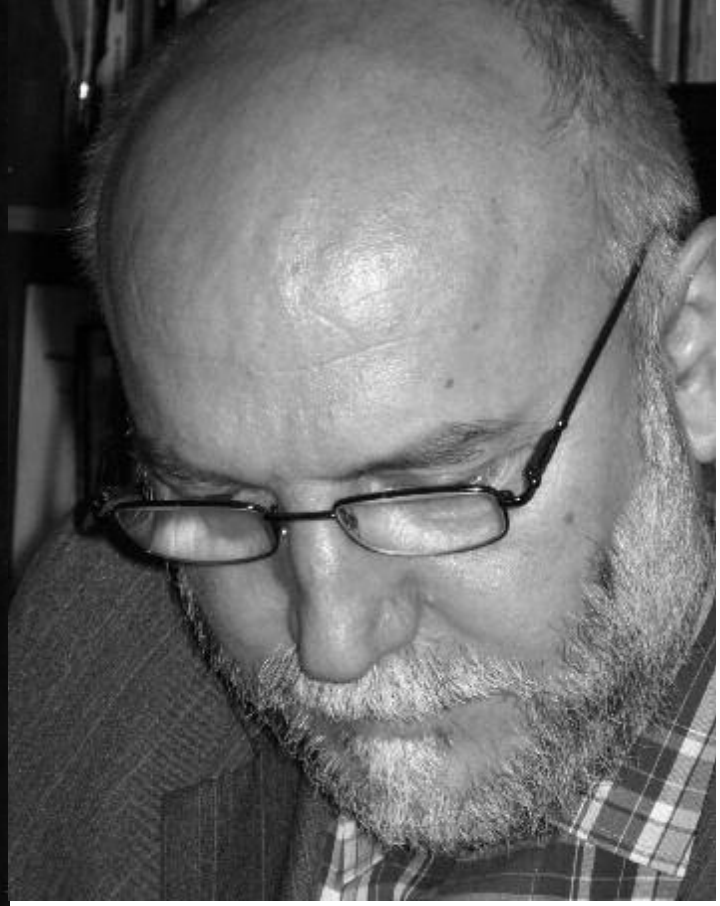

Cassian Maria Spiridon

Mircea Mihăieş

Lucian Vasiliu, Cassian Maria Spiridon, Gellu Dorian

identice cu cele care patronează producerea uneltelor: legea minimului efort, nevoia de eficiență, componenta mimetică a psihologiei noastre, presiunea socială, conformismul etc.

- Care au fost primele stereotipuri cu care v-ați confruntat, în calitate de scriitor?

Nu atît ca scriitor cît ca prieten al unor scriitori am trăit în vecinătatea lui „habent sua fata libelli”! Expresia aceasta era pentru unii un adevărat stereotip care le încuraja optimismul cu privire la destinul imprevizibil al cărților lor.

Numai că expresia completă sună: „*Pro captu lectoris* habent sua fata libelli”, „*În funcție de felul cititorilor*, cărțile au destinul lor”. Prietenii îmi arătau cărțile lor editate în 150-300 de exemplare, cu ajutorul unor sponsori de circumstanță. Dar la asemenea tiraje, în vremurile noastre, inundate de surse concurente de informație şi ținînd cont şi de absența promovării, prietenii mei nu aveau cititori. Şi deci doza de imprevizibil a destinului a cărților lor nu exista. Am în minte exemplul ilustrativ al unui autor care nu mai este, şi ale cărui cărți meritau să aibă un destin mult mai bun: Mihai Ghivirigă, cu *Favorizare de infractor* şi, mai ales, cu *Mascarada,* o carte extrem de interesantă despre represiunea din anii 80 legată de fenomenul *meditației transcendentale.* Cîți au citit-o în afara cîtorva prieteni şi colegi ai autorului?

Bogdan Mihai Dascălu

Adriana Teodorescu

Mihai VIERU
Primele stereotipuri

Ideea de început este că trebuie să admitem, indiferent de însăşi stereotipia unui topic abordat sau a formulării abordării lui că ne aflăm într-o mulţime comună a conceptelor pe care indiferent cum le-am răsuci şi întoarce pe degete, pe toate părţile etc, care ne va stereotipiza discursul urmînd ordinea firească a întrebărilor chestionarului. Excepţiile în acest caz ar fi de situaţie de limită şi în speţă, ca şi în gramatică „de ceea ce consideră chestionatul că este ‚mult', ‚puţin', ‚puţini' etc.

Aşadar prima fentă de stînga şi învăluire pe dreapta sau viţăvercea ar fi practicarea unui evazionism care fie ne-ar duce într-o prăpastie dacă nu ar fi bine conturate răspunsurile, fie ne-ar pune să mergem pe demarcaţia roşie şi subţire, thin red line dintre penibil jenant şi comun conceptual sau am putea alege varianta cuminte de a urma la fel de cuminte şi riguros ghidajul întrebărilor, ceea ce nu ne-ar scuti de un academism destul de fad care să ne pună să extragem raza soarelui din castravete şi să o denumim „eclectic" (l.o.l.) vitamina C. Cum nu vă putem garanta sub nici o formă izbînda niciuneia dintre formulele de răspuns, mai bine este să nu ne gîndim la niciuna şi să răspundem la declick, la nivelul spontaneităţii care măcar ne asigură sinceritatea naivă mîşkiniană.

Primele stereotipuri sunt cele de manual, aşadar cu voia dumneavoastră educaţionale. Prin clişee de manual şi stereotipuri de module mentale, de etichete aplicate nu vrem să ne referim numai la cele de manual ci la cele tipizate dacă nu mono şi stereo şi dolby şi surround etc. Repere simple, ajunse la nivel de ştanţă pentru nivelul de cultură median care se presupune a fi pătura de bun simţ a culturii generale învăţate de omul care nu urmează cu dîrzenie această direcţie, probabil vrînd să se facă orice altceva în zilele în care cultura nu îl ajută nici să-l îngroape. E.g.: varianta clişeu hard: Eminescu e luceafărul literaturii româneşti, poetul nepereche ; varianta „n-am nici o gară": Eminescu, wow, Eminescu pfuuf, Eminescu... n-am cuvinte , dom'le!, varianta de fiţe: „Eminescu este un Janus Bifrons al literaturii române etc, Bacovia varianta clişeu hard: e obsesiv ca ploaia cu care ne tot bate la cap sugerată de silabele prelungite vocalice din rima lui incrucişată...; varianta „n-am nici o gară": Bacovia e fără plumb la OMV; varianta de fiţe: Bacovia era şi gothic şi emo undeva între chanssonetismul lui Villon, disperarea lui Marry Shelley şi funcţionarismul biografic de predicament al lui Kafka.

Scriitorul este un om retras care trăieşte în lumea lui. Turnul de fildeş cînd e fiţos, turnul de abanos cînd are prăpăstii în inspiraţie. Varianta de nişă (răspunsul scriitorului): Dacă aş avea un turn de fildeş, l-aş vinde!!! Scriitorul dacă e prozator este un monstru al universurilor paralele din mintea lui transpuse pe hîrtie, dacă nu le transpune, e un huligan (varianta Eliade), este un borgesian, este un Dumnezeu cu semnul lui Iona pe frunte. Dacă este poet este neapărat singur, este declamativ, este retoric, este artificios, este de-

Edgar Reichmann

Adriana Teodorescu

Fănuş Neagu,
Ion Caramitru,
autorul
Animalelor
bolnave

presiv, este beţiv (varianta prescurtată în viziunea mediană a dionisiacului), drogat, emo, gothic, kobain-er trist şi suicidal, genial, matematician în rezervă, scînteietor, epavă umană. Varianta serioasă stilistică: dacă Cioran spunea că nu există muzică fără parfum de întuneric, nici un roman nu poate fi absolut inteligibil dacă nu are poezie în el. Varianta hiperserioasă, axiomatică, aş avea tupeul să o numesc, (Varianta Nora Iuga): un scriitor depăşeşte regnul genurilor şi speciilor literare.

Nu. Orice matrice a gîndirii, indiferent cît de evoluată în cazul matricii vocabularului şi a limbii, are nevoie numai de îndeajuns de mult timp să devină stereotipie. E.g.: Cît îi trebuie unui armăsar să ajungă o gloabă? Să aibă cît mai mulţi ani! (l.o.l)

Orice gest favorizează crearea unor stereotipii de judecare de măsurare de apreciere, de estimare. Varianta rurală: magie inconştientă de tip colectiv. Dacă nu ieşi din cercul strîmt păţeşti ca Ion sau ca personajele lui Hardy. Scriitorul se sustrage numai în ochii lui. Pentru ceilalţi, indiferent de perspectivă, este clar statutul lui. e.g.: (livresc) Personajul lui Bartholomew din *Omida* lui Fowles.

Toate legăturile care se pot face. Combinaţii de „n" luate cîte „ţ".

Numai în procentaj mic. Numai pentru fixarea unui prim pilon. E.g. : (didactic) caietul de caligrafie de cls I. E.g. 2: iubita: nu ai decît o şansă la un milion să te iubesc!! El: Aaaaaaaaaa! Deci am o şansă!! Uraaaaaaaaa! Varianta serioasă pesimistă de sfîrşit de Renaştere: Cunoaşterea nu are valoare în sine. De ce? Cu cît cunoşti mai mult cu atît cunoşti mai puţin! Varianta Hristos: Omului nu i se va da decît semnul lui Iona!

Stereotipul în sine e kitsch (prietena mea, Cia). Subscriu!

În primul rînd sistemul educaţional, aş fi vrut să zic paradoxal, dar mi-am dat seama că nu e! Un rău necesar. Sau ca să răspund cu o stereotipie omilică: drumul spre infinit începe cu primul pas! (acum cu 50% mai multe poveţe la acelaşi preţ… lol)– varianta de marketing educaţional; grupurile sociale; segmentul temporal în care se trăieşte, epoca însăşi; varianta „avioane", sau „prăpăstii": fluxul electromagnetic al pămîntului în eonul respectiv.

Timpul rezolvă stereotipizabilitatea cum le rezolvă pe toate. Sau poate că nu. Este o chestiune de anduranţă în timp.

Stereotip înseamnă manifestare nediferenţiată în context fiind şi mai vizibil. Diferenţierile apar la adîncirea profilurilor dinspre cititor, dinspre scriitor dinspre opinia publică în funcţie de puterea de abordare şi adîncire a subiectului cu criterii de accroche şi ele regularizate în funcţie de ce consideră, cu excepţia avizaţilor, opinia publică sau cititorul: textul, formula lirică, expresia, biografismul picanteria, istorismul, contextualizarea, actualitatea şi actualizarea.

Timpul, din nou, este adjuvantul, este substanţa corozivă, este presiunea care forjează gemele literare. Dar pentru orice stereotip există, ca şi pentru orice rostire sau spunere reformulări, eufemisme, transpoziţionări, sublimări, baleieri pe paliere diferite de limbaj şi expresie. Ne trebuie o pragmatică a limbii române cît mai repede. Însă elodiile politice ne interesează mai mult. 1. pentru că le trăim. 2. pentru că reprezintă o eufemizare modernă a circului. Iată şi un stereotip.(l.o.l). Ele pot păli în funcţie de cît de repede ne racordăm la stereotipiile fiziologice (care ţin de vîrstă – e.g. negarea adolescentină), sau mentale şi educaţionale. Asta pînă să apucăm să ne constituim măcar schela de pe care să începem să construim sisteme. Ţine şi de dinamica cu care ac-

ceptăm schimbări, răsucim labirinturi ca ele să fie mereu proaspete, de cît de fluidă ne este ființa şi înțelegerea în accepțiunea ei etimologică (inte-llego, inte-llegere – legarea lucrurilor între ele – înțelegerea).

Se pot face clasificări pe diverse niveluri, desigur. În principal există şi evoluează cu modificarea limbajului curent, asta e şi paradoxal şi nu. Eonul, epoca îşi impune limbajul în funcție de dinamica socială, economică şi culturală. Fenomenul limbii fiind unul dinamic impune o plajă imensă de exprimări, expresii, formulări care sunt la fel de vii şi explozive. Ele se decantează şi distilatul rămîne ca o amprentă lingvistică asupra epocii, ca o ştanță, ca o amprentă, ca un curent cultural. E.g.: *you cannot use ‚corney'* (demodat, vetust, caduc, depăşit, uzat, tocit). *‚Corney' is corney!* În rest, în epoca recent modernă cred, însă, că putem vorbi de un sincretism mediatic care formează de jos în sus de la jargon la academic, unde se decantează distilatul cel mai pur, unde pur înseamnă deja imposibil de repudiat datorită folosirii intense (vezi ‚a concluziona' sau ‚locație', acceptate deja în DEX, în cazul primului o greşeală dinamică de tip ‚rural' educațional, în cazul celui de-al doilea destul

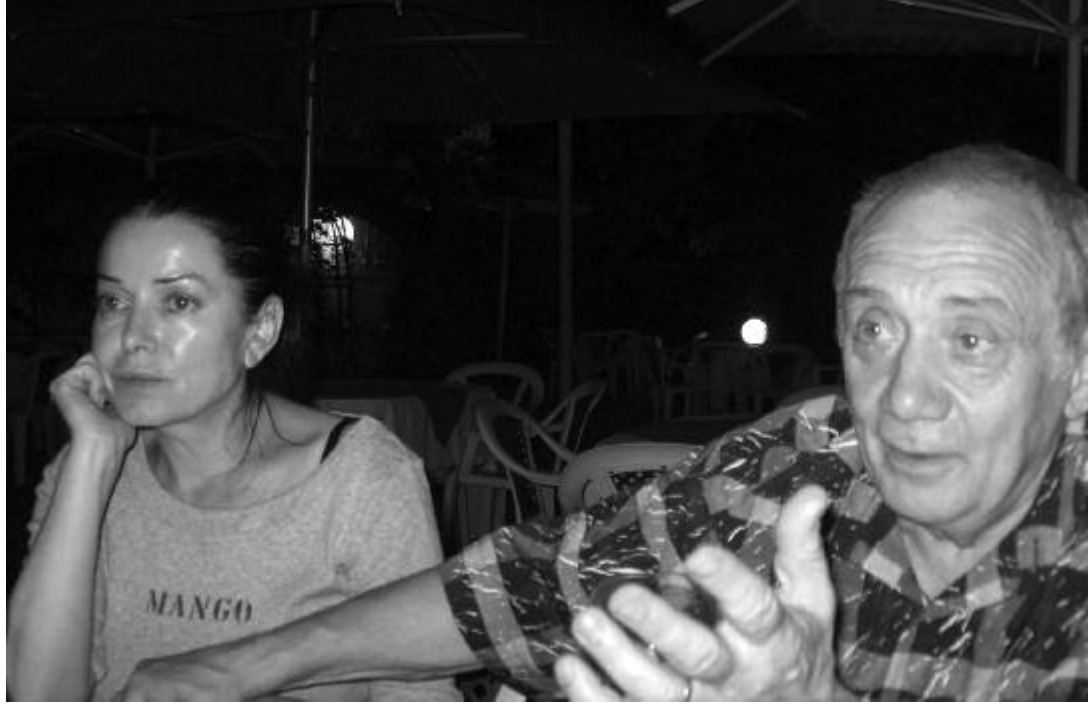

Dora Nichita Stănescu şi
Mircia Dumitrescu

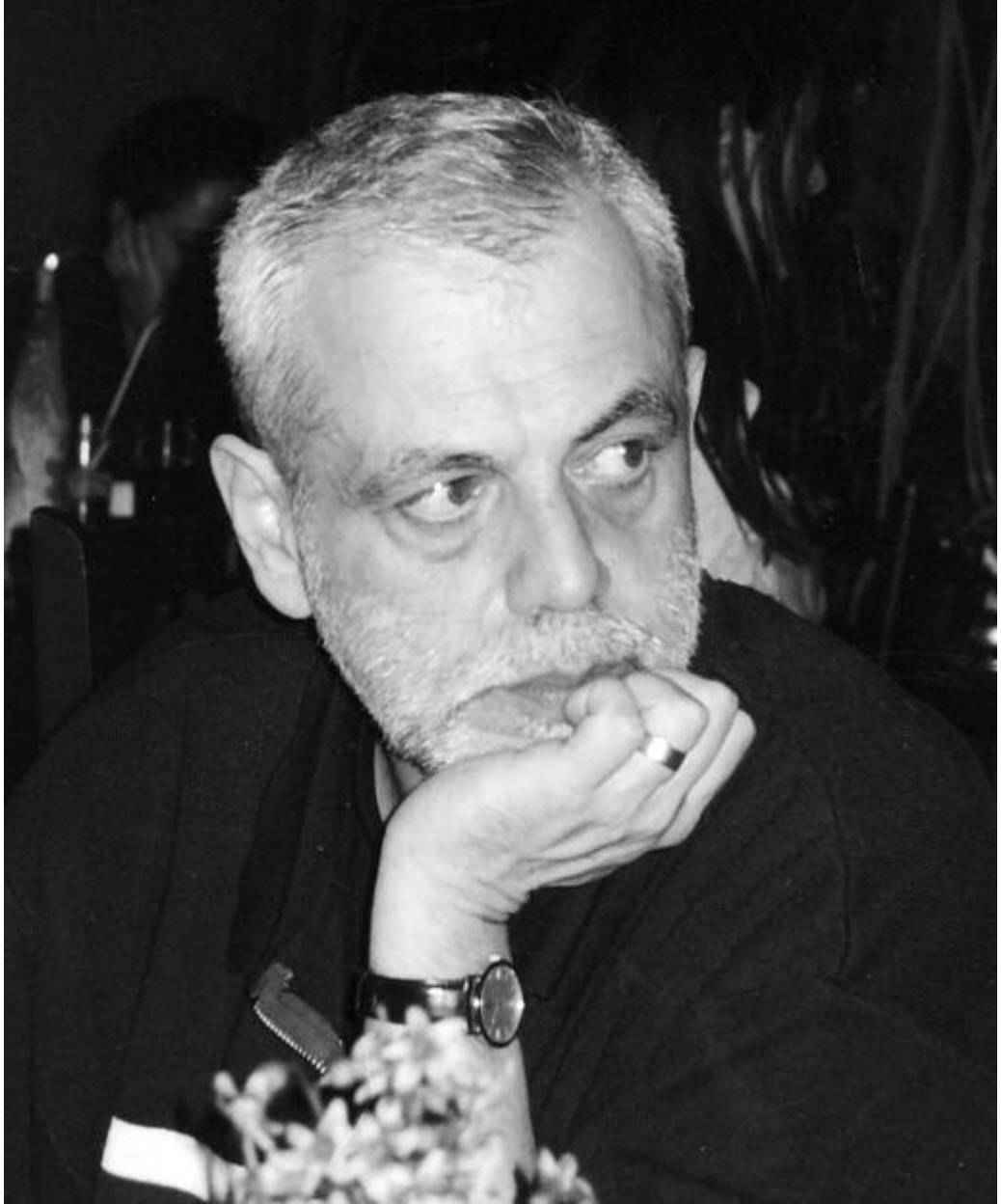

Bogdan Ghiu

Adriana Teodorescu

Breban cu
Eugen Simion.
Foto: Aura Christi

de uşor justificabilă), o dinamică reală care punctează limbajul. În cazurile scriitoriceşti acestea se desprind de *mainstream*-ul lingvistic cu doze diferite de rafinament în ochii mai puțin avizați dar cu acelaşi efect în branşă.

Există suprastereotipizare. Ar fi cam ca diferența dintre lapalisadă şi pleonasm grosolan. Am vorbit mai sus la cazul Eminescu. Este vorba de o rezultantă a comodității intelectualului. A artistului niciodată. Poate numai în cazurile de început ale mimetismului față de maestru. Or asta se manifestă nu neapărat în expresie, ci mai degrabă în afectivitate.

Scriitorii cult nu contribuie la clişeizare şi stereotip. În mod firesc popularitatea rostirilor lor – combinația wit-ului de frumusețe a spunerii cu adevărul, fie şi personal şi trecerea prin filtrul curcubeului de emoții umane a.k.a. amalgamul eterogen, ajunge să impună rodarea şi, ultimativ, tocirea sensului, sau a importanței spunerii. E.g.: Nichita Stănescu spune: poetul ca şi soldatul nu are viața personală etc., etc. Aurel Pantea spune: şi Nichita spune lucruri cu care o dă în bară! Şi vin eu, cine sunt eu oare, şi zic: Pantea spune avioane. Pe mine mă doare Nichita nu teoretic, ci sunt zobit practic. Nu e vina rostirii lui, nici implicarea mea în acea rostire sau asumarea deliberată. *Shit just happens*!

Funcția socială de bază a stereotipizării are irizări diverse: în umor, în sesizarea lui prin accesarea ironiei, în socializare, în exotic, în fermecător şi în fermecător de segment de timp, deci ne reîntoarcem la eon, la epocă. E.g: „Ei aş!, Ceş copil?". Cazul particular, cum spuneam e mai livresc, e mai fermecător, e mai exotic. Dar nu apare tuturor aşa, iar în breaslă replicile teoretice sau de rostiri sunt revere de lung de linie în tenis sau aşi, ca să dau o referință dublu ploieşteneasc: Toma Caragiu şi Ion Stratan. Primul cu schetch-ul „Aşa e-n tenis", al doilea cu blagueria poetică tot prăşită în terenul de tenis: meciul de tenis este acela dintre doi oameni din care Federer nu va pierde niciodată (libelee). Pînă la neînțeleasa precipitare a lui Stratan Federer nu a fost învins. După trecerea poetului la cele veşnice Federer şi-o încaseză sistematic de la Nadal (lol)

Discriminarea pozitivă cred că e un concept care se aplică mai mult în domeniul pieței locurilor de muncă; culturalmente nu îl pot raporta pe direcția scriitoricească.

Nu. Sau nu am fost atent

Nu. I-am văzut pe ei folosindu-se pe ei, de ei, de scrisul lor. Ei sunt inhabitați de scrisul lor, de vocea specială dinăuntru. Ei sunt manipulatorii propriilor originalități. Este un lucru ca şi dependența de adevăr (vezi ineranța poetică)

Este o formă de reducționism benefic această ‚îmblînzire'. Creează posibilitatea înțelegerii, oamenii avînd conştiința că lucrurile trebuiesc neapărat înțelese exact şi nu neapărat numai privite. Dar şi acesta este un stereotip. De înțeles este nevoie numai în fundament. Restul trebuie coroborat cu trăirea celuilalt. Nu există diferențe decît în vorba Norei Iuga, chemarea vocii, care cheamă starea să acționeze pîrghiile din scriitor să declanşeze expresia specială să meargă lucrurile către oameni.

Janina – Ion Ianoşi – Nicolae Breban

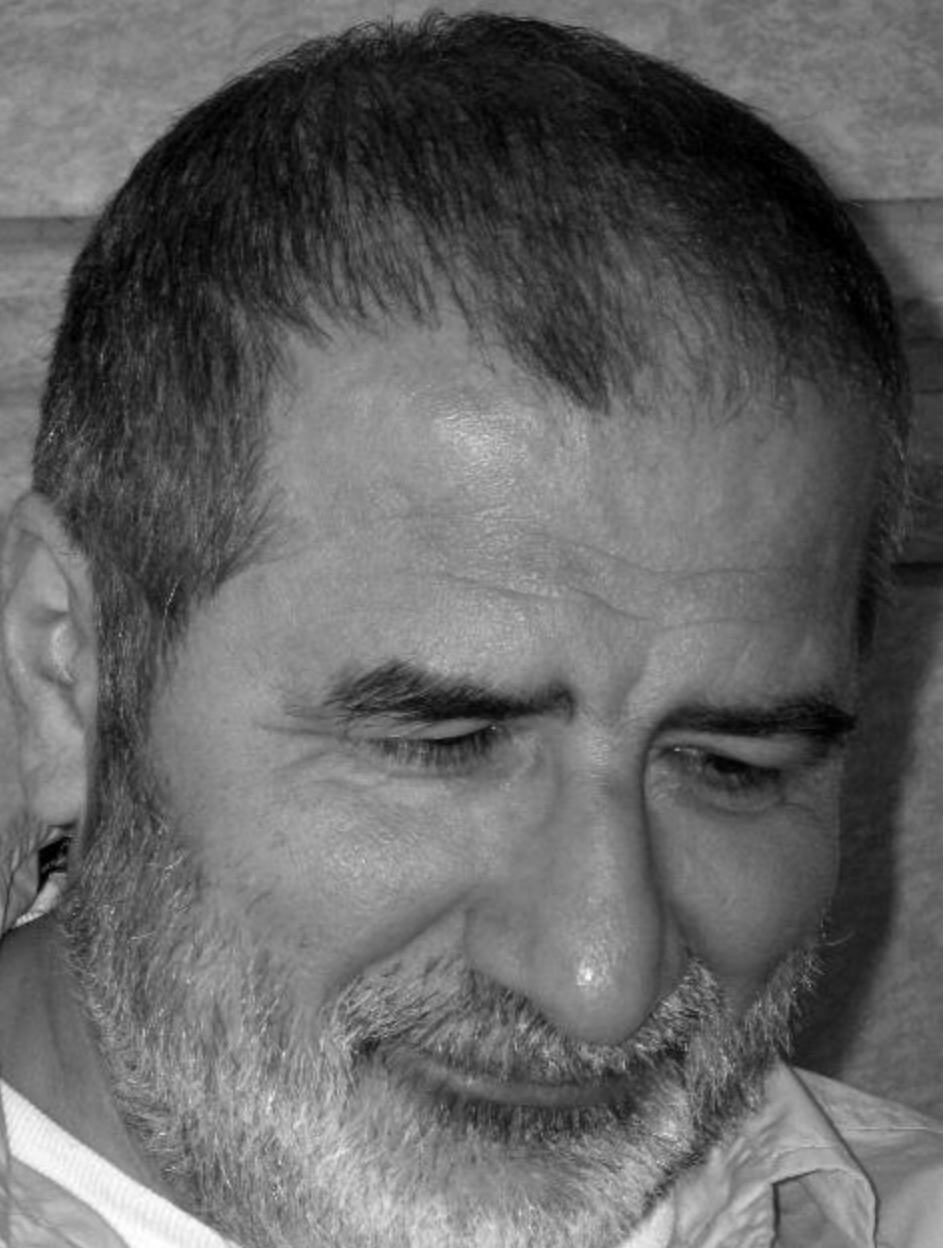

Nu. E o formă de moralizare şi direcționare schițată, crochiată care de multe ori dă şi rateuri deraind în kitsch. Asta în zona comună. Dar şi la case mari.

Elasticitatea depinde de ce vrei de la scriitor, de ce înțelegi prin actul de împărtăşire al spunerii lui, de dispoziția celuilalt de a intra, a numai privi, a se adînci în pe rînd corpusul textual, spiritul, spiritul momentului exprimat specific de către scriitor şi mai depinde şi de structura aceluiaşi celuilalt.zzzzz. Şi de vîrstă. Şi încă alți cîțiva factori. Depărtarea şi apropierea sunt chestiuni care țin de perspectivă: e.g. (ficțional): Giordano: pămîntul este rotund! Marele Inchizitor: Ştim, Giordano, ne agasezi politic!. E.g. (livresc): „bună dimineața, voi, lemne de foc!/ nici o bună dimineața, Giordano Bruno! Azi începe vînătoarea pe capete!" (Traian T. Coşovei, *Vînătoarea pe capete*)

Există numai momente şi stări în care poți credita anumite rostiri axiomatice cu aspect de stereotipizare dar care nu neapărat intră în paradigmă. Nu există vieți de invidiat ci numai momente de invidiat ale fiecărei vieți. Voila! Stereotip ați vrut. Acum cu 50% mai multe povețe spuse coțcăreşte!

Sigur că manipulează, sigur că este manipulat. Sunt grade diferite de turbulență interioară. Dar în-

Liviu Malița

Adriana Teodorescu

Ioan Moldovan

trebarea este coțcărească şi coțcărească cu pretenție de polițier social. Le intuim cu toții gradele şi măsurile de manipulabilitate (oare suna licențios? Atunci sunt în grafic!) ale stereotipiilor ascunse sun declicuri afective, perversități cerebrale, plictis didactic, moarte de manual pe dimensiuni de la *Puiul* la Fred Vasilescu.

În relația scriitorului cu sine însuşi numai donquijotismul poate duce la manierizare – cazul poeziei – care duce la stingere poetică. Ignorarea semnalului declanşează supape ca mitizarea şi alte trucuri de supraviețuire, inclusiv cele mai rafinate ca autopastişa sau parodierea ei ducînd parodia la procedeu stilistic foarte bine eterizat. Ineranța poetică este totuşi barometrul care împiedică şi instaurarea disperării post act creator, a acelei căderi în gol de telecabină, previne instaurarea blocajului de „mantisă" – aşa frumos speculat fowlesian, acea *mise-en-echec*, care nu înseamnă deraierea pe linie moartă sau derapajul extrem, ci blocajul la mantinelă în hochei, recuperabil ca act pentru a putea eufemiza continuitatea statutului de scriitor viu.

Absolut!! Cel puțin într-o măsură. Perspectiva, din nou!

Eugen Uricaru,
Alexandru Condeescu,
Eugen Simion
şi Nicolae Breban

Anda IONAŞ
Existența ca haos

• Ce legături considerați că există, dacă există, între stereotip şi construirea socială a realității, între stereotip şi arhetip, stereotip şi model sau între stereotip şi mit?

Pentru a ajunge la problema construirii sociale a realității, vreau să aduc în discuție existența unor structuri, modele, ,,patternuri", după cum le numeşte psihologia cognitivă, în baza cărora indivizii iau contact cu realitatea, îşi organizează experiența şi care sunt necesare, pentru că oferă o serie de repere vieții psihice, fără de care nu este posibilă interacțiunea noastră cu lumea înconjurătoare.

Psihologul elvețian Jean Piaget remarca la începutul secolului al XX-lea că de la cea mai fragedă vârstă omul îşi formează nişte ,,teorii" despre obiecte şi funcționarea lor, despre relațiile cu ființele ce-l înconjoară, fapt ce conduce la apariția unor,,scheme". Adaptarea la mediu presupune în opinia sa două etape : de asimilare şi de acomodare. Când copilul se confruntă cu o situație nouă, el încercă să o înțeleagă în termenii schemelor preexistente (ceea ce Piaget numeşte ,,asimilare"). Dacă obiectul sau evenimentul nu se potriveşte schemelor, atunci copilul le va modifica şi le va adapta (,,acomodare"). Aceste pat-

Angela Marinescu

tern-uri (de la cele mai simple la cele mai complexe) pot fi numite şi ,,stereotipuri“ şi în esență sunt necesare, cu condiția ca ele să permită a fi modelate, reorganizate. O serie de modele, de valori, de comportamente care şi-au dovedit valabilitatea, utilitatea, pentru viața psihică pot deveni un impediment în momentul în care se refuză adaptarea la situații noi. Cu cât omul este mai dispus să-şi restructureze viziunea asupra existenței, cu atât este mai adaptabil, fără a înțelege prin aceasta lipsă de personalitate, sau sugestibilitate exagerată.

În acelaşi fel acționează stereotipurile pentru viața socială. Fără existența lor (a unor norme de conduită, a unei organizări sociale) existența unui grup de indivizi ar fi un haos. Ele sunt necesare până la un punct. Există un echilibru fragil între necesitatea menținerii unor formule, stereotipuri şi deschiderea spre acceptarea unor noi perspective.

Problema corelației dintre stereotip, arhetip, mit este mult prea complexă ca să poată fi discutată aici, dar este clar că pot fi găsite numeroase analogii. Pentru Carl Gustav Jung arhetipurile sunt forme preexistente, transmise ereditar, „imagini primordiale”, „reprezentări colective”, „reziduuri arhaice”. Teoria sa, fascinantă de altfel,

Vasile Andru

Adriana Teodorescu

despre ,,inconştientul colectiv" nu şi-a dovedit însă valabilitatea ştiinţifică. Prin caracterul lor inefabil, arhetipurile lui Jung se apropie de ,,ideile" lui Platon, care îşi aveau sediul undeva în metafizic, dobândind pe pământ existenţă concretă, sau de categoriile ,,apriorice" ale conştiinţei care precedă experienţa în concepţia lui Kant.

Miturile sunt arhetipuri metaforizate. Ele spun întotdeauna o poveste despre care se crede că s-a întâmplat în timpuri primordiale. Dacă arhetipul nu este perceput conştient, mitul se creează şi se perpetuează numai prin acţiuni voluntare, pe cale orală în societăţile arhaice, ulterior prin scrieri literare mai ales (pentru că are la bază structuri narative) dar şi prin alte forme artistice, iar în contemporaneitate chiar prin mijloace audio-vizuale. Deşi primele povestiri mitologice sunt vechi de când lumea, societatea modernă şi-a creat şi ea propriile mituri.

Psihologia nu a putut stabili exact în ce măsură există ,,formule" înnăscute în baza cărora e structurată experienţa noastră sau în ce măsură anumite modele sunt dobândite prin interacţiune socială sau prin educaţie. Cert este că cei trei factori ai dezvoltării psihice (ereditatea, mediul şi educaţia) conlucrează.

- Sunt stereotipurile generatoare de kitsch?

Desigur, stereotipurile sunt generatoare de kitsch, pentru că una dintre cele mai cunoscute trăsături după care un produs artistic poate fi catalogat drept *kitsch* este încercarea sa de a răspunde preferinţelor marelui public, folosind anumite clişee formale şi tematice consacrate, fapt ce presupune lipsă de originalitate. Repudierea kitsch-ului se face atât în baza considerentului că el exprimă prostul gust, exagerarea, lipsa de armonie, cât şi a faptului, că prin copierea unui model, arta îşi pierde valoarea, tocmai pentru că speră să înşele, să fure. Cu alte cuvinte în respingerea kitsch-ului argumentele estetice şi morale se susţin reciproc.

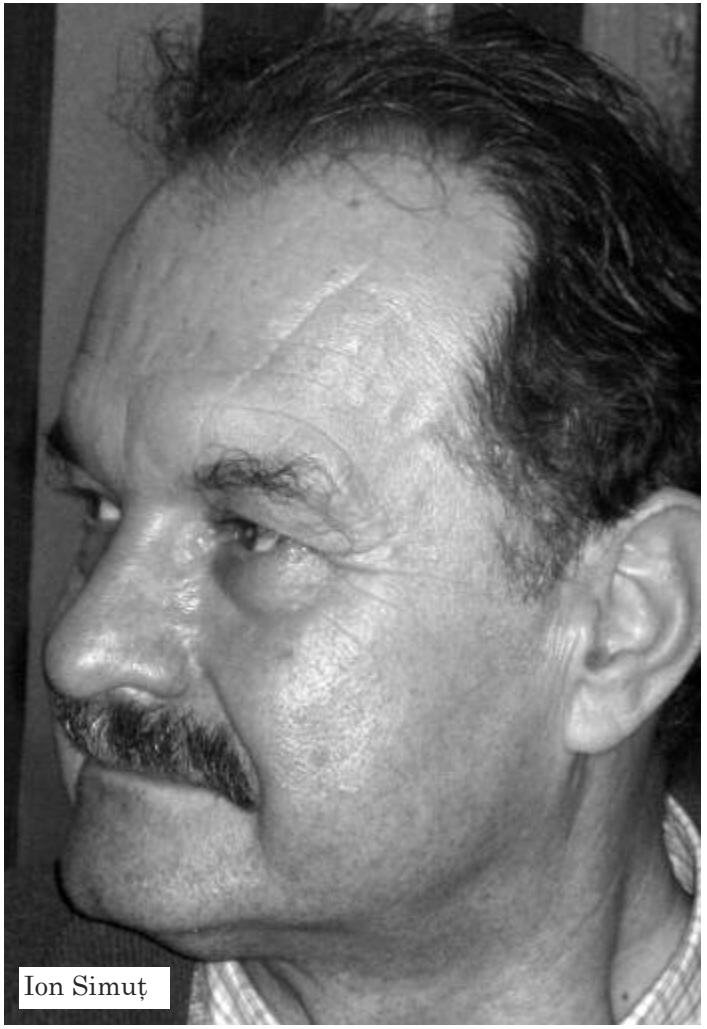

Ion Simuț

Aura Christi.
Fotografie de Nicolae Breban

Gabriel Dimisianu, Nicolae Manolescu,
Aura Christi şi Nicolae Breban

Paul TUMANIAN
Stereotipii vechi şi noi în lumea literelor

Pornind de la premisa că sensul figurat al *mitului* (esențialmente pozitiv) se suprapune cu sensul propriu al *stereotipiei* (preponderent negativă), pot să spun că pentru unii din generația mea, poate pentru cei mai mulți, mitul scriitorului văzut ca un demiurg al literelor, puternic în interioritatea sa, sensibil, pătrunzător, inventiv, dezinteresat de confort şi de avantaje materiale, dar recompensat copios – şi pe merit – pentru creația sa dedicată moralei şi binelui semenilor, acest mit s-a prăbuşit (aproape) brusc la vârsta când au păşit de la conştiința critică a celor din anturajul lor la conştiința critică a realității în sens mai larg, inclusiv politice.

Îmi amintesc de o întâmplare când, pionier fiind, am participat la nu ştiu ce comemorare legată de închisoarea Doftana, templu comunist, situată în vecinătatea Câmpinei, unde locuiam. Timp de minute bune, cât am stat smirnă, în chip de strajă, alături de câțiva colegi-pionieri, ca anexă a

Eugen Simion

Îmblânzirea diferenței. Stereotipizarea socială a scriitorului

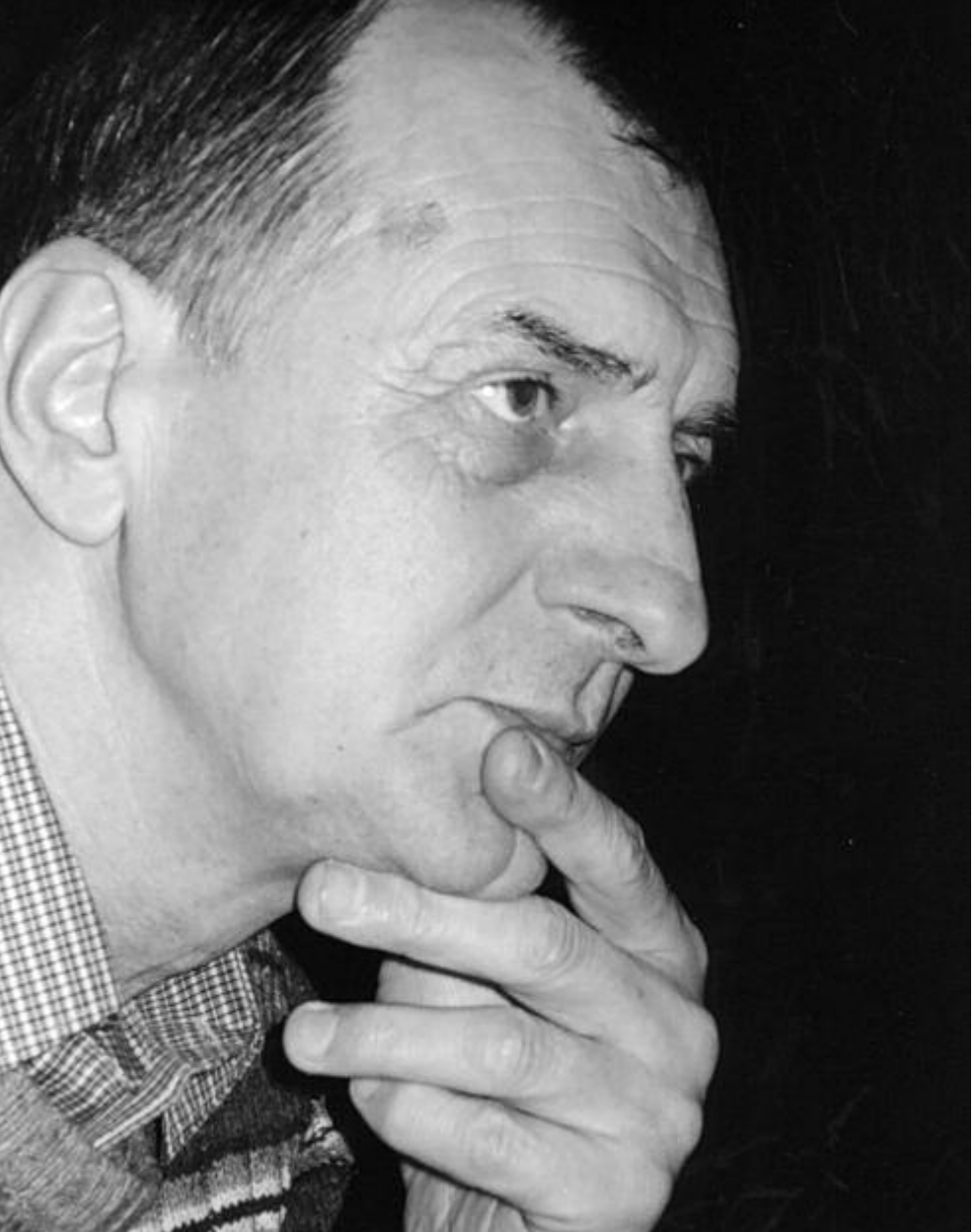

oficialităților, în picioare pe creasta unui zid pe jumătate năruit, am tras cu coada ochiului la un personaj care mi-a stârnit admirația: un bărbat chipeș, care se plimba agale dincolo de cordonul de ordine, nestingherit, călcând pe iarbă, în timp ce, cu o mină concentrată, nota de zor într-un carnet. Vezi bine, era *reporterul*. Ajuns acasă, am așternut pe hârtie impresiile lăsate de ceremonie într-un carnet care, pentru câteva însemnări sporadice, mi-a ținut loc de jurnal, încheindule cu însemnarea: „Să ajung ca el este cel mai mare vis al meu!”... Nu mai mult de doi sau trei ani mai târziu mi-am spus: scriitor sau ziarist, n-a fost decât un scribălău, slujitor al regimului, privilegiat prin faptul însuși de a i se fi permis (de fapt, ordonat) să se desfășoare îndărătul cordoanelor de ordine! Tot atunci scriam un pamflet despre Sadoveanu, unul dintre primii scriitori care au inaugurat era compromisurilor cu noul regim, comunist, și, în cercul nostru de prieteni, îi repudiam zgomotos – cu pornirile iconoclaste ale vârstei, dar nu numai – pe ceilalți colaboraționiști ai literelor. Mă rog, poate pripit. Mai mult decât atât, ne orientam cu toții – nu

Nicolae Prelipceanu

Adriana Teodorescu

Mihai Cimpoi, Vlad Zbârciog şi Arcadie Suceveanu

numai în cercul restrâns al prietenilor –, cu o excepție sau două, către studiul disciplinelor ne-umaniste, nutrind speranța (iluzia) că astfel, de-a lungul carierei, vom fi mai puțin expuși compromisurilor inerente umaniștilor... Așa că, riscând înglobarea pe nedrept a celor, puțini la număr, care și-au păstrat nealterată coloana vertebrală, cred că în România a funcționat „cu brio" *stereotipia scriitorului colaboraționist*, cu extindere mult dincolo de granița „obsedantului deceniu", și cu amploarea compromisurilor adecvată permisivității variabile a regimului. Asta, cu atât mai mult cu cât „arhetipul" scriitorului român – ca să uzez de întreaga familie de concepte propuse spre dezbatere – este acela al mânuitorului mediocru al condeiului, independent de tematică; desigur, cu excepțiile de rigoare.

Dar astăzi? După schimbarea de regim, „vechea gardă", după o privire binevoitoare în oglindă, și-a descoperit „mitul" rezistenței (retrospective) prin cultură, trăind în continuare „melancolia pierderii pentru totdeauna a momentului [disidenței din trecut]", ca să citez din literatura de blog. Rezistență pe care prea puțini dintre consumatorii de literatură autohtonă de astăzi se arată dispuși s-o ia în serios. Iar editorii au descoperit „mitul" memorialistului (anticomunist) vandabil. Până la un punct. Cu o autobiografie în foarte multe cazuri recondiționată conform noilor exigențe.

Dar noua generație? Ei bine, noua generație de scriitori nu are (încă) memorie spre a o fructifica literar în memorialistică și nu a rezistat prin cultură pentru că la vremea respectivă încă nu exista pe lume. În schimb a ales calea minimalismului/mizerabilismului – literar și existențial – pe care și-a impus-o sieși, de o manieră normativă (deci stereotip), cu extensii mai mult decât avantajoase în arta cinematografică. Desigur, iarăși, cu excepțiile de rigoare. Ghinionul noilor stereotipii este, încă o dată, acela că sunt uzitate și prizate preponderent în cercuri exclusiviste, și că masa cititorilor se încăpățânează să le respingă.

Continuă „mitul" periodizării strict calendaristice a scriitorimii române: stereotipiile „șaizeciștilor" („șaptezeciști", nu?), „optzeciștilor", „nouăzeciștilor" și așa mai departe – să vedem până unde va continua această taxonomie absurdă, lipsită de orice substanță –, cu care literații se gratulează reciproc, în lipsa unor puncte de inflexiune tematice și mai ales stilistice reale între respectivele categorii, forțând, probabil, modelul pașoptiștilor, destul de anemic și el.

Continuă să fie în vogă stereotipia postmodernismului... normativ. Iată, mi-a căzut privirea, cu ceva timp în urmă, pe un fragment din cronica unui roman scris de unul din tinerii autori români de succes, din „valul Polirom". Scria autorul cronicii: „Dacă mai există vreo îndoială de caracterul postmodern al scrierii, autorul o spulberă eficient atunci când..." Și urmează alibiul care l-a salvat *in extremis* pe bietul autor de la o asemenea degradantă suspiciune. A nu fi postmodern azi – a scrie nefragmentat, cronologic, ne-periferic etc. etc. – este o culpă peste care niciun estet al literelor nu își permite să treacă. Și, de asemenea, niciun editor care își propune ca producția sa să nu intre în colimatorul criticii... postmoderne.

Adriana TEODORESCU

Falsă încheiere sau despre frica de stereotip

Vă mărturisesc că aceasta nu este încheierea pe care o plănuisem. Şi vă asigur că nu am renunțat la ea, la cea bună, cea analitică, cea conclusivă, cea inteligentă, cea rațională nici pentru că nu mai am timp să scriu altceva decât o lucrare în care doi oameni, eu şi cu mine, unul prea tăcut, altul din care cuvintele curg, ne supraveghem circumspecți, nici pentru că mi-e foarte greu să mă joc de-a vreun dumnezeu lent, care pentru că n-a existat în vremea creației se trezeşte la viață în timpul comentariului. Deşi ambele motive sunt la un pas de a fi adevărate, ele nu reprezintă cauza pentru care am decis să aplic un nemilos şi ultim *delete* primei încheieri. Citind toate intervențiile din această anchetă, am rezonat cu unele, am considerat false argumentele sau ideile altora, însă am apreciat mult faptul că, indiferent de timpul liber rămas, indiferent de disponibilitatea de a da verdicte, oamenii, majoritatea lor scriitori sau critici literari, s-au implicat, unii mai mult, alții mai puțin, şi au încercat, în modul lor, să elucideze problematica, atât de extinsă, a stereotipului, identificabilă în multiple planuri, de la cel lingvistic, la cel literar, social sau politic. Ceea ce mi-a trecut mai puțin prin minte, după ce am alcătuit ancheta, dar ceea ce, cu siguranță, a intrat în ideea mea inițială de a propune o astfel de dezbatere, a fost faptul că stereotipul ține, înainte de toate, de un

Alexandru Paleologu

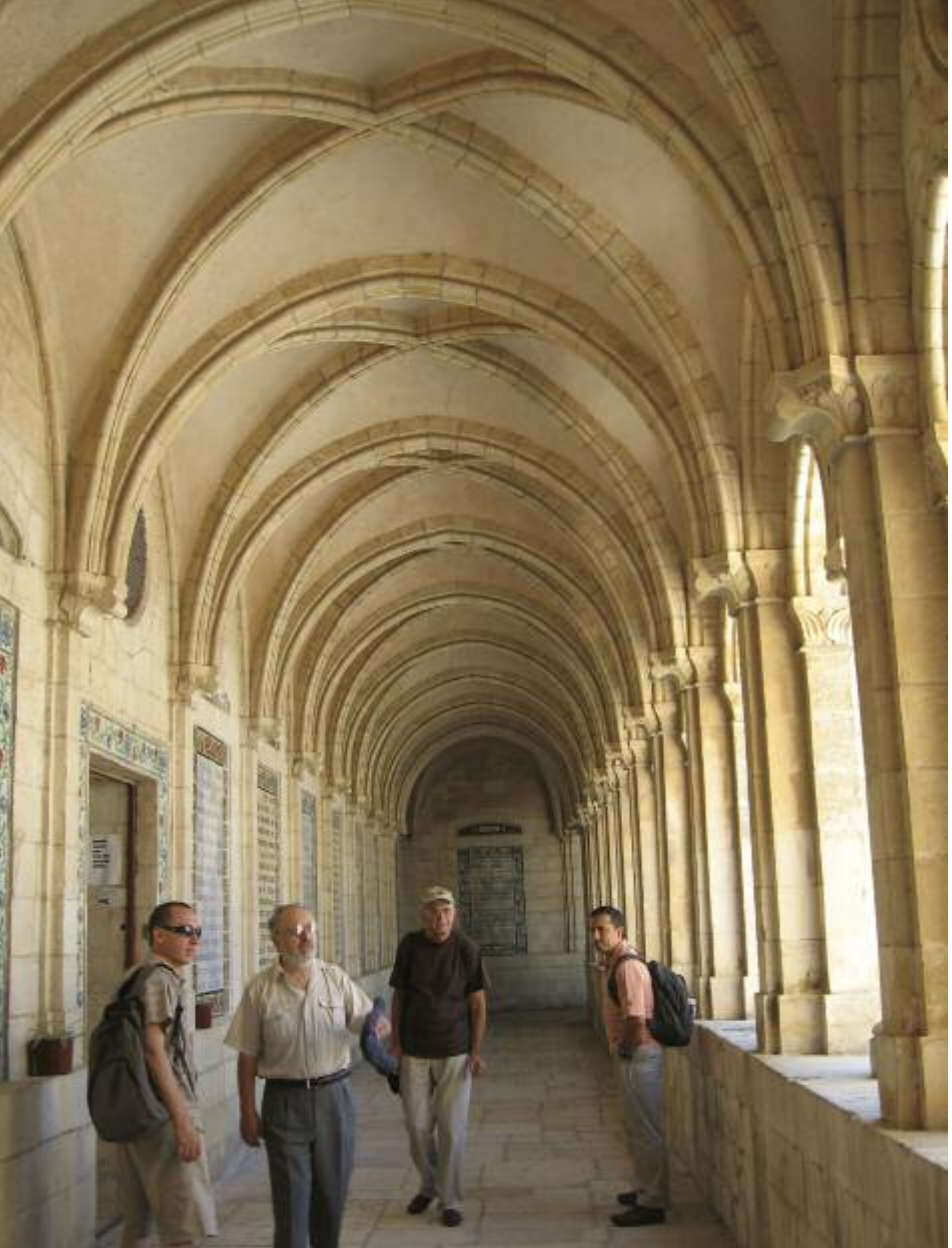

Leon Volovici cu Andrei Potlog şi George Voicu

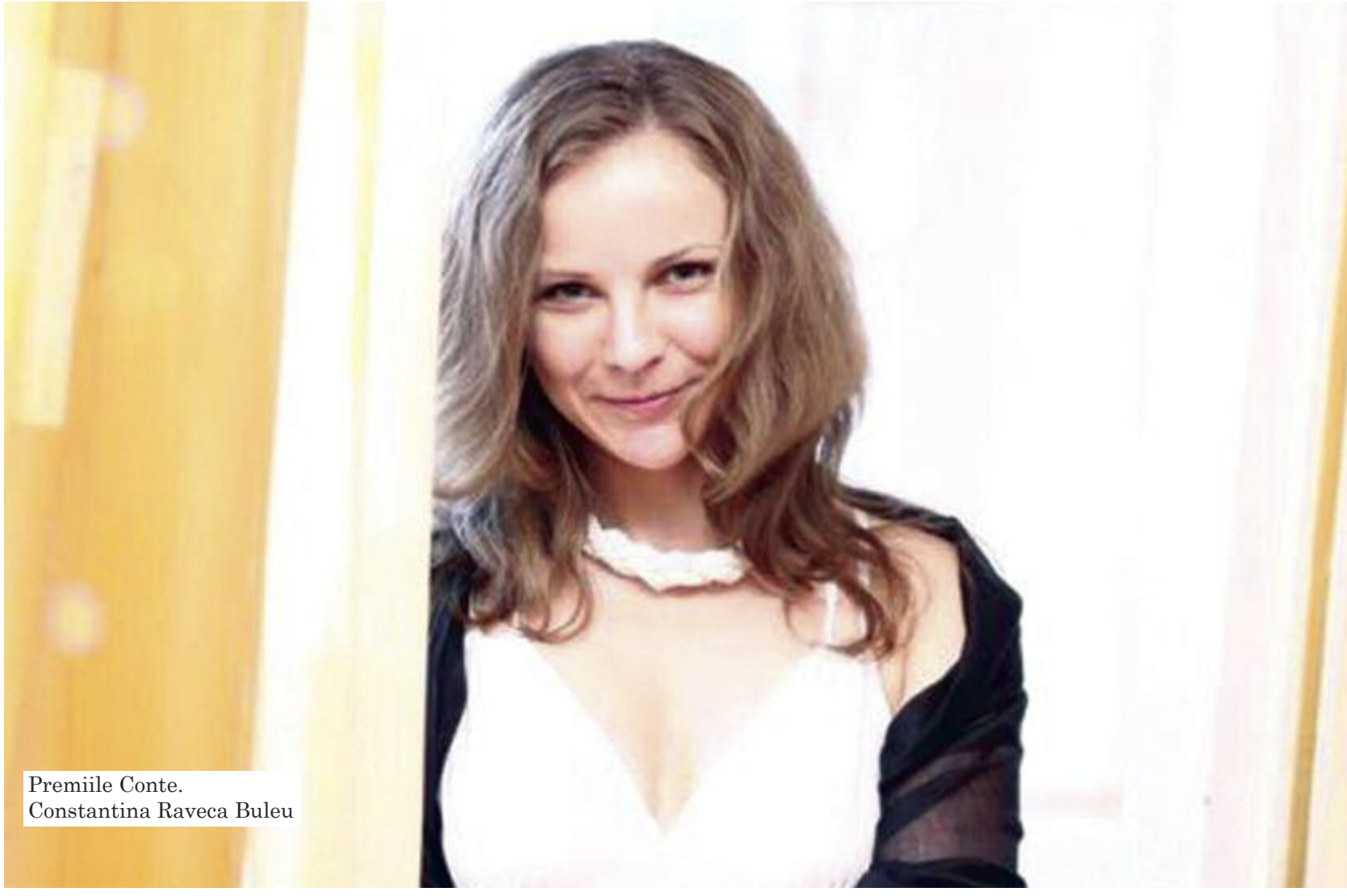

Premiile Conte.
Constantina Raveca Buleu

plan ontologic. Că da, cum spuneam în propunerea de anchetă, ne repetăm cumplit, asemănându-ne între noi mai mult decât diferind, că da, cum nu mai spuneam, suntem atât de mult propria noastră repetiție, în ceea ce facem, ceea ce scriem, ceea ce simțim, încât. Încât e suficient ca, ajuns la un anumit nivel de luciditate, să vrei să închei o anchetă despre stereotipie fără să înmănunchezi disciplinar opiniile, fără să faci grădini din parcuri, fără să ai pretenția că poți aduce ordinea doar pentru a răspunde sau a corespunde unei necesități umane de ordine, fără să te liniştești pe tine.

Vă mai mărturisesc că nu am ajuns singură la această opțiune de spulberare a concluziilor standard. Printre cei care au răspuns se află şi cineva care nu apare efectiv în Anchetă şi căruia nu îi pot dezvălui numele, întrucât răspunsul său nu a intrat pe filiera *oficială*, cineva căruia ar trebui să îi mulțumesc. Şi apoi, răspunsul său a fost, simultan, un accept – *poate, mai târziu, dacă e timp*, şi un refuz de a răspunde la anchetă. M-a obsedat însă această ultimă parte, refuzul. Şi pornind de la acesta, cred acum că, dincolo de frica de ceilalți, de stereotipiile în care alții ne pot încadra sau, dimpotrivă, prin care noi îi putem judeca, frica cea mai mare ar trebui să fie pentru stereotipia proprie. Pentru acele momente când îți dai seama că te transformi în propria ta imitație şi îți rămân puține de făcut. Iar pentru cei care se ocupă, în varii feluri, cu scrisul, acest mecanism de reiterare poate fi suicidal. Aşa că am şters cu bună ştiință cele trei-patru pagini de concluzii. Pentru a fi avut senzația de a fi început să le scriu încă de dinainte de a primi răspunsurile şi, mai ales, pentru a nu aplica mecanismul *tipic* al închiderii în concluzii, pentru a lăsa opiniile celor care au participat la această anchetă despre un anumit fel de încarcerare, ca şi pe cele ale publicului cititor, libere. Cândva, când umbra stereotipului se va fi exorcizat în vreun mod, va fi timp şi pentru teorii.

Eugen Negrici

Cuprins

Gheorghe SCHWARTZ
Stereotipiile ne economisesc mult viața /9
Daniel VIGHI
Discursul politic este eficient dacă ajunge stereotip şi dacă nu oboseşte de stereotipia sa /19
Răzvan ȚUPA
Kafka dornic să meargă pe motocicletă (cum apare în corespondență) nu prea se potriveşte cu imaginile subțiate de tot felul de siropuri criticoide /23
Şerban AXINTE
Stereotipiile mele /29
Ovidiu BARON
Despre scriitori, numai de bine /33
Emil RAȚIU
Cecitatea intelectuală /37
Maria-Ana TUPAN
Stereotipul diseminat de scriitori /39
Dorin ŞTEFĂNESCU
Stereotipia poate păcăli spiritul critic /47
Mariana GORCZYCA
Tema este importantă /51
Rita CHIRIAN
Poeții sunt alcoolici, iar prozatorii sunt graşi /55
Petrişor MILITARU
Kill your idols /61
Nicoleta DABIJA
De ce să fie tocmai scriitorul ocolit de stereotipuri? /63
Titu POPESCU
Orgoliul scriitoricesc /67
Daniel D. MARIN
Ne stereotipizăm şi chiar mitizăm /71
Constantin M. POPA
Scriitorul îşi arogă un statut privilegiat /79
Francisc-Norbert ORMENY
Demonstrația propriului gol interior /83
Tatiana DRAGOMIR
Compromisuri față de normă ori tipar /93
Alexandru CIOCAN
Maladii necesare /95
Mircea GHEORGHE
Producerea uneltelor /113
Mihai VIERU
Primele stereotipuri /119
Anda IONAŞ
Existența ca haos /131
Paul TUMANIAN
Stereotipii vechi şi noi în lumea literelor /135
Adriana TEODORESCU
Falsă încheiere sau despre frica de stereotip /139

IDEEA EUROPEANĂ & EUROPRESS GROUP
www.ideeaeuropeana.ro
ANTON NECULAI
EDITURA BMT
IDEEA EUROPEANĂ